

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару
(на платформі Zoom-конференції, м. Дніпро, 26 травня 2022 року)

м. Дніпро – 2022

УДК 343.13

- А 43** Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану: Матеріали науково-практичного семінару (м. Дніпро, 26 травня 2022 року). Ред. кол. А. В. Захарко, А. Г. Гаркуша, В. М. Федченко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 252 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Захарко А. В. – т.в.о. завідувача кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Гаркуша А. Г. – доцент кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Федченко В. М. – професор кафедри кримінального процесу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

У збірнику представлено тези доповідей, які були озвучені під час роботи Всеукраїнського науково-практичного семінару «Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану», що відбувся у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ 26 травня 2022 року.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників навчальних закладів і наукових установ, студентів, курсантів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників правоохоронних органів і правозахисних інституцій.

ЗМІСТ

Ананійчук Б. О.

Вплив воєнного стану на проведення досудового розслідування.....10

Антонюк В. Є.

Англійська мова як необхідна складова в роботі юриста.....12

Асламов О.

Деякі проблемні аспекти визначення підслідності за злочин передбачений ст. 111¹ КК України.....13

Бадалова Т. Г.

Окремі проблемні питання щодо здійснення екстрадиції та співробітництва з уповноваженими компетентними органами іноземних держав (на прикладі взаємодії з правоохоронними органами республіки Кіпр).....15

Байрак К. С.

Обшук житла під час воєнного стану в Україні.....19

Бандій А. О.

Особливості розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану.....21

Безрідна Н. О.

Особливості здійснення затримання особи в умовах військового стану.....25

Бойко О. П.

Деякі проблемні аспекти початку досудового розслідування.....27

Bondarenko O.

Current problems of criminalistics in the activities of law enforcement staff.....29

Булдакова А. Є.

Кримінальне провадження в умовах воєнного стану..... 31

Волошина Ю. В.

Деякі особливості повноважень прокурора в умовах воєнного стану в розрізі змін КПК України.....33

Гайманова А. Є. Деякі особливості затримання особи в умовах воєнного стану.....	35
Гарбузова Є. О. Правові та організаційні засади тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні	37
Гаркуша А. Г. Щодо забезпечення реалізації ст. 616 КПК України.....	39
Гаркуша А. Г., Ананійчук Б. О. Деякі аспекти змін, впроваджених до порядку застосування тримання під вартою під час кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні.....	42
Герасимов А. Є. Деякі питання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану.....	45
Гловюк І. В. Використання у доказуванні комп'ютерних даних та арешт комп'ютерних систем або їх частин.....	47
Гога А. М. Деякі проблемні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків проти життя за здоров'я особи в умовах воєнного стану.....	51
Гордієнко Д. М. Значення англійської мови у роботі офіцера поліції.....	53
Grigorieva N. Psychological extract of the investigator.....	56
Дубровіна В. В. Процесуальні особливості та аспекти проведення допиту неповнолітнього підозрюваного на стадії досудового розслідування.....	57
Єднак В. М. Окремі аспекти відкриття матеріалів проведення негласних слідчих (розшукових) дій стороні захисту після завершення досудового розслідування.....	60

Завтур В. А. Загальновідомі факти у кримінальному провадженні: актуальні питання в контексті воєнного стану.....	62
Задорожня Р. В. Класифікація доказів та їх значення у кримінальному процесі.....	65
Захарова Г. В., Чаплинський К. О. Проблемні питання забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням внаслідок вчинення протиправних дій у сфері туризму.....	67
Зеленський А. В. Проблемні питання здійснення доказування у кримінальному провадженні	73
Зибіна А. С. Деяко про ексгумацію трупа у кримінальному провадженні.....	76
Іваницький С. О. До питання взаємодії слідчого з працівниками експертних установ при проведенні трасологічної експертизи.....	79
Івоніна А. Сучасні технології викладання іноземних мов у ЗВО.....	80
Ігнат'єв Д. П. Обрання та продовження запобіжного заходу у виді тримання під вартою.....	82
Ісланкін С. М. Відсторонення від посади: міжнародний досвід регламентації.....	88
Ісланкін С. М., Русєва А. В. Кримінально-правовий статус потерпілої особи: права та захист.....	91
Калашнік Є. О. Загальні проблемні аспекти здійснення досудового розслідування щодо злочинності юридичних осіб.....	94
Кіяниця В. М. Особливості затримання особи в умовах воєнного стану.....	96

Козирь В. І. Діджиталізація кримінального процесу: окремі аспекти.....	99
Кондратенко А. А. Поняття і класифікація суб'єктів кримінального процесу.....	101
Кривопуск О. Г. Показання з чужих слів як доказ у кримінальному провадженні.....	104
Лавроненко В. О. Сутність принципу змагальності у кримінальному процесі України.....	108
Лазарева Д. В. Слідчий суддя як суб'єкт забезпечення права на свободу та особисту недоторканність.....	110
Лашко Я. Структура процесу доказування.....	113
Леонтєва В. Аналіз інституту понять в розрізі законодавчих змін щодо їх участі під час проведення обшуку.....	114
Лукомська А. А., Захарко А. В. Деякі особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану.....	117
Лучко А. С. Міжнародний досвід визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні.....	123
Німко А. О. Порядок здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.....	124
Nastych T. Application of special knowledge during the investigation of illegal possession of vehicles.....	127
Обшалов А. С. Закриття кримінального провадження в разі, якщо набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою.....	129

Оргієць Д., Бідняк Г. С. Особливості загально-соціальної профілактики правопорушень, що здійснюється національною поліцією у період карантину.....	132
Осадчий П. В. Сутність права на ефективний засіб юридичного захисту на досудовому провадженні.....	136
Остапенко Б. Ю. Розгляд певних аспектів впливу англійської мови на роботу правоохоронця.....	139
Остапенко Б. Ю. Діяльність правоохоронних органів під час воєнного стану.....	141
Павлова Н. В. Застосування понять «сліди» та «слідова картина» у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства.....	144
Павлова Н. В., Лукомська А. А. Жінки та війна: сексуальне насильство як прояв геноциду.....	146
Палчинська Л. Р. Участь прокурора у стадії апеляційного провадження.....	148
Притуляк В. В. Визначення особливостей дефініції «завершення» та «закінчення» досудового розслідування у практичному застосуванні положень кримінального процесуального кодексу України.....	151
Радельчук К. О. Перекладач у кримінальному процесі.....	153
Ремінська Є. В. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану.....	155
Рец В. В. Зміни до Кримінального процесуального кодексу України в умовах воєнного стану: огляд тимчасового доступу до речей і документів.....	157

Рубан А. В. Особливості здійснення обшуку під час дії воєнного стану в Україні.....	161
Самойлова С. Ю., Федченко В. М. Проблемні питання збирання доказів під час кримінального провадження в умовах воєнного стану.....	163
Смірнов О. С. Окремі питання проведення обшуку в умовах воєнного стану.....	165
Солдатенко О. А. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.....	168
Сорокіна Д. С. Використання англійської мови в екстрених ситуаціях.....	170
Saroyan R. Some aspects of scene survey.....	172
Таус М. М. Проблемні аспекти практичного застосування судом частини шостої статті 615 КПК України.....	175
Ткач Ю. О. Історико-правовий розвиток визначення поняття трансплантації Анатомічних матеріалів людини.....	179
Трень Т. Деякі проблемні аспекти щодо скасування запобіжного заходу тримання під вартою в умовах воєнного стану.....	184
Федченко В. М. Деякі правові аспекти щодо здійснення приватного Обвинувачення.....	187
Черненко А. П. Пояснення у досудовому розслідуванні.....	191
Чернишов М. С. Опанування іноземної мови як складової професійної компетентності майбутніх фахівців.....	194

Черняк Н. П. Досудове розслідування: проблеми його здійснення в сучасних реаліях.....	196
Чурілова А. С. Спільні слідчі групи: діяльність в межах міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні.....	199
Шаповалова І. С. Щодо доцільності постановлення ухвали в порядку ч.5, ч.6 ст.615 КПК України.....	202
Шемет У. Р. До питання диференціації процесуальної форми досудового розслідування.....	205
Шемет У. Р., Шиян А. Г. Втілення принципу правової визначеності в процесі формування інституту кримінальних проступків.....	207
Шендрик Ю. В. Деякі аспекти здійснення досудового слідства в умовах воєнного стану.....	210
Шкотова В. Є. Деякі актуальні питання доказування під час здійснення дізнання.....	212
Irchyshyna M. Foreign language studying at law universities.....	214
Волков О. О. Криміналістична характеристика особи злочинця в сфері використання електронно-обчислювальних машин.....	216

Богдана Олегівна АНАНІЙЧУК,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена Анатоліївна СОЛДАТЕНКО,

доцент кафедри кримінального процесу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Воєнні дії, котрі розпочалися на території нашої держави безумовно торкнулися всіх аспектів життя. Значних змін зазнала й продовжує зазнавати законодавча база, оскільки саме вона підтримує нормальне функціонування всіх сфер життя на даний момент. Саме тому ми хочемо привернути особливу увагу на вплив введення воєнного стану саме на проведення досудового розслідування.

Говорячи про досудове розслідування ми повинні розуміти, що безперечно даний процес певним чином був адаптований під умови сьогодення. Відтак, перше на що ми хочемо звернути увагу так це на положення ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту КПК України), котра встановлює можливість недотримання норми ст. 214 КПК стосовно строків внесення інформації про кримінальне правопорушення, а саме не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [1]. Законодавцем визначено, що у разі відсутності технічної можливості внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі по тексту ЄРДР) дізнавач, слідчий або прокурор має право винести постанову про відкриття досудового розслідування.

Вказаний вище аспект, на нашу думку, виступає позитивним явищем, оскільки в деяких регіонах на сьогодні просто відсутній доступ до ЄРДР, а з метою здійснення досудового провадження дана умова є необхідною, оскільки встановлення даного винятку на період воєнного стану допоможе продовжувати виконувати певні процесуальні дії не залежно від тих чи інших технічних можливостей у конкретно взятому регіоні.

При вивченні питання пов'язаного із проведенням досудового розслідування ми повинні розуміти, що важливе значення відіграють саме слідчі дії. Тому ми хочемо звернути увагу на 236 КПК, а саме на абзац другий ч. 3 в якій мова йде про право прокурора та слідчого заборонити залишати місце обшуку будь-якій особі, а невиконання вказаних вимог буде тягти за собою відповідальність. Проблема у даному аспекті полягає у тому, що умовах воєнного часу виникають ситуації в яких заради власної безпеки необхідно пройти в укриття, а заборона залишати приміщення може загрожувати життю чи здоров'ю учасників. Нам би хотілося наголосити, що відповідно до ст. 3 Конституції України людина її життя та здоров'я визнаються найбільшою цінністю, саме тому нараження людини на пряму небезпеку суперечить нормами найвищого законодавчого акту нашої держави [2].

Саме тому ми розуміємо, що зазначена вище норма на сьогодні викликає низку суперечностей, тому ми вважаємо доречним додати до положень даної статті те, що у разі оголошення повітряної тривоги, дана заборона втрачає своє значення, а її порушення в такому випадку не нестиме за собою відповідальності.

До того ж ми не можемо залишити без уваги зміни, що були внесені до ст.280 КПК у результаті введення в дію Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», а саме доповнення частини 1 пунктом 4 [3]. Ми вважаємо цілком доцільним запровадження законодавцем такої підстави для зупинення досудового розслідування, як наявність обставин пов'язаних з умовами воєнного стану. Умови сучасного стану дійсно можуть бути підставами для зупинення досудового розслідування, оскільки цей чинник не можливо контролювати й невідомо коли саме він перестане впливати на хід розслідування, саме тому дана норма є позитивною зміною законодавства в умовах сьогодення.

Відтак ми можемо дійти висновку, що на сьогодні законодавча база нашої держави повинна адаптуватися під виклики сучасності. Ми хочемо наголосити, що вже зараз законодавцем зроблено великий внесок з метою створення сприятливих умов для подальшого проведення якісного та ефективного досудового розслідування, проте ми також повинні розуміти, що досі існує низка питань, котрі потребують законодавчого врегулювання.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. №2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

Варвара Євгенівна АНТОНЮК,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА В РОБОТІ ЮРИСТА

Англійська мова набирає все більшої популярності, у зв'язку з тим, що нею говорять практично у всьому світі. Це мова економіки, політики, подорожей, розваг, мистецтва та музики. Переоцінити значення і роль англійської мови у світі неможливо, оскільки вона охоплює як загальні сфери людської діяльності, так і локальні, до яких можна віднести різні науки. Зокрема, англійська мова є дуже важливою і для юриспруденції.

Проаналізувавши значимість англійської мови у сфері юриспруденції, можу виділити деякі характеристики, які дають зрозуміти, що вищезгадана мова справді необхідна сучасному юристу. Юрист – це професія, яка стосується всіх сторін суспільного життя. Все, що підлягає правовому врегулюванню – вотчина юристів. Багато фахівців у галузі юриспруденції в наші дні цікавляться питанням – «чи потрібна юристу англійська мова?». Можна відповісти «ні», якщо ви не збираєтеся працювати в даній професії. У роботі хорошого юриста англійська мова буде скоріш необхідністю, ніж приємним доповненням [1].

Фахівцю юриспруденції, що працює з документами іноземною мовою, обов'язково необхідно добре розумітися на своїй діяльності, тому що ціна помилки може бути великою. Наприклад, компанія може втратити репутацію, розоритися, платити величезні штрафи або згаяти багато фінансових домовленостей.

Окремим пунктом необхідно відзначити значення англійської мови у веденні будь-яких переговорів. Очевидно, що це так чи інакше стосується роботи з іноземними компаніями. Проте володіння навичками вільного спілкування та володіння професійними юридичними термінами вимагають особливої майстерності. Цей аспект може включати не лише роботу з документами, допомогу при веденні бізнесу та консультації, а й діяльність медіаторів, яка останніми роками стала найпопулярнішою. Якщо в роботі з важливими документами юрист може витратити на це якийсь проміжок часу, звернутися до словників або колег, то при живому спілкуванні мислити потрібно швидко, висловлювати свою точку зору чітко і зрозуміло.

Одним з найважливіших значень англійської мови в юриспруденції є можливість участі юриста в міжнародних конференціях. Такі конференції проводяться, як правило, англійською мовою, а значить, для участі в них необхідне її знання. Чому цей аспект є важливим? Участь у заходах дозволяє підвищити кваліфікацію юриста, науковий ступінь, що, відповідно, піднімає рівень даного фахівця на ринку праці.

Визначившись із роллю англійської в юридичних професіях, варто звернутися до особливостей даної мови. Не випадково викладання англійської для юристів виноситься в окремий курс, що включає відпрацювання навичок вільного володіння термінологією, актуалізацію необхідної граматики, складання професійного глосарію і багато іншого.

Зазначимо, що для з'ясування відмінностей розмовної англійської мови для юристів, варто уважніше звертати увагу на типові особливості їх професійного сленгу. Мається на увазі і пунктуація, і писемне мовлення, і особливий порядок слів, і навіть несподіване значення фраз і слів [2].

Перелік використаних джерел

1. Азізова С. М. Особливості професійно орієнтованого навчання англійської мови студентів юридичного профілю. *Педагогічний журнал*. № 4, 2016. С. 254.
2. Кузнецова С. В. Деякі питання навчання професійно орієнтованої англійської мови. *Інноваційна наука*. Т 12, 2015. С. 229.

Олександр АСЛАМОВ,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців ля підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Олексій Павлович БОЙКО,

*доцент кафедри кримінального процесу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 111¹ КК УКРАЇНИ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на території нашої держави, законодавча гілка влади України розпочала працювати в режимі війни, що призвело до її перенавантаження. У зв'язку з

цим виникають деякі проблеми й неточності, котрі можуть негативно вплинути на роботу практичних підрозділів органів безпеки. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» прийнятий 3 березня 2022 року встановлює зміни та доповнення деяких статей Кримінального кодексу України (далі скорочено ККУ) [1]. Запровадивши зміни до кримінального процесуального законодавства щодо колабораційної діяльності, в ч. 2 ст. 216 КПК України законодавець не одразу визначив підслідність злочину передбаченого ст. 111¹ ККУ.

Спробуємо дослідити, за яким органом досудового розслідування повинна визначатися підслідність. Згідно з ст. 1 Закону України про «Службу безпеки України», цей державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями забезпечує державну безпеку України. Згідно з ст. 2 того ж закону, у межах визначеної законодавством компетенції, на Службу безпеки України покладається захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Згідного цього ж закону, а саме ст. 24, до обов'язків Служби безпеки України входить проведення профілактичних та практичних заходів, які пов'язані з національною безпекою України [2].

Тому, враховуючи той факт, що склад кримінального правопорушення передбачений ст. 111¹ ККУ відноситься до злочинів проти основ національної безпеки України (1 розділ ККУ), автори вважають що підслідність за ст. 111¹ має бути закріплена за слідчими органами безпеки та внесена до ч. 2 ст. 216 КПК України.

За своєю сутністю поняття колабораціонізму включає в себе, хоч і у різній мірі, державну зраду, що може становити різний рівень небезпеки для інтересів України. Автори роботи вважають доцільним ототожнити поняття колабораціонізму та державної зради, взявши до уваги характер злочинів що підпадають під ст. 111¹ ККУ. Дослідивши чинне законодавство, постає питання з приводу того, який саме слідчий орган повинен проводити слідчі дії по ст. 111¹ ККУ. Згідно з ч. 1 ст. 216 КПК України, досудове дослідження кримінальних правопорушень передбачене законом України про кримінальну відповідальність, які не закріплені за конкретними слідчими органами, проводиться слідчими органами Національної Поліції України [3].

Так наприклад ч. 4 ст. 111¹ ККУ та ч. 1 ст. 111² ККУ мають подібну диспозицію, за винятком наявності умислу для ст. 111² ККУ. Хоча, автори вважають, що правопорушення нормоване ч. 4 ст. 111¹ ККУ передбачає добровільну співпрацю з державою-агресором, що фактично забезпечує умисне скоєння та може бути назване пособництвом [4]. Тобто, на думку авторів роботи правопорушення передбачені ст. 111¹ ККУ повністю підпадають під

завдання та обов'язки Служби безпеки України. Так згідно з п. 5 ч. 1 ст. 24 Закону України про Службу безпеки України визначає, що служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана «забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань».

Станом на сьогодні, Верховна Рада України вже усунула означену технічну помилку, але навіть враховуючи факт повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави для уникнення подальших проблем при застосуванні норм Закону, практичними підрозділами органів безпеки необхідно в подальшому не допускати таких похибок.

Перелік використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>.
2. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2436>.

Тетяна Геннадіївна БАДАЛОВА,

*ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
майор поліції*

Науковий керівник:

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,
*професор кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА З УПОВНОВАЖЕНИМИ КОМПЕТЕНТНИМИ ОРГАНАМИ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ (НА ПРИКЛАДІ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ РЕСПУБЛІКИ КІПР)

У 2012 році Україна вийшла на рівень оновлення країни за європейськими стандартами. У зв'язку з стрімким розвитком економічних, політичних, правових та інших відносин між Україною та зарубіжними державами виникла необхідність оновлення законодавства, в тому числі й кримінального процесуального законодавства.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (далі – КПК України) у багатьох сферах вирішив важливі питання, які назрівали тривалий час, а, залишаючись невирішеними, призводили до певних проблем у практичній діяльності, пов'язаних із неоднаковим застосуванням норм міжнародних договорів, невідповідністю окремих підзаконних нормативно-правових актів положенням таких договорів, порушенням прав і основоположних свобод людини. Зазначені питання не в останню чергу стосуються міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, проте в контексті належної процесуальної процедури тривалий час залишалися поза увагою законодавця.

КПК України 2012 року став важливим кроком у розвитку на національному рівні процедури реалізації форм міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, оскільки законодавцем враховано передбачену в багатьох міжнародних договорах необхідність мати саме внутрішньо національний механізм реалізації норм договорів щодо міжнародного співробітництва, визначено його основні засади, диференційовано процесуальні форми й особливості їх реалізації.

На сьогоднішній день екстрадиція – це найбільш реалізовувано процесуальну форма міжнародного співробітництва.

Екстрадиція – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, тавидачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави (п. 2 ст. 541 КПК України) [1].

Кримінальним процесуальним законодавством України передбачено здійснення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) (глава 44 КПК України).

Правовими джерелами, у яких визначаються підстави і процесуальний порядок міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, є міжнародні договори, конвенції, угоди тощо.

Правові відносини при здійсненні екстрадиції між Україною та державами – членами ЄС регулюються Європейською конвенцією про видачу правопорушників 1957 року [2] та додатковими протоколами до цієї конвенції 1975 – 1978 років.

Видача особи застосовується щодо діянь, за які може призначатися визначене у законодавстві покарання. Так, згідно ч. 1 ст. 573 КПК України, запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців.

На практичному досвіді існують проблемні питання при підготовці та передачі матеріалів екстрадиції по злочинам економічної спрямованості.

За даними всесвітнього огляду економічних злочинів починаючи з 2009 року кількість економічних злочинів в Україні, передбачених статтею 190 КК України становила 73 % [3].

Так у 2009 році співробітниками УМВС України в Дніпропетровській області було зафіксовано кримінальний злочин, передбачений ч. 4 ст. 190 КК України та відкрито кримінальну справу.

У 2013 році відомості за матеріалами вказаної кримінальної справи внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Розглянемо проблематику проведення екстрадиції за злочинами, передбаченими ст. 190 КК України на прикладі кримінального провадження, за ч. 4 ст. 190 КК України, внесеного до Єдиного реєстру досудових на той час слідчим відділом Новомосковського МВ УМВС України в Дніпропетровській області.

Так, згідно з матеріалів кримінального провадження: *«в період часу з жовтня 2009 року по серпень 2010 року посадовими особами відділу Державного агентства земельних ресурсів України в Новомосковському районі, Дніпропетровської області «Новомосковський районний відділ Державне підприємство «Центр державного земельного кадастру», які недбало поставилися до виконання своїх службових обов'язків, а також громадянином О. та іншими особами, діючи за попередньою змовою групою осіб, було скоєно заволодіння шахрайським шляхом 33 земельними ділянками загальною площею 7,62 гектари, які розташовані на території села П. Новомосковського району Дніпропетровської області та 2 земельними ділянками загальною площею 0,50 гектара, розташованими на території села О. Новомосковського району Дніпропетровської області, у зв'язку з чим державі заподіяно матеріальний збиток у особливо великих розмірах на суму 17 533 962 гривень.*

Своїми умисними діями, що виразилися у співучасті у заволодінні чужим майном шляхом обману, у особливо великих розмірах, вчинене за попередньою змовою групою осіб, громадянин О. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.2 ст.27, ч.4 ст.190 Кримінального кодексу України.

У подальшому громадянина О. оголошено про підозру та оголошено його розшук.

04.10.2013 року з підрозділу національного центрального бюро Інтерполу України в Дніпропетровській області надійшло повідомлення про затримання громадянин О. компетентними органами Республіки Кіпр».

Згідно вказівок Генеральної прокуратури України та вимог ст. 575 КПК України відповідним підрозділом УМВС України в Дніпропетровській області підготовлено матеріали екстрадиції та направлено до Центрального органу України (Генеральної прокуратури України) для вирішення питання можливості проведення екстрадиції громадянина О.

Під час розгляду матеріалів екстрадиції компетентними органами Республіки Кіпр було встановлено, що громадянин О. скористався спрощеною процедурою отримання громадянства Республіки Кіпр та придбавши нерухомість згідно законодавства вказаної Республіки набув громадянства.

Республіка Кіпр є однією з кількох європейських країн (поряд з Австрією, Мальтою та Чорногорією), які допускають прискорене надання громадянства за інвестиції в економіку країни (золотий паспорт).

Існує кілька варіантів інвестицій які дають право на декларацію про отримання громадянства, одне з яких покупка житлової або комерційної нерухомості на суму не менше 2 000 000 євро [4].

Одним із застережень, заявлених представниками Республіки Кіпр під час підписання протоколу Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року було те, що відповідно до вимог їх Конституції Республіка не видає своїх громадян. Таким чином Уряд Республіки Кіпр заявив, що конституцією Республіки не дозволяється екстрадиція громадян Республіки та тих осіб, які згідно з положеннями чинного законодавства Республіки Кіпр які набули громадянства Республіки.

Процес екстрадиції унеможлиблювався тим, що відповідно до закону Республіки Кіпр «Про громадянство» громадянин О. придбав нерухомість та отримав громадянство Республіки.

Виключно в розглянутому випадку екстрадицію громадянина О. не здійснено, у зв'язку з тим, що він на отриманні злочинним шляхом грошові кошти придбав нерухомість на території Республіки Кіпр та набув громадянства Республіки. Але, за вказаними обставинами відповідний орган УМВС України в Дніпропетровській області повинен був передати матеріали кримінального провадження компетентним органам Республіки Кіпр згідно вимог ст. 599 КПК України («Порядок і умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави») та Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р [6].

Враховуючи те, що матеріали кримінального провадження складаються з 23 томів та їх переклад на англійську мову значно перевищував бюджет УМВС, передачу кримінального провадження до компетентних органів Республіки Кіпр не здійснено.

Таким чином підозрювана особа О. до теперішнього часу не притягнута до кримінальної відповідальності за скоєні ним кримінальні правопорушення, натомість з моменту скоєння кримінального правопорушення вже минуло 13 років.

Згідно статті 12 КК України кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 190 КК України відноситься до категорії особливо тяжкого злочину [6]. Також згідно статті 49 КК України: «Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину і до дня набрання вироком законної сили минуло 15 років».

Враховуючи вищевикладене, через деякий час притягнути громадянина О. до кримінальної відповідальності буде неможливо.

Згідно даних юридичної компанії Республіки Кіпр «IMMIGRANT INVEST» 18.08.2020 уряд Республіки Кіпра вніс зміни до програми інвестування та отримання громадянства Республіки, але вказані зміни не змінять ситуацію отримання громадянства підозрюваного О. [7].

На нашу думку слід враховувати законодавства іноземних держав у сфері отримання громадянства та внести відповідні зміни до глави 44 КПК України, при цьому слід розробити відповідний механізм застосування чинного законодавства України та не допускати випадки не притягнення осіб до кримінальної відповідальності за скоєнні ними кримінальні правопорушення.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 01.10.2020 р. Київ: Паливода А. В., 2020. 452 с.
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.
3. Україна – Всесвітній огляд економічних злочинів. URL: https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/assets/gecs_ukraine_ua.pdf.
4. Закон, що передбачає громадянство Республіки Кіпр і дії, пов'язані з цими питаннями. URL: <http://www.uniset.ca/nold/cypnaten.pdf>.
5. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.
6. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Кіпрська інвестиційна програма (підпункт (2) розділу 111 А Закону про державний реєстр 2002-2019 років. Міністерство внутрішніх справ). URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Громадянство_Кіпру_\(дата_звернення_19.05.2022\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Громадянство_Кіпру_(дата_звернення_19.05.2022)).

Катерина Сергіївна БАЙРАК,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ОБШУК ЖИТЛА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 лютого 2022 року в Україні життя змінилося на «до» та «після» – в Україні почалася війна. Це дуже складний час для кожного громадянина. Хтось знаходиться на передовій, хтось допомагає в тилу: волонтерство,

інформаційна війна. Проте війна – це дуже непростий час для поліції, оскільки збільшується кількість кримінальних правопорушень, і найбільш розповсюджені – мародерство та диверсія. Для виявлення осіб, які можуть бути причетні до вчинення злочинів, проводять різні слідчі розшукові дії, до яких входить і обшук житла. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, обшук заборонено проводити у нічний час, тобто в період з 22 до 6 години (ч. 4 ст. 233 КПК України); обшук повинен проводитися з обов'язковою участю не менше двох понятих, якими мають бути незаінтересовані особи (ч. 7 ст. 223 КПК України прямо забороняє, щоб понятими були потерпілий, родичі підозрюваного чи потерпілого, працівники правоохоронних органів) [1].

Проте із введенням воєнного стану на території України були внесені певні зміни до Кримінального процесуального кодексу України, а саме Законом № 2201-ІХ від 14.04.2022 року, відповідно до якого статтю 223 КПК України змінено наступним чином: «Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, а також крім здійснення кримінального провадження у порядку, встановленому статтею 615 цього Кодексу»;

абзац другий частини сьомої викласти в такій редакції:

«Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених статтею 615 цього Кодексу»;

«При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [2].

Такі зміни були аргументовані тим, що законодавство України було не пристосоване до війни на території держави і дані зміни були внесені для подальшого функціонування кримінальних процесуальних норм на загальних засадах, проте із особливостями, пов'язаними із воєнним станом. Проте нововведення, на думку деяких адвокатів та юристів, суперечать Конституції України, де в ст.19 вказано, що адвокатом можуть бути залучені власні поняті або ж ч.2 ст.63 Конституції України, де вказано, що кожен має право на захист(адвоката), навіть у воєнний час та за надзвичайних ситуацій [3].

Проте, як на мене, дані нововведення є абсолютно виправданими: по-перше, під час воєнного стану легалізовано вогнепальну зброю, яка може завдати шкоди і нанести невідворотних наслідків особі, яка буде понятою,

по-друге, для осіб спростовано можливість виїзду за кордон – не потрібно нічого для того, щоб покинути Україну як біженець, а це означає, що особа і вдень, і вночі може покинути країну, що унеможливить розкриття певного кримінального правопорушення або проведення обшуку у житлі певної особи.

Таким чином, можна зробити висновок, що зміни до КПК України, що стосуються проведення обшуку житла особи під час воєнного стану, позитивним чином вплинуть на швидкість розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 №2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Аміна Олександрівна БАНДІЙ,

курсант

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб у зв'язку з військовою агресією РФ проти України який згодом було продовжено і по сьогоднішній день в тому числі.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність.

Таким чином, внаслідок військової агресії РФ проти України всі без винятку органи кримінальної юстиції опинилися перед викликом: забезпечити виконання завдань кримінального провадження у складних умовах воєнного стану, якими, відповідно до ст. 2 КПК України (надалі – КПК України) є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Незважаючи на те, що військові дії на території нашої держави тривають з 2014 року, кримінальне процесуальне законодавство виявилось неготовим до здійснення ефективного кримінального провадження в умовах воєнного стану, що в свою чергу потребувало оперативного внесення змін для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції з дотриманням загальних засад кримінального провадження.

Верховною радою України було опубліковано закон № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Даний закон України набрав чинності 01 травня 2022 року.

30 квітня 2022 року нормативно-правовий акт було офіційно опубліковано в газеті «Голос України».

Положеннями цього закону було внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України.

Перш за все в законі №2201-IX зазначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, що в свою чергу є зазначеним у частині першій статті сьомій КПК України, а також повинні враховуватись особливості здійснення кримінального провадження, що визначені розділом IX-1 цього Кодексу.

Щодо відповідності статті 7 КПК України, це означає, що кримінальне провадження в умовах воєнного часу має здійснюватися з врахуванням основних засад, зокрема 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканність права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення тощо.

Щодо врахування розділу IX-1 КПК України, слід зазначити, що змінено назву розділу IX-1 Кодексу на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Статтю 615 цього розділу викладено в редакції які дії в разі ведення воєнного стану.

В разі якщо відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 цього Кодексу. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду).

Відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій.

При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. Крім того надається дозвіл проводити обшуки у нічний час.

Якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245 - 248, 250 та 294 КПК України, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109 - 115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152 - 156-1, 185, 186, 187, 189 - 191, 201, 255 - 255-2, 258 - 258-5, 260 - 263-1, 294, 348, 349, 365, 377 - 379, 402 - 444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину, – такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог статті 37 КПК України

(призначення та заміна прокурора) за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

В разі відсутності об'єктивної можливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою.

Також, якщо, відсутня технічна можливість доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, то розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує голова суду, а за його відсутності – заступник голови суду, у порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження на суддів. У разі відсутності голови суду та його заступника розподіл матеріалів кримінального провадження між суддями забезпечує найстарший за віком суддя.

У випадку, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання процесуальних дій у строки, визначені статтями 220, 221, 304, 306, 308, 376, 395, 426 КПК України, такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

У випадку наявності випадків для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, визначені статтею 208 КПК України, або виникли обґрунтовані обставини, які дають підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні злочину, – уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури затримати таку особу.

Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 КПК України.

Затримана без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури особа під час дії воєнного стану не пізніше двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду чи керівника органу прокуратури для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу.

Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

Наталія Олександрівна БЕЗРІДНА,

курсант

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Права, свободи та законні інтереси людини визнаються в державі найвищою цінністю, також кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Та з метою захисту законних інтересів громадян, кримінальне законодавство передбачає можливість застосування тимчасових примусових заходів до осіб, що порушують громадській порядок та вчиняють протиправні діяння.

Через початок військового вторгнення російської федерації територію нашої держави, в Україні було введено воєнний стан. Численні вбивства мирного населення, знищення інфраструктури та інші злочини – стали великою загрозою для українського народу. Тож, до чинників, які визначають особливості змін у кримінальному законодавстві в умовах воєнного часу відносяться: фактор небезпеки; повне або часткове обмеження функціонування правоохоронних органів; специфічні організаційні основи проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Отже, все вищезазначене зумовило прийняти ряд змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), та в тому числі й запровадити зміни щодо затримання особи: строки, підстави цієї процесуальної дії. З огляду на викладене дана тема має актуальне значення, як у науковому аспекті, так і в практичному.

Ожегов С. визначає «затримання особи», як арешт, взяття під варту [1, с. 33].

Юридичний словник тлумачить зазначене поняття, як попередній арешт особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, до з'ясування особистості або обрання запобіжного заходу [1, с. 33].

Відповідно до останніх змін, уповноважена особа має право без ухвали слідчого судді, суду або постанови керівника органу прокуратури затримати особу відповідно до випадків, що передбачені у ст. 208 КПК України.

До випадків затримання особи відповідно до ст. 208 зазначеного Кодексу належать:

1. якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на вчинення;
2. якщо сукупність очевидних ознак на тілі та одязі особи, або на місці події вказують на те, що саме дана особа причетна до вчинення кримінального правопорушення;
3. якщо є підстави вважати, що особа, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, може втекти з метою ухилення від відповідальності;
4. якщо особа, яка підозрюється у вчиненні злочину за ст. ст. 255, 255-1, 255-2 Кримінального кодексу України, може втекти з метою ухилення від відповідальності [2, с. 20].

Тож уповноважена особа може затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, якщо є достатньо підстав вважати, що така особа може втекти з метою ухилення від відповідальності.

Новий строк затримання без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двісті шістнадцять год – 9 діб, з моменту затримання особи [2, с. 23].

Роблячи висновок можна додати, що досягнення завдань кримінального провадження часто стосуються обмеження прав особи та свобод. У свою чергу, це сприяє створенню ефективного механізму системи гарантій захисту законних інтересів громадян від протиправних діянь. Зазначені вище положення, що зазнали змін, спрямовані на стабільне функціонування правоохоронної системи за умов воєнного часу. Варто зауважити, що такі зміни діють поки запроваджено воєнний стан у державі.

Перелік використаних джерел

1. Лук'яненко Ю. В., Юхно О. О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: монографія. Харків: Панов, 2016. 264 с.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 2. Електронне видання. Дніпро, Львів, Одеса, Харків, 2022. 58 с.

Олексій Павлович БОЙКО,

*доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Правовий зміст принципу публічності передбачено положеннями ч. 1 ст. 214 КПК України, згідно з яким слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про скоєне кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, які можуть свідчити про скоєння кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР). У год 4 ст. 214 КПК України чітко регламентовано, що слідчий, прокурор та інші посадові особи, уповноважені на прийняття та реєстрацію заяв про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати такі заяви або повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви або повідомлення про кримінальний злочин не допускається [1].

Проаналізувавши положення ст. 214 КПК України можна зазначити, що законодавець відмовився від прийняття процесуального рішення про порушення кримінальної справи та їхню попередню перевірку, як це було під час дії КПК України 1960 року.

Це відповідає дійсності, але при цьому є негативні моменти спрощеного порядку початку кримінального провадження.

Відповідно до п. 4 ч. 5 ст. 214 КПК України в ЄРДР має обов'язково передбачено стислий виклад обставин, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [1]. При цьому в чинному КПК України не прописано як розуміти обставини, що свідчать про скоєння кримінального правопорушення. Також КПК України не містить поняття підстав та приводів для початку досудового розслідування.

Отже, спробуємо з'ясувати, що таке підстави та підстави початку досудового розслідування.

Вчений Столітній А., досліджуючи проблемні питання початку досудового розслідування, до підстав початку досудового розслідування відносить: заяви; повідомлення; самостійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, які можуть свідчити про скоєння кримінального правопорушення тощо [2, с. 190].

У год. 2 ст. 94 КПК України 1960, законодавець визначав, що підставами для порушення кримінальної справи є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину [3].

Ми погоджуємося з думкою вченого Л. Лобойка, який вважає, що підстави до початку досудового розслідування законодавець визначив як «обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення» (ч. 1 ст. 214 КПК). Підстави для початку розслідування хоч до внесення до ЄРДР, хоч після цього мають бути. Підходи до визначення їх наявності у тому й іншому випадку однакові. Оскільки встановлювати підстави для початку досудового розслідування з допомогою матеріальних засобів пізнання заборонено законом, ці підстави слід «шукати» виключно первинних відомостях про діянні, а чи не про «кримінальному правопорушенні» [4, с. 89].

Щодо приводів для початку досудового розслідування, спробуємо проаналізувати кримінальне процесуальне законодавство, в якому згадується про зазначене поняття.

Так, у ч. 1 ст. 94 КПК України 1960 року, законодавець виділяв п'ять приводів для порушення кримінальної справи до яких відносив: 1) заяви та повідомлення; 2) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці злочину; 3) явка із повинною; 4) повідомлення, які опубліковані у пресі; 5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором чи судом ознак злочину [3]. Відповідно до п. 3 розділу 1 наказу МВС України від 08 лютого 2019 р. № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» джерелами інформації про скоєні кримінальні правопорушення та інші події є: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особі, уповноваженій на здійснення досудового розслідування, або посадовій особі, уповноваженій на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самостійно виявлені слідчим чи іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час скоєння або замаху на скоєння кримінального правопорушення або безпосередньо після скоєння кримінального правопорушення або під час безперервного переслідування особи, підозрюваної у її скоєнні; 4) інше [5].

На нашу думку, виходячи з аналізу зазначених НПА, джерела інформації є підставами для початку досудового розслідування.

Отже, проаналізувавши думки вчених та кримінальне процесуальне законодавство України, вважаємо, що одним із проблемних аспектів початку досудового розслідування є неправильне розуміння застосування норм у питаннях підстав та приводів початку досудового розслідування працівниками органів Національної поліції.

Також сюди можна віднести і гонитву за кількісними показниками роботи, яка виявляється у не внесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви або повідомлення про кримінальне правопорушення, про що свідчить узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 12.01.2012р. № 9-49/0/4-17 за кількістю звернень зі скаргами.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Столітній А. В. Підстави початку досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 4, 2014. С. 187-197.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: Законом Української РСР від 28.12.1960 р. № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05#Text>.
4. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. № 1, 2015. С. 87-92.
5. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08.02.2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

Oleksiy BONDARENKO,

listener at the Master's Degree in

Educational and Scientific Institute of Law and

Specialist Training for National Police Units

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Scientific supervisor:

Viktor PLETENETS,

associate professor of

the Department of Criminalistics and Premedical Training

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

doctor in law sciences, associate professor

CURRENT PROBLEMS OF CRIMINALISTICS IN THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT STAFF

The changes that have taken place over the years in the activities of the law enforcement agencies of Ukraine, as well as directly in the legislation of our country, have played a significant role in the formation of modern society, and have also significantly increased efficiency in relation to the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of each person as a whole.

In all of the above, the study of forensic science acquires relevance.

In general, some scientists believe that knowledge of the relevant discipline is not always relevant for future law enforcement officers, but this idea is erroneous and requires our close attention.

First of all, it should be noted that the study of the above science not only provides relevant theoretical knowledge, but also directly makes it possible to form certain types of skills and analytical thinking, allows you to fully develop the ability to observe, which is essential for working in law enforcement structures. Also, their mastery and ability to use in practice, allows you to increase the professionalism of specialists who have chosen their life's work – work in law enforcement [1].

Forensic science is inseparably connected with the investigation of any types of criminal offenses, which involves the collection of relevant statements necessary to establish the circumstances of criminal proceedings. Thanks to the many methods that forensic science provides us, we can make an assessment of the scene, correctly record all the evidence we need, and most importantly, in our opinion, this is the study of more important information that exposes the identity of the criminal (his characteristics, mental and psychological state and other) [2].

Regarding the problems that arise today in the practical component of law enforcement agencies, we note that now crime has already gained more modern momentum and many offenses have appeared that are characterized by technicality and information content that can be committed precisely on the Internet, so it would be advisable to improve the application individual methods and means of struggle, combating crime in this area. Offenders quite often use and use varieties of modern telecommunications, computer equipment and the like.

This requires constant attention on the part of scientists in search, on the basis of studying the problems of practice, by solving the existing difficulties of investigation. The circumstances that we noted above make it possible to think about how to further improve the provision of forensic technology and recommendations on its use in modern conditions of combating illegal manifestations.

So, we can conclude that the role and importance of forensic science is no less important than all the others among other sciences, because thanks to this relevant knowledge, the improvement of skills improves and increases the efficiency of law enforcement specialists, and the investigation becomes easier and the establishment of all circumstances of the committed criminal offense, and assessment of the actions of each of its participants.

They require constant improvement and the introduction into practice of modern achievements in science and technology, analysis of the methods of committing criminal offenses, the introduction of the necessary methods to counter illegal manifestations.

References

1. Сокурєнко В. В. Деякі шляхи розвитку судової експертизи та криміналістики як навчальних дисциплін у підготовці фахівців для органів правопорядку. *Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. С. 262-265.
2. Шепитько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Криміналістика: підручник. Право, 2008. 464 с.

Анастасія Євгенівна БУЛДАКОВА,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією російської федерації. Як наслідок, майже всі сфери нашого життя зазнали змін. Суттєвий вплив зазнала система кримінальної юстиції, оскільки повноваження її органів не можуть бути припинені, але вони повинні продовжувати виконувати покладені на них завдання в складних умовах воєнного стану. Кримінально-процесуальне законодавство не було підготовлене, тому задля підвищення ефективності кримінального провадження законодавцем внесено деякі зміни до Кримінального процесуального кодексу України, при цьому важливою умовою є дотримання загальних засад кримінального провадження, визначених КПК, а саме статтею 7.

І хоча суттєвих змін КПК зазнав в 2022 році, процес доповнень, викликаних вторгненням росії, розпочався ще в 2014 році. Так, з'явився новий IX-1 розділ, що складався лише з однієї статті – 615. Його назва змінювалася декілька разів і остаточно була закріплена 14.04.2022 як «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Крім цього, після початку війни було суттєво змінено статтю 615, текст було доповнено статтею 616 та додано статтю 615-1 КПК [1].

Перша зміна стосується внесення відомостей до ЄРДР. Оскільки саме з цього моменту можна почати досудове розслідування, цей етап є найважливішим та ключовим в діяльності слідчих, проте в умовах воєнного стану можливості дійти до комп'ютеру і при цьому мати стійкий зв'язок може і не бути. Так, стаття 615 дозволяє слідчому та прокурору оформлювати рішення про початок досудового розслідування, про що має бути винесена постанова. Проте при першій же можливості дані, що містяться в постанові, мають бути внесені в ЄРДР. Тобто, якщо раніше строк досудового розслідування починав обчислюватися з моменту реєстрації в ЄРДР, то зараз, під час воєнного стану, таким моментом є винесення постанови про початок досудового розслідування.

Також технічна неможливість є причиною додання винятку до норми, що зобов'язує фіксувати процесуальні дії. Іншими словами, при зборі доказів

та оформленні процесуальних рішень обов'язкове використання технічних засобів фіксування кримінального провадження, навіть в умовах воєнного стану, проте неможливість їх використання є виключенням, що допускає фіксацію доступними технічними засобами [2].

В умовах воєнного стану можливі обставини, які можуть значно ускладнити функціонування органу досудового розслідування або зовсім унеможливити здійснення досудового розслідування. За новою редакцією, в такому випадку слідчий може передати справу іншому органу. До цього єдиною підставою для передання справи було лише неефективне досудове розслідування. Право доручити справу іншому органу має Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники. Проте у випадку з НАБУ, підслідність може змінити тільки Генеральний прокурор або керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Проте ця можливість надана виключно під час воєнного стану. Крім цього, в умовах воєнного стану дозволено створення міжвідомчих слідчих груп зі слідчих різних органів досудового розслідування [3].

Крім слідчого, виконання повноважень може бути перекладено також у слідчого судді. В разі наявності об'єктивних обставин, його повноваження виконуються керівником органу прокуратури, а саме він отримує право прийняття певних рішень щодо заходів забезпечення кримінального провадження та санкціонування слідчих дій у провадженнях за окремими статтями КК [4].

В КПК доповнили норму, яка регламентує поновлення процесуального строку. Слідчий або прокурор повинен подати клопотання не пізніше 60 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану, тоді пропущений строк у кримінальному провадженні може бути поновлений.

Під час воєнного стану у нічний час допустили проведення слідчих дій, таких як огляд, обшук, допит та інші дії. Крім того, обшук та огляд житла можна проводити без залучення понятих, якщо існує можливість небезпеки їх життя та здоров'я або їх залучення є об'єктивно неможливим. Проте в таких випадках обов'язкова відеофіксація, при цьому запис має проводитися безперервно, за допомогою доступних технічних засобів [5].

Цікаво також те, що в умовах воєнного стану за своєю постановою прокурор може отримати доступ до інформації, що визначається як таємна, наприклад, персональні дані особи, лікарська, банківська таємниця тощо.

Ми розглянули декілька змін, які зазнав Кримінальний процесуальний кодекс України під час воєнного стану. Крім перелічених вище змін є такі, як строк затримання особи не може перевищувати 216 годин (9 діб) з моменту затримання, суддя може використовувати допит в якості свідчення особи, втрачені матеріали кримінального провадження за певних умов підлягають відновленню та багато інших [6].

Так, підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що кримінальне провадження зазнало суттєвих змін. Зокрема, через складність обставин сучасного життя було спрощено ряд процедур, збільшено процесуальні

можливості сторони обвинувачення та торкнуто процесуальні гарантії прав особи. Такі зміни значно вплинуть на хід досудового розслідування в умовах воєнного стану, проте вони будуть ефективні лише при дотриманні загальних засад кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 03.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Воєнні трансформації КПК України. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/voenni-transformaciyi-kpk-ukrayini.html>.
3. Закон щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: основні положення. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/news/211059zakonshchodovdoskonalennya-poryadku-zdysnennya-krimnalnogo-provadhennya-v-umovakh-vonnogo-stanu-osnovn-polozhennya>
4. Кримінальне провадження під час війни: аналіз змін КПК. URL: <https://zib.com.ua/ua/150803.html>.
5. Затримання особи на 9 днів, допит з відеофіксацією та обшуки вночі й без понятих: розбір змін у Кримінальному процесуальному кодексі на час воєнного стану. URL: <https://poltava.to/news/66023/>
6. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану та в особливий період. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kriminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajnogo-stanu-ta-v-osoblivij-period/>

Юлія Валентинівна ВОЛОШИНА,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В РОЗРІЗІ ЗМІН КПК УКРАЇНИ

З часів здобуття незалежності, на долю нашої держави випало чимало випробувань, проте повномасштабне вторгнення російської федерації докорінно змінило життя нашої країни на до та після, логічним наслідком

чого 24.02.2022 став Указ Президента України «Про введення воєнного стану», яким по всій території нашої держави запроваджено воєнний стан. Зауважимо, що встановлення цього режиму має вплив на всі сфери життєдіяльності країни, оскільки передбачає збільшення ефективності діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових адміністрації тощо. Не стали виключенням в даному переліку і органи досудового розслідування, які в умовах реального часу стикаються з новими викликами та реаліями. Тож, цілком очевидно видається реакція реагування законодавців на вимоги воєнного стану в частині прийняття відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Слід зазначити, що змін Кримінальний процесуальний кодекс України зазнав ще з 2014 року – з початком військової агресії російської федерації. Тоді його доповнили розділом IX-1, який складався лише з однієї статті 615 та мав назву: «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції». Даною статтею було передбачено передачу повноважень слідчого судді та право обрання запобіжного заходу на строк до 30 днів прокуророві. До цього слід додати, що вимога мала стосунок до кримінальних проваджень обмеженого кола злочинів та безпосередньо в тій місцевості, на якій було введено воєнний/надзвичайний стан або проводилась антитерористична операція [1].

З урахуванням змін, що відбувалися в нашій державі після 2014 року, змінювались і назви даного розділу, який зазнав суттєвих доповнень вже після початку повномасштабної фази війни. А з набранням чинності Закону України від 15.03.2022 № 2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав», його назву викладено в такій редакції: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України» [2]. Виходячи зі змісту статті 616 вищезазначеного розділу, необхідно звернути увагу на те, що разом зі зміною його назви, певних змін та особливостей зазнають також і повноваження прокурора. Так, можемо бачити, що даною нормою прокурор наділяється повноваженнями щодо можливості звернення із клопотанням до слідчого судді чи суду, що розглядають кримінальне провадження про скасування запобіжного заходу підозрюваній чи обвинуваченій особі, яка тримається під вартою або до якої застосовано інший вид запобіжного заходу. Додатковими умовами при цьому слід вважати: по-перше, те, що такою особою не може бути людина, яка вчинила конкретний вид злочину на кшталт вбивства, а по-друге – скасування запобіжного заходу має відбуватися виключно для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

До певних особливостей в діяльності прокурора слід віднести також і те, що саме на нього покладається контроль за виконанням ухвали слідчого судді або суду про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Таким чином можемо зробити висновок, що не зважаючи на тривалість військових дій на території нашої держави вже понад 8 років, кримінальне процесуальне законодавство вимагає постійних трансформацій до вимог часу. Адже здійснення ефективного кримінального провадження в умовах воєнного стану потребує оперативного внесення змін для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції, зокрема і в частині повноважень прокурора.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» від 12.08.2014. № 1631-VII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15 березня 2022 року № 2125-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text>.

Анастасія Євгенівна ГАЙМАНОВА,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року, після повномасштабного вторгнення росії в Україну, по всій території нашої держави був ведений воєнний стан. Після чого

було внесені деякі зміни щодо Кримінально-процесуального кодексу України, в тому числі і до тимчасового запобіжного заходу – затримання особи.

Затримання особи є одним з різновидів заходів забезпечення кримінального провадження, що полягає в запобіганні ухилення підозрюваного, обвинуваченого від слідства і суду, припиненні його злочинної діяльності, запобіганні фальсифікації ним доказів. Даний захід забезпечення повинен проводитися лише у виняткових випадках і на вагомих підставах, тобто воно повинне бути законним та обґрунтованим.

Затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин (3 діб), але в умовах воєнного стану, згідно до розділу IX, пункту 6 Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» затримувати особу без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури – на термін, не більший за двісті шістнадцять годин (9 діб) з моменту затримання [2].

Також до змін, що стосуються даного заходу забезпечення, можна віднести те, що затриманій особі має бути повідомлено про підозру протягом сімдесяти двох годин (3 діб), до умов воєнного стану даний строк складав двадцять чотири години (1 доба) згідно ст.278 КПК У. Тобто у дізнавача або слідчого з'явилось більше часу для того, щоб знайти достатньо доказів, для вручення особі повідомлення про підозру. У випадку, якщо особі не була вручена письмова підозра, у строк встановлений законодавством, така особа підлягає негайному звільненню.

Також, у кримінальних провадженнях, де особі не було повідомлено про підозру на дату ведення воєнного стану, строк від зазначеної дати до дати припинення чи скасування воєнного стану не зараховується до загальних строків досудового розслідування.

Ще до змін у КПК можна віднести те, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану зобов'язані відповідати загальним принципам кримінального провадження, зазначеним у ч. 1 ст. 7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу. Законом перетворено найменування розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Наприклад до ст. 615 КПК України надано таких змін:

- особливості внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- повноваження керівника органу прокуратури під час застосування ст. 615 КПК України;
- повідомлення суду про рішення прокурора та порядок їх оскарження;
- особливості використання показань, отриманих під час допиту;
- особливості проведення слідчих дій;
- зупинення строків досудового розслідування.

Дивлячись на все вищевикладене, можна зробити висновок, що захід забезпечення кримінального провадження у вигляді затримання особи повинен бути законним та обґрунтованим, також в умовах воєнного стану процесуальне затримання познало деяких доповнень та змін, щодо строків затримання та вручення повідомлення про підозру. Ще варто зазначити, що в цілому законодавча база зазнала змін в умовах воєнного стану, до цього переліку входить і КПК наприклад щодо ст.615, яка на пряму пов'язана з умовами воєнного стану та проведення кримінального провадження.

Перелік викоистаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-22/ed20120413/paran2#n2>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

Євгенія Олександрівна ГАРБУЗОВА,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На основі аналізу законодавства, матеріалів слідчої практики та думок науковців визначено правові основи та типові ситуації тимчасового вилучення майна у кримінальному провадженні. Підстави для тимчасового вилучення майна, передбачені частиною 2 статті 167 КПК України [1], є відображенням тимчасового вилучення майна під час розслідування за підозрою у скоєнні кримінального правопорушення, огляду та обшуку.

Підстави застосування тимчасового вилучення майна необхідно класифікувати за процесуальними документами, в яких прийнято рішення та накладено тимчасовий арешт на майно. Тимчасово вилученим може бути лише те майно, що одержане внаслідок трьох процесуальних дій:

- 1) затримання особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України;
- 2) обшуку;
- 3) огляду.

Підставами для застосування тимчасового вилучення майна є:

- 1) є достатні підстави вважати, що було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) майно, що підлягає конфіскації, відповідає принаймні одному з ознак, викладених у ч. 2 ст. 167 КПК України;
- 3) майно перебуває у власності певної особи;
- 4) дії, зазначені у ст. 168 КПК України дозволяє застосування цього заходу особам, які на це уповноважені, або існує ситуація, що дозволяє будь-кому тимчасово вилучити майно, що відбувається у прямо передбаченому законом порядку.

Правову форму тимчасового вилучення майна можна хаарктеризувати як сукупність встановлених законом особистих фактів та юридичних елементів, визначених обставинами вилучення та ступенем втручання у приватне життя громадян, спрямованих на пошук та ефективно отримання майна, яке має значення для встановлення обставини кримінального провадження, а також мають важливе значення та використовуються уповноваженими працівниками правоохоронних органів за наявності умов, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [2].

Процесуальні особливості та правові наслідки тимчасового вилучення майна тісно пов'язані з організаційними засадами тих слідчих (розшукових) таїнших процесуальних дій, під час яких відбувається таке вилучення.

Визначено та розглянуто типові організаційні елементи для різних ситуацій вилучення майна у кримінальному провадженні, зокрема:

- 1) підготовка відповідних слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук), під час яких може бути застосовано тимчасове вилучення майна, а також прогностика слідчими, прокурорами, можливості тимчасового вилучення майна;
- 2) безпосереднє виявлення при здійсненні певних процесуальних дій пов'язаних предметів, документів, грошей тощо, з поважними підставами вважати, що вони мають ознаки, зазначені в ч. 2 ст. 167 КПК України;
- 3) реєстрування виявленого майна в протоколі про відповідну процесуальну дію та за допомогою техніко-криміналістичних засобів;
- 4) майно опечатано, запаковано з фізичного середовища, де було знайдено, фактично позбавляючи підозрюваного у кримінальному провадженні або особи, яка володіє майном, можливості володіти, користуватися та розпоряджатися ним;
- 5) передача вилученого майна з місця проведення відповідного судового процесу до органу досудового розслідування або іншого місця зберігання;
- 6) вирішення питання про арешт або повернення майна.

На підставі врахування вищезазначених елементів визначено організаційні елементи тимчасового вилучення майна як заходу забезпечення кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 20.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Горошко В. В. Тимчасове вилучення майна: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. С. 9-11.

Аліна Григорівна ГАРКУША,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТТІ 616 КПК УКРАЇНИ

У ст. 3 Конституції України проголошується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». З 2014 року росія розв'язала збройну агресію проти України, а з 24 лютого 2022 року агресію було свідомо перетворено в повномасштабне військове вторгнення. Це зумовило суттєві зміни в українському законодавстві, які, не виключається, будуть впроваджуватися і надалі за необхідністю.

Так, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України Володимиром Зеленським введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1], який згодом було продовжено до 24 квітня 2022 року.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12.05.2015 р. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Із запровадженням в Україні 24 лютого 2022 року воєнного стану у зв'язку із військовою агресією російської федерації Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» № 2125-IX від 15.03.2022 було доповнено статтю 616 «Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або зміна запобіжного заходу з інших підстав» до розділу IX-1 КПК України [3] положеннями, зокрема, щодо із особливою регламентацією скасування запобіжного заходу.

В зв'язку з тим, що в Україні запроваджена загальна мобілізація, актуальним є питання мобілізації осіб, щодо яких прийнято рішення про застосування запобіжного заходу. Саме механізм реалізації норми, введеної статтею 616 КПК України і є темою дослідження.

Стаття 616 КПК передбачає, що у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, наділяється можливістю звернутися до прокурора з клопотанням про скасування вказаного запобіжного заходу з метою проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [4]. Така процедура цілком обґрунтовано не може бути застосована до певних категорій злочинів, переважно злочинів проти основ національної безпеки України, а також інших кримінальних правопорушень, зазначених у аналізованій статті. Одразу слід зазначити як прогалину той факт, що законодавець не регламентував спеціального строку розгляду прокурором такого клопотання. За таких умов правозастосовник змушений керуватися ст.28 КПК України щодо розумних строків прийняття рішень.

Згідно норми 616 статі КПК, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, що розглядає кримінальне провадження, з таким клопотанням [4]. Уявляється доцільним унормувати, що в змісті такого клопотання має бути мотивовано цінність участі. Тобто, що Збройні Сили України дійсно потребують мобілізації до їх лав фахівців певного профілю. Ця теза може бути підтверджена документами військкомата, долученими в додатках до клопотання. Повинно враховуватися саме цінність перебування підозрюваного (обвинуваченого) за такими критеріями як освіта, компетентності, навички, досвід (бажано воєнний).

Аналізуючи п. 1 абз. 3 ч. 1 ст. 616 КПК, згідно якому клопотання про скасування запобіжного заходу повинно містити висновок про придатність особи до несення військової служби в умовах воєнного стану [4]. З вказаного випливає, що придатність до військової служби має визначатися шляхом проведення військово-лікарської експертизи, на здійснення якої уповноважені військово-лікарські комісії. Очевидно, що якщо особа тримається під вартою, отримання висновку про її придатність до несення військової служби в умовах воєнного стану є досить ускладненим [5]. Тому лише практична реалізація цієї норми покаже, яким чином повинна визначатися придатність підозрюваного, обвинуваченого, що перебуває під вартою, та чи є необхідність залучати для вирішення цього питання військово-лікарські комісії.

Вважаємо, що подання клопотання та і саме прийняття рішення слідчим суддею щодо скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації на особливий період повинно мати ...

Чи не найпершою думкою, яка виникає під час ознайомлення з текстом ч. 1 ст. 616 КПК України є така: чи не будуть особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, використовувати на свою

користь можливість звільнення від такого заходу державного примусу ніби «задня виконання громадського обов'язку» – проходження служби за призовом. Схиляємося до думки, що цілком можливим є спекулювання підозрюваним, обвинуваченим державними інтересами заради власних цілей, аби уникнути в подальшому покарання.

Зважаючи, що п. 2 абз. 3 ст. 616 КПК містить вказівку на те, що клопотання повинно містити відомості про відсутність ризиків, передбачених у ч. 1 ст. 177 КПК, тоді логічним постає питання про обґрунтованість застосованого до особи запобіжного заходу, правосудність судового рішення, яким цей запобіжний захід був застосований, або ж доцільність скасування запобіжного заходу за загальним правилами КПК.

А ризик ухилення особи, стосовно якої пропонується скасувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, від проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (про який йдеться в ч. 1 ст. 616 КПК) взагалі дуже важко оцінити з огляду на вимогу обґрунтування ризиків певними фактичними обставинами, а не припущеннями.

Принагідно відзначити, що скасування запобіжного заходу з метою проходження військової служби, на нашу думку, може мати як наслідок прояви колабораціонізму з боку підозрюваного, обвинуваченого.

Достатньо дієвим видається закріплення в статті 616 КПК обов'язку особи, щодо якої скасовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, невідкладно, але не пізніше 24 годин, прибути до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації [4]. Однак, на дотримання цього строку може впливати не лише бажання самої особи, а й, наприклад, місце перебування під вартою, а також можливість дістатися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки у визначений період [5]. Причини неприбуття чи невчасної явки можуть бути різними: відсутність транспорту, коштів на проїзд, надзвичайні ситуації. Контроль щодо виконання цієї вимоги покладається на прокурора та має суттєве значення для запобігання порушенням з боку підозрюваного чи обвинуваченого.

Нововведенням також є те, що згідно листа Верховного Суду від 3 березня 2022 року № 1/0/2-22 встановлено, що у разі неможливості через об'єктивні причини бути присутнім на засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку шляхом використання інших доступних йому засобів. Важливо, що в такому випадку треба особливу увагу звернути на інформування такого учасника щодо його процесуальних прав та обов'язків [6]. Це не спричинить жодних обмежень прав і свобод людини, а навпаки забезпечить оперативний і об'єктивний судовий контроль в умовах воєнного стану на виконання завдань кримінального провадження.

Отже, зміни, які були внесені останнім часом до Кримінально-процесуального кодексу України та знайшли своє відображення у статті 616

мають суттєве значення в умовах воєнного стану та потребують додаткових досліджень з метою розробки механізму їх практичної реалізації. Такі зміни вдосконалюють проблемні аспекти правового регулювання в кримінальному процесі, проте мають досить дискусійний характер.

Перелік використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав»: Закон України № 2125-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Гловюк І., Тетеряник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. 31 с.
6. Гловюк І. В., Завтур В. А. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни КПК України від 03.03.2022 р. та роз'яснення Верховного Суду. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznnya-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu/>

Богдана Олегівна АНАНІЙЧУК,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,*

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІН, ВПРОВАДЖЕНИХ ДО ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У результаті російської військової агресії 24.02.2022 року Президентом України був виданий Указ № 64/2022 «Про ведення воєнного стану в Україні» [1]. Даний нормативно-правовий акт, а також інші соціально-

політичні чинники обумовили внесення змін до законодавства України, насамперед Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Тож, є дуже актуальним дослідження доповнень, що внесені в КПК України з моменту впровадження воєнного стану на території України.

Кримінальний процесуальний кодекс України є особливою частиною національного законодавства України. У залежності від соціально-політичної, економічної, воєнної обстановки його норми повинні коректуватися. Дана умова є обов'язковою для реалізації ефективності кримінально-процесуальних дій, які здійснюються під час кримінального провадження на всій території нашої держави.

Слід вказати, що ч. 1 ст. 176 КПК України надає можливість застосувати чітко визначене коло запобіжних заходів у ході кримінального провадження. Згідно ч. 1 ст. 177 КПК України тримання під вартою – це найсуворіший запобіжний захід, який застосовується у разі існування конкретних підстав та обставин, який є надзвичайно ефективним під час кримінального провадження. Обираючи даний запобіжний захід під час кримінального провадження, слідчому, прокурору вдається забезпечити виконання підозрюваною, обвинуваченою особою покладених на неї обов'язків, а також запобігти її спробам перешкоджати кримінальному провадженню [2].

Чинним законодавством України передбачено виконання рішення суду про попереднє ув'язнення (тримання під вартою) у таких установах: слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України; гауптвахти Військової служби правопорядку у ЗСУ; ізолятори тимчасового тримання органів внутрішніх справ – у окремих випадках, коли наявна потреба проведення слідчих дій стосовно таких осіб [3].

Ст. 1 Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 року визначає попереднє ув'язнення (тримання під вартою) як захід, що застосовується до підозрюваного / обвинуваченого / підсудного у скоєнні злочину, покарання за яке може бути призначено у вигляді позбавлення волі, та до засудженого, щодо якого вирок не набрав законної сили [3].

Під час обрання щодо підозрюваної (обвинуваченої) особи тримання під вартою як запобіжного заходу складається клопотання про застосування відповідного запобіжного заходу. Даний процесуальний документ направляється слідчому судді з метою прийняття ним рішення про задоволення чи відмову в його задоволенні. Якщо дійсно існують підстави для застосування стосовно підозрюваного, обвинуваченого даного заходу, то слідчий суддя, суд повинен винести ухвалу про застосування запобіжного заходу. Слід вказати, що у більшості випадків, визначених КПК України, повинна визначитися застава – альтернативний запобіжний захід триманню під вартою. Визначення суті застави під час кримінального провадження визначається ст. 182 КПК України [4].

Внаслідок зміни обстановки в країні був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» від 15.03.2022 № 2125-IX, яким запроваджено зміни щодо існуючого

механізму застосування тримання під вартою. А саме передбачена можливість згідно ст. 616 КПК України підозрюваному, обвинуваченому, що перебувають під вартою під час воєнного стану в Україні, звертатися до прокурора із клопотанням про скасування вищезазначеного запобіжного заходу з метою здійснення військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період. Український законодавець встановив категорію злочинів, підозрювані чи обвинувачені в яких за будь-яких обставин не можуть подати таку клопотання [5].

Підозрювана або обвинувачена особа, відносно якої слідчий суддя, суд скасував тримання під вартою як запобіжний захід під час кримінального провадження з метою залучення такої особи для проходження військової служби за призовом на момент мобілізації, під час особливого періоду, зобов'язана з'явитися до конкретного територіального центру з комплектування й соціальної підтримки за місцем реєстрації невідкладно, але не пізніше 24 годин. Контролює виконання ухваленого скасування тримання під вартою відповідний прокурор. Якщо ж підозрювана (обвинувачена) особа не з'явиться до вказаного органу, то прокурор зобов'язаний звернутися до слідчого судді, суду з клопотанням про застосування щодо такої особи тримання під вартою [5].

Отже, можна зробити висновок, що КПК України – це дуже важливий нормативно-правовий акт законодавства України, адже внаслідок початку бойових дій на території нашої держави дуже актуалізувалося питання запобігання та протидії злочинності. На нашу думку, впровадження досліджених вище доповнень до положень чинного КПК України – це вимушений крок, який в існуючій обстановці є необхідним. Дані теоретичні питання повинні й надалі аналізуватися кваліфікованими правниками, що зможуть об'єктивно оцінити ефективність вищевказаних змін кримінально-процесуального законодавства України.

Перелік використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Офіс Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.
3. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993. № 3352-XII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3352-12>.
4. Макаренко І. С. Діяльність слідчого судді під час обрання запобіжних заходів. Кримінально-процесуальне право та криміналістика. Право і суспільство. № 5/2013. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2013_5_28.pdf.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав: Закон України від 15.03.2022 р. № 2125-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text>.

Артем Євгенович ГЕРАСИМОВ,

курсант

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

За наслідками російської агресії виникла неабияка потреба вдосконалення та реформування існуючої системи законодавства України. Зокрема, положення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) дещо змінилися з початку воєнних дій на території нашої держави. Ефективне функціонування правоохоронних органів в Україні завжди залежало від якості реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення. Таким чином, від чіткої правової регламентації процесуальних дій на початку досудового розслідування залежить рівень дотримання основних принципів кримінального провадження, основоположних прав та свобод людини в умовах воєнного стану.

Чинним кримінально-процесуальним законодавством передбачено, що кримінальне провадження починається зі стадії досудового розслідування. Згідно ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається із внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Слідчий, дізнавач або прокурор після отримання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, або самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, які можуть вказувати на вчинення кримінального правопорушення, невідкладно, але не пізніше ніж 24 годин після цього моменту зобов'язані внести відповідні відомості до ЄРДР [1].

Вимоги ст. 214 КПК України щодо строків та порядку внесення відомостей до ЄРДР є уніфікованими для всіх видів кримінальних проваджень. Водночас, стандарти ефективного розслідування відповідно до практики ЄСПЛ визначають: «Ефективність розслідування втілює в собі вимоги щодо оперативності та розумної швидкості. Навіть якщо існують перешкоди або труднощі, які перешкоджають прогресу розслідування у конкретній ситуації, оперативне реагування національних органів влади є надзвичайно важливим для підтримання громадської віри в їх відданість принципам верховенства права та їх здатність запобігати проявам сприяння незаконним діям або терпимості до них (Рішення ЄСПЛ у справі «Риженко проти України» (Заява № 55902/11)) [2].

В умовах введеного воєнного стану українським законодавцем внесені деякі зміни до КПК України, що стосуються початку досудового розслідування під час особливого режиму кримінального провадження. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022 передбачені деякі зміни, якими впроваджено внесення доповнень до процесуального порядку початку досудового розслідування [3].

По-перше, ст. 615 КПК України передбачає, що у разі введення воєнного стану та якщо: 1) відсутня технічна можливість доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені частиною п'ятою статті 214 цього Кодексу. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду) [1].

Гловюк Ірина у своїй науковій праці, присвяченій коментуванню внесених змін до Кримінального процесуального кодексу України, а саме: Розділу IX-1, зазначає, що у п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. Посилання на відповідні процесуальні документи вказує, що процесуальні дії фіксуються у загальновстановленому порядку, тобто відповідно до глави 5 КПК: 1) у протоколі; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; 3) у журналі судового засідання [4].

На нашу думку, впровадженні зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку початку досудового розслідування є необхідними в існуючій обстановці в державі. У зв'язку з соціально-політичними, економічними, військовими перетвореннями в Україні виникає потреба у пристосуванні норм національного законодавства до названих змін обстановки. Тож, надання можливості починати досудове розслідування дізнавачу, слідчому, прокурору відповідною постановою за відсутності технічного доступу до ЄРДР є ефективним шляхом вдосконалення діяльності сторони обвинувачення під час особливого режиму кримінального провадження в Україні.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. Відомості Верховної ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.
2. Справа «Риженко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 30.07.2015. Міжнародні суди. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a73.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

4. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. 31 с. URL: <https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf>.

Ірина Василівна ГЛОВЮК,

професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Інституту прав Львівського державного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

ВИКОРИСТАННЯ У ДОКАЗУВАННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ДАНИХ ТА АРЕШТ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ АБО ЇХ ЧАСТИН

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137–ІХ були внесені зміни до КПК України стосовно використання у доказуванні комп'ютерних даних. У пояснювальній записці [1] для обґрунтування прийняття закону згадується Конвенція про кіберзлочинність. Для забезпечення такого доказування було внесено зміни і до порядку тимчасового вилучення та арешту комп'ютерних систем. Зокрема, натепер тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду. Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем, комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. У разі необхідності

слідчий чи прокурор виготовляє за допомогою технічних, програмно-технічних засобів, апаратно-програмних комплексів копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста (ч. 2 ст. 168 КПК України).

Відмітимо, що, як і у попередній редакції, не вдалося вирішити проблему пропорційності обмеження права людини на приватність: адже лише те, що доступ обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту саме по собі ніяк не свідчить про необхідність їх вилучення, адже обмеження доступу до носіїв, які містять або можуть містити в тому числі персональні дані, є природним прагненням фізичної особи до приватності, обмеження доступу до даних про себе, своє особисте та сімейне життя [2, с. 147].

Синхронні зміни було внесено і до інституту арешту майна. Отже, арешт на комп'ютерні системи чи їх частини накладається лише у випадках, якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або у випадках, передбачених пунктами 2, 3, 4 частини другої цієї статті, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їх частин обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 3 ст. 170 КПК України).

Відмітимо, по-перше, що не усі ці зміни корелюються із відносинами, регламентованими Конвенцією про кіберзлочинність, по-друге, не усі ці зміни є юридично визначеними.

Слід відзначити, що ст. 19 Конвенції про кіберзлочинність регламентує, що кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання повноважень своїм компетентним органам для обшуку або подібного доступу до: а. комп'ютерної системи або її частини і комп'ютерних даних, які зберігаються в ній; та б. комп'ютерного носія інформації, на якому можуть зберігатися комп'ютерні дані на її території. Кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для забезпечення того, щоб у випадку, коли її компетентні органи здійснюють обшук або подібний доступ до конкретної комп'ютерної системи або її частини відповідно до підпункту 1.а, і мають підстави вважати, що дані, які розшуковуються, зберігаються у іншій комп'ютерній системі чи її частині, яка знаходиться на її території, і до таких даних можна здійснити законний доступ з першої системи чи вони є доступними першій системі, такі компетентні органи мали право терміново поширити обшук або подібний доступ на іншу систему. Кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для надання своїм компетентним

органам повноважень арештовувати або вчиняти подібні дії щодо комп'ютерних даних, до яких був здійснений доступ відповідно до пунктів 1 або 2. Такі заходи включатимуть повноваження на: а) арешт або подібні дії щодо комп'ютерної системи або її частини або комп'ютерного носія інформації; б) копіювання і збереження копії таких комп'ютерних даних; в) збереження цілісності відповідних збережених комп'ютерних даних; г) заборону доступу або вилучення цих комп'ютерних даних з комп'ютерної системи, до якої здійснювався доступ (ст. 19) [3].

Як видно із переліченої спрямованості заходів, які можуть бути необхідними для надання своїм компетентним органам повноважень арештовувати або вчиняти подібні дії щодо комп'ютерних даних, до яких був здійснений доступ, то вона пов'язана саме із збереженням комп'ютерних даних. Отже, очевидно, що із внесених доповнень до ст. 170 КПК України цей спрямування має лише арешт майна з метою збереження речових доказів (на це указує і формулювання «якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення», хоча і не в усіх цих випадках, а залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення; відмітимо слушність позиції, що електронні докази на сьогодні розглядаються як електронні документи, а їх матеріальні носії – як речові докази [4, с. 123]). Що ж стосується арешту на комп'ютерні системи чи їх частини з метою забезпечення: 1) спеціальної конфіскації, 2) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, 3) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди – то такий арешт нічого спільного з арештом комп'ютерних даних, які зберігаються, за термінологією ст. 19 Конвенції про кіберзлочинність, – не має.

Слід наголосити і на тому, що у формулюванні абзацу другого ч. 3 ст. 170 КПК України використаний розділовий сполучник «або» у контексті формулювання «якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або у випадках, передбачених пунктами 2, 3, 4 частини другою цієї статті, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їх частин обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту». Тобто виникає думка, що арешт можливий і у ситуації, коли немає цілей, передбачених ч. 2 ст. 170 КПК України, проте, надання комп'ютерних систем чи їх частин необхідне для проведення експертного дослідження. Проте, у цій ситуації релевантної мети арешту у ч. 2 ст. 170 КПК України немає.

Формулювання «а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їх частин обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту» має, з одного боку,

вади, вказані вище стосовно тимчасового вилучення, по-друге, вади у тому сенсі, що не зрозуміло, щодо якої з умов арешту майна воно відноситься. За логікою, мало б відноситися лише до ситуацій, коли йдеться про те, що комп'ютерні системи чи їх частини отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення (не в усіх цих випадках, а залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення), або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження.

Отже, новели КПК України у частині арешту майна, які внесені з метою забезпечення імплементації Конвенцією про кіберзлочинність, по-перше, не торкаються виключно питань використання у доказуванні комп'ютерних даних, по-друге, у деяких положеннях непропорційно обмежують право людини на приватність, по-третє, надають необмежений розсуд слідчим суддям, судам при вирішенні питання про арешт майна через розширення випадків арешту майна комп'ютерних систем або їх частин у тому числі в силу недосконалості викладу норм у цих змінах.

Перелік використаних джерел

1. Пояснювальна записка. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245217>.
2. Гловюк І. В. Проблемні питання забезпечення належної правової процедури обшуку (у розрізі новел КПК України). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 14. С. 141-149.
3. Конвенція про кіберзлочинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text.
4. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: дис докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.

Артем Михайлович ГОГА,
аспірант
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
начальник відділення поліції № 10
Дніпровського районного управління поліції
ГУНП в Дніпропетровській області
Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,
доцент кафедри кримінального процесу,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ЗА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наразі, у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, на всій території України діє воєнний стан, введений Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» [1], який в подальшому продовжений відповідно Указу Президента України № 133/2022 від 14.03.2022 року «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [2] та Указу Президента України № 259/2022 від 18.04.2022 року «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» [3], (строк дії воєнного стану в Україні продовжено з 05 години 30 хвилин 25 квітня 2022 року строком на 30 діб).

Також, у зв'язку з викладеним, Президентом України прийнято Закон України № 2117-ІХ від 03.03.2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» [4], згідно з яким диспозиції та санкції відповідних статті КК України у сфері кримінальних правопорушень проти власності зазнали змін, а саме посилилася кримінальна відповідальність за вчинення майнових злочинів певної категорії проти власності.

Слід зазначити, що вказаним Законом посилюється відповідальність лише за вчинення майнових кримінальних правопорушень. Однак, відповідно до Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [5], а враховуючи сучасні зміни кримінальної відповідальності, ми можемо спостерігати, що відповідальність за вчинення крадіжки, тобто кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, в умовах воєнного стану, яка наразі є ч. 4 ст. 185 КК України значно суворіша за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи. Викладене,

фактично перетворює крадіжку, яка була кримінальним проступком, за вчинення якої покарання не передбачало позбавлення волі, в тяжкий злочин. Авчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи, які, як зазначалось вище, є найвищою соціальною цінністю держави, залишилось кримінальним проступком.

Якщо ж проаналізувати Кримінальний кодекс Української РСР 1960 року санкція за вчинення такого кримінального правопорушення, як вчинення легких тілесних ушкоджень, передбачала позбавлення волі [6]. Така позиція законодавця пояснюється тим, що людина, її життя та здоров'я, в усі часи існування людства були найвищою цінністю держави. Збереження, зміцнення та охорона її життя та здоров'я були ціллю правлячих урядів всіх часів, прощо свідчать численні залишки правових зводів ще задовго до нашої ери.

Крім цього, у контексті викладеного, слід зазначити думку А. Г. Гаркуші, яка у своєму дослідженні наголошує на необхідності визнання побоїв та мордування злочином, та посилити кримінальну відповідальність за вказані діяння, адже фактично, побої та мордування є частиною (видом) легких тілесних ушкоджень, за які в КК України 1960 року існував вид покарання – позбавлення волі [7, с. 315].

На підтвердження викладеної позиції, свідчать статистичні дані Генеральної прокуратури України, згідно з якими за період дії воєнного стану частка кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи серед загальної численні зареєстрованих кримінальних правопорушень становить 5 %. А їхня частка серед загальної кількості кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи складає 35 %, що є досить значним показником, який свідчить про часте вчинення кримінальних проступків, які нами досліджуються [8].

Вказане, на нашу думку, зумовлює необхідність посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи, задля чого необхідно прийняти відповідний Закон України, який передбачав зміни в КК України, враховуючи сучасне становище в державі.

Слід зазначити, що на сьогоднішній час, єдиним посиленням кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я є лише врахування судами обставини, яка обтяжує покарання, викладеної в п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України: «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» [9].

Таким чином, резюмуючи викладений матеріал, беручи до уваги статистичні дані Генеральної прокуратури України, позиції науковців, ми можемо дійти висновку, що на сьогоднішній день, враховуючи положення Конституції України, відповідно до якого, людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, а також умови сьогодення, а саме наявність по всій території України воєнного стану, існує гостра необхідність в посиленні кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних проступків проти життя та здоров'я особи, прийнявши відповідний Закон України, за аналогією майнових кримінальних правопорушень.

Перелік використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 133/2022 від 14.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#n2>.
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 259/2022 від 18.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#n2>.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України № 2117-IX від 03.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6>.
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>.
7. Гаркуша А. Г. Досвід країн пострадянського простору у сфері правового регулювання відповідальності за побої і мордування. *Центральноукраїнський правничий часопис. Спеціальний випуск*. № 1. 2011. С. 314-317.
8. Статистика Генеральної прокуратури України про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Денис Миколайович ГОРДІЄНКО,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У РОБОТІ ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ

Володіння англійською мовою – можливість розмовляти з людьми на різні теми, заводити корисні знайомства, набувати нових друзів. Про місце англійської мови у світі можна говорити нескінченно. Безперечним є той факт, що англійська мова є важливою складовою в житті сучасного співробітника поліції, і кожен зможе знайти для себе не одну причину для вивчення та вдосконалення навичок у вивченні іноземної мови.

Вивчення англійської мови майбутніми поліцейськими має комунікативно-прагматичний та професійно орієнтований характер, має на меті не лише освоєння майбутніми співробітниками правоохоронних органів навичок спілкування іноземною мовою, а й набуття ними спеціальних знань за обраною спеціальністю, тобто підвищення їх професійної компетентності. Вивчення іноземної мови покликане також розширювати загальний світогляд, розвивати культуру спілкування, мислення курсантів, міжкультурну компетенцію з урахуванням засвоєння спеціальної термінології та міжнародної лексики.

Англійська мова має багатий набір методичних засобів, які сприяють формуванню загально-інтелектуальних умінь та навичок, необхідних поліцейському у його професійній діяльності: аналітико-синтетичні навички, розвиток умінь логічних висновків на основі таких розумових операцій, як індукція та дедукція, здатність до моделювання та прогнозування, тобто умінь, що визначають творчу активність спеціаліста.

Для іноземної мови як навчальної дисципліни, поряд із традиційними функціями такими як формування міжкультурної компетенції, підвищення рівня культури розумової праці, розвиток творчих здібностей курсантів, першорядне значення набуває функція іноземної мови як засобу формування професійної спрямованості, тобто зацікавленості до майбутньої професії та прагнення отримати спеціальні знання з більшої кількості комунікативних каналів, одним з яких стає володіння іноземними мовами, що забезпечує можливість знайомства з досягненнями у професійній галузі за кордоном.

У вік нанотехнологій неможливо обійтися без читання наукової літератури, тому освоєння англійської мови відкриває великі можливості для вивчення техніки, обладнання, комп'ютерних програм і додатків, які потрібно використовувати у професійній діяльності.

У результаті розвитку і зміцнення міжнародної взаємодії, практично в будь-якому виді діяльності, вимоги до професійної підготовки майбутнього фахівця істотним чином підвищуються, бо приділяється особлива увага рівню мовної компетенції фахівця, що у свою чергу сприяє успішній професійній діяльності та подальшому професійному росту на основі вітчизняних і закордонних досягнень, у тому числі й обміну досвідом з іноземними колегами. Не меншої важливості набуває знання професійної термінології в галузі правоохоронних органів, у тому числі й англійською мовою, що є корисним для поліцейського при роботі з документацією. Іноземна мова для працівника правоохоронних органів необхідна при веденні переговорів із людьми за кордоном, для виступу з презентаціями перед іноземною аудиторією, обміну досвідом і професійно-орієнтованої комунікації із закордонними колегами. Уміння читати й розуміти документи англійською мовою, вивчати професійну літературу буде корисною навичкою при відвідуванні міжнародних конференцій, проведенні досліджень і т.д.

Вивчення англійської мови для майбутніх правоохоронців – це набуття ними комунікативної компетентності, необхідної для здійснення професійної

діяльності, у тому числі в різних сферах та ситуаціях ділового міжнародного співробітництва. Володіння англійською мовою є обов'язковим компонентом професійної підготовки сучасного спеціаліста будь-якого профілю, а рівень володіння повинен забезпечувати можливість використовувати іноземну мову не лише у професійних цілях, але й для задоволення наукових та пізнавальних інтересів, реалізації особистих контактів та подальшої самоосвіти й самовдосконалення.

У процесі вивчення мови, співробітник поліції, як і будь-яка сучасна людина прагне у своєму житті дізнатися якнайбільше про інші країни та міста, познайомитися з культурою та звичаями інших народів. Україна є туристичною країною, і співробітник поліції, який несе службу з охорони порядку та власності, забезпечує громадську безпеку, спілкується не тільки з жителями України, але й з людьми інших народів. За потреби турист звернеться саме до людини в формі, оскільки співробітник поліції для них є офіційною особою, а не лише представником органу внутрішніх справ, а володіння англійською мовою в цій ситуації є необхідним.

Таким чином, вміння спілкуватися англійською мовою, у тому числі й для співробітника поліції, у наш час є своєрідним вікном у світ, досягненням поставленої мети за допомогою нових здібностей. У комплексному підході до навчання англійської мови в освітній організації МВС України слід розглядати професійну іншомовну комунікативну компетентність як інтегративну здатність майбутнього фахівця здійснювати мовну діяльність іноземною мовою в рамках конкретної професійної сфери. При цьому головною умовою успішності такої діяльності вважають високий рівень володіння іноземною мовою та готовність до міжкультурної професійної взаємодії, зумовлену сучасними міжнародними інтеграційними процесами.

Перелік використаних джерел

1. Гадзевич І. М. Пошуки оптимальних методів та прийомів навчання на заняттях з курсу «Ділова англійська мова». *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2004. Вип. 17. С. 44-45
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий редактор українського видання проф. Ніколаєва С. Ю. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Ходцева А. О. Особливості формування професійних комунікативних навичок у курсі ділової англійської мови. Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України. Київ, 2010. С. 192-198.

Natalya GRIGORIEVA,
*listener at the Master's Degree in
Educational and Scientific Institute of Law and
Specialist Training for National Police Units
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Scientific supervisor:

Viktor PLETENETS,
*associate professor of the
Department of Criminalistics and Premedical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
doctor of law, associate professor*

PSYCHOLOGICAL EXTRACT OF THE INVESTIGATOR

The investigator has a very great responsibility, as well as the social significance of his respective activities, therefore, an important factor is the psychological readiness of each law enforcement officer to carry out appropriate procedural actions within the framework of the current legislation of our country. After all, finding the truth in every criminal offense depends entirely on the effective work of a law enforcement officer.

The investigator, during his direct work, has to deal with definitely versatile information that citizens provide him with, by way of a statement or message, or the illegal action itself leaves behind separate factors, or the specialist himself finds information in the public domain on his own. Due to these factors of obtaining information about committed criminal offenses in the future, it is likely that the results of conducting procedural actions in a separate proceeding will depend [2].

Based on the foregoing, it can be assumed that for effective work, law enforcement officers must have the appropriate psychological abilities and the ability to recreate them in life.

These abilities can manifest themselves in the ability to reproduce various versions of an event, as well as create a more adequate idea of it, and only then improve and strengthen different versions of the offense.

All this is closely related to the psychological state of the individual, which is affected by the corresponding lack of time, since the legislation determines the framework (term) during which it is necessary to carry out specific procedural actions that constitute a separate stage of the pre-trial investigation. This skill does not appear immediately, but comes only with a certain experience, it depends not only on the ability to perform one's duties, but also on some personal qualities that are inherent in the investigator, namely: responsibility, appropriate professional interest in the quick and effective investigation of criminal proceedings, the ability to use any measures and means that are necessary for a direct investigation. All this entails appropriate stress, and therefore the main factor in the psychological readiness of the investigator for this field of activity is resistance to stressful situations.

Note that the investigator who directly investigates criminal offenses must be fully prepared to counter the participants in an effective investigation, because not all persons can contribute to the investigation and by any means can prevent certain procedural actions or delay their implementation [1].

Based on the foregoing, it can be concluded that the work of an investigator requires a significant amount of skills, and also consists in psychological readiness to conduct appropriate procedural actions and interact with persons who have committed criminal offenses. That is, all the psychological impact that the investigator feels during his work completely affects the readiness of a person to work in the law enforcement sphere, and in this system it is inalienable to pay attention to his well-being and state of his health.

In our opinion, it will be important to constantly engage in sports, because along with physical activity, aggression disappears and a person becomes calmer.

References

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Кодекс України від 11.09.2020 р. № 113-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020.
2. Шепитько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. Криміналістика: підручник. Право, 2008. 464 с.

Вікторія Володимирівна ДУБРОВІНА,
*ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У сучасній науці кримінального процесуального права неповнолітні особи мають особливий статус та відносяться до особливої юридичної категорії. Неповнолітні особи, які вчиняють кримінальні правопорушення, не здатні у повній мірі дати оцінку своїм вчинкам та наслідкам такого вчинку, тому категорія осіб, які причетні до вчинення кримінальних правопорушень набувають статусу «підозрюваного» у кримінальному провадженні. Досудове розслідування кримінального провадження в якому підозрюваним є неповнолітня особа не може проводитись без такої слідчої дії як допит.

Відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 3 КПК України – неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, в той же час положення п. 11 ч. 1 ст. 3 КПК України роз'яснює визначення терміну «малолітня особа», тобто це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років [1].

Положення ст. 42 КПК України, роз'яснює визначення поняття «підозрюваний» – це особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою увчиненні кримінального правопорушення.

Отже, урахуваючи зміст статей КПК України, можемо визначити, що неповнолітній підозрюваний – це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення [1].

Проблематику особливостей допиту неповнолітніх підозрюваних висвітлено у наукових статтях таких вчених: В. Бахін, Л. Васильєва, Ю. Гошовська, С. Корнакова, В. Романюк, О. Сергєєва, О. Тертишник, Л. Удалова, В. Шепітько та інших вчених правової науки.

При допиті неповнолітнього підозрюваного не варто обмежуватись знаннями кримінального процесуального права, також важливо знайти до дитини психологічний підхід, встановити контакт, щоб дитина не почувала себе дискомфортно. Показання, які надає неповнолітній підозрюваний на стадії досудового розслідування, які зафіксовані у протоколі допиту неповнолітнього підозрюваного мають важливе значення та є основними доказами уже на стадії судового розгляду, але за умови, якщо така слідча дія проведена відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства та доказ визнано допустим.

Варто також зазначити, що з урахуванням психологічних і вікових особливостей неповнолітніх правопорушників Генеральна Асамблея встановила Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються провадження правосуддя щодо неповнолітніх, («Пекінські правила»), на яких необхідно акцентувати увагу у нормах законодавства кожної країни та вони повинні застосовуватися під час досудового розслідування та судового розгляду справ категорії таких осіб. «Пекінські правила» діють разом із основними процесуальними гарантіями, передбаченими ст. 14 Пакту про цивільні та політичні права. «Пекінські правила» встановлюють, що особи, які ведуть провадження у цих справах та наділені владними повноваженнями, повинні володіти відповідною кваліфікацією. Вказується, що будь-яку справу неповнолітнього від початку слід вести швидко, не допускаючи жодних непотрібних затримок (правило 20). А також те, що право неповнолітнього на конфіденційність має поважатися на всіх етапах, щоб уникнути заподіяння йому шкоди через непотрібну гласність або через шкоду репутації (правило 8) [4].

У положенні ч. 1 ст. 226 КПК зазначено, що допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Тобто, перед початком допиту неповнолітньої особи у статусі підозрюваного, слідчий повинен залучити до кримінального провадження законного представника неповнолітнього підозрюваного, про що винести відповідну постанову.

Такими особами, відповідно ч. 2 ст. 44 КПК України є батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки та піклування, установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній [1].

Залучення педагога або психолога для участі при проведенні допиту неповнолітньої особи, на нашу думку, повинно відбуватись із урахуванням місця навчання дитини, так як неповнолітній підозрюваний навчається у шкільному закладі або ж у закладі середньої освіти, тому і вибір педагога або психолога повинен бути із співробітників навчального закладу, де дитина здобуває освіту. При цьому, необхідно попередньо встановити, у яких відносинах перебуває дитина та педагог [3, с. 32].

Також, варто зауважити, що відповідно до ст. 52 КПК України, участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою. З цього випливає, що допит неповнолітнього підозрюваного проводиться обов'язково за участю захисника.

Зміст ч. 2 ст. 226 КПК України передбачає, що допит неповнолітньої особи не може продовжуватись без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день [1].

Цікавою є думка Ю. Гошовської, яка зазначає, що за необхідності проведення слідчих дій «по гарячих слідах», зокрема допитів та одночасних допитів указаної категорії осіб у складних кримінальних провадженнях, тривалість допитів не більше двох годин протягом дня є недостатньою. Зокрема, коли йдеться про складні кримінальні провадження, певний час протягом допиту неповнолітнього підозрюваного може бути відведено лише встановленню психологічного контакту слідчого з неповнолітнім [2, с. 132].

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає, що особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, про що у протоколі зазначається підписом неповнолітньої особи та її законного представника [1].

У кримінальному-процесуальному законодавстві не передбачено положення, що досудове розслідування у кримінальних провадженнях відносно неповнолітніх осіб повинно проводитись уповноваженою на це особою. Але ми вважаємо, що досудове розслідування кримінального провадження, де фігурантами є неповнолітні особи, повинно проводитись так званим «ювенальним слідчим». Таким слідчим може бути службова особа органу Національної поліції, яка має досвід практичного стажу 3 роки та уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень вчинених неповнолітніми особами.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (КПКУ), 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Гошовська Ю. В. Допит неповнолітніх у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. № 2/1 (18), 2016. С. 130-133.
3. Корнакова С. В., Сергєєва О. С. Психологічні та тактичні особливості першого допиту неповнолітнього підозрюваного. *Пролог: журнал про право*. № 3, 2017. С. 29-35.
4. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») ООН; Правила, Міжнародний документ від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.

В'ячеслав Михайлович ЄДНАК,
заступник начальника відділу
Дніпропетровської обласної прокуратури,
доктор юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СТОРОНИ ЗАХИСТУ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Чи не найдієвішим, а інколи і єдиним, способом документування злочинної діяльності, передбаченим чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), на сьогоднішній день є інститут проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД).

Однак при використанні результатів проведених НСРД як доказів у кримінальному судочинстві виникає чимало як технічних, так і процесуальних аспектів.

Одним із дискусійних питань є обов'язковість ознайомлення сторони захисту в порядку ст.290 КПК України з матеріалами, які стали підставою для проведення НСРД, зокрема ухвалами Апеляційних судів.

Верховний Суд України неодноразово у своїх рішеннях, наприклад у постанові від 16.03.2016 у справі №671/463/15-к, зазначав, що невідкриття матеріалів сторонами в порядку ст. 290 КПК України є окремою підставою для визнання таких матеріалів недопустимими як докази. При цьому, відкриттю, окрім протоколів, у яких зафіксовано хід та результати проведення певних дій, в обов'язковому порядку підлягають і матеріали, які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких дій як доказів.

Разом з цим, судова практика на сьогоднішній день відійшла від імперативності вищезазначеного твердження щодо обов'язковості відкриття сторони захисту ухвал Апеляційних судів, які стали підставою проведення НСРД, однак за певних умов.

Так, відповідно до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року (далі – Інструкція), у випадку необхідності розсекречення ухвал слідчого судді прокурор має звернутися з відповідним клопотанням до експертної комісії з питань таємниць такого суду, яка й приймає рішення про розсекречення.

Тільки після розсекречення таких процесуальних документів прокурор може долучити їх до матеріалів кримінального провадження у встановленому КПК України порядку.

Таким чином, можливо прийти до висновку, що прокурор не є самостійним суб'єктом розсекречення усіх без винятку матеріалів НСРД.

Саме таку цілком логічну і послідовну позицію викладено у постанову Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к.

При цьому, Суд наголосив, що процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України з тієї причини, що їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи у суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання.

Аналогічну позицію викладено у постанову Верховного Суду України від 16.09.2021 у справі № 536/1604/16-к, де судом враховано той факт, що прокурором та судом вживались заходи для розсекречення та отримання ухвал Апеляційного суду, однак безрезультативно, що у свою чергу на допустимість безпосередньо результатів проведених НСРД вплинути не може.

Таким чином, системний аналіз вищевказаних норм законодавства та висновків Верховного Суду України дає підстави стверджувати, що надання стороні захисту в порядку ст.290 КПК України для ознайомлення матеріалів які стали підставою для проведення НСРД, у тому числі ухвал Апеляційних судів, є обов'язковим, окрім випадків відсутності таких документів у сторони обвинувачення за умови вжиття відповідних заходів для їх отримання.

У свою чергу єдиним заходом, передбаченим чинним законодавством, отримати розсекречену ухвалу Апеляційного суду про надання дозволу на проведення НСРД є звернення прокурора з відповідним клопотанням до експертної комісії з питань таємниць такого суду.

Однак, на теперішній час законодавчо не врегульовано питання строку, упродовж якого необхідно звертатись з таким клопотанням до експертної комісії, зокрема строк до звершення досудового розслідування або ж після

повідомлення особі про підозру тощо. Окрім того, не врегульовано і відправну точку, з якої виникає обов'язок у прокурора на відповідне звернення, як наприклад отримання від оперативного підрозділу або розсекречення вже отриманих матеріалів проведення НСРД.

Врегулювання вказаних питань на законодавчому рівні безумовно дозволило би забезпечити більш дієвий та повноцінний механізм реалізації стороною захисту права на захист та забезпечити дотримання розумних строків як досудового розслідування, так і судового розгляду.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. №4651-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Постанова Верховного Суду України від 16.03.2016 р. у справі № 671/463/15-к. Верховний суд України. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/66203468>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 у справі № 640/6847/15-к. Верховний суд України. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85174578>.
4. Постанова Верховного Суду України від 16.09.2021 р. у справі № 536/1604/16-к. Верховний суд України. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=99765466&red=10000325c5155ad4802696e997256172e4e203&d=5>.
5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

Віктор Андрійович ЗАВТУР,

доцент кафедри кримінального процесу,

детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»,

кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНОВІДОМІ ФАКТИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року кримінальне процесуальне законодавство зазнало декілька етапів змін та доповнень, які у своїй системності призвели до впровадження у національну правову систему диференційованого порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Водночас, ця обставина зумовлює необхідність переосмислення також і деяких традиційних для кримінального провадження інститутів та доктринальних

категорій. До них можна віднести і загальновідомі факти, які у процесуальній науці розглядаються як підстави звільнення від кримінального процесуального доказування.

Зазначимо, що КПК України у Главі 4, у якій системно викладені норми, які регламентують питання кримінального процесуального доказування, не містить згадки про категорію загальновідомі факти. Втім, вона міститься у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК України): відповідно до ч.3 ст. 82 ЦПК України, обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування. Аналогічна норма міститься і у ч.3 ст. 78 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) та ч. 3 ст. 75 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України).

Незважаючи на відсутність нормативного закріплення на рівні кримінального процесуального законодавства, цей інститут активно застосовується у правозастосовній практиці. Посилання на загальновідомість певних фактів, і як наслідок, відсутність необхідності подання доказів на їх підтвердження, можна зустріти як в ухвалах слідчих суддів, так і у вироках та ухвалах суду апеляційної інстанції. Зокрема, слідчими суддями та судами визнавались загальновідомими і такими, що не підлягають доказуванню такі факти як: встановлення державою суворих карантинних обмежень під час пандемії коронавірусу [1]; великий попит на медичні маски під час пандемії [2]; забруднення і псування земель на території філії державного підприємства [3]; неналежність громадської організації «Правий сектор» до правоохоронних органів [4]; стан здоров'я людей у віці 65 років [5]; дата повторного голосування на виборах Президента України [6] тощо.

У доктрині до питання про правову природу та роль загальновідомих фактів у кримінальному процесуальному доказуванні звертався В. Вапнярчук. На його думку, функціональна роль загальновідомих фактів під час кримінального провадження може бути різною. По-перше, вони можуть бути використані як відповідні знання, що сприяють здійсненню доказової діяльності, а по-друге, вони можуть бути формою констатації (засобом доказування) наявності тієї чи іншої обставини, яка входить до предмета доказування [7, с. 316].

У контексті оновленого порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану дана проблематика набула особливої актуальності. При системному аналізі положень Розділу IX¹ КПК України, стає очевидним, що ключовою умовою реалізації особливого режиму здійснення досудового розслідування та судового розгляду законодавець визначив наявність певних фактичних обставин, які пов'язані із веденням бойових дій на території України або їх наслідками. Практично всі вони сформульовані у нормах КПК України через такі оцінні поняття як «відсутність технічної можливості», «відсутність об'єктивної можливості», «об'єктивна неможливість або потенційна небезпека для життя чи здоров'я» тощо. Безумовно, це забезпечує гнучкість у правозастосуванні та виборі належної правової процедури. Цей аспект є вкрай важливим, адже прямо впливає на допустимість доказів, отриманих в

межах спрощеної процедури. Відповідно, у стадії судового розгляду прокурор, реалізуючи тягар доказування допустимості доказів, змушений буде обґрунтовувати в тому числі і доцільність обрання виняткового процесуального порядку їх отримання.

У доктринальній структурі предмету доказування [8, с. 298] ці факти посідають місце допоміжних фактів, адже вказуватимуть на можливість або неможливість використання інших доказів. Кримінальний процесуальний закон формально не обмежує прокурора у тих засобах, якими він може їх довести: переважно, це будуть різного роду документи (довідки, акти ДСНС, інших органів державної влади, місцевого самоврядування, до компетенції яких входить усунення наслідків катастроф тощо). Втім, очевидно, що не в усіх випадках буде наявна об'єктивна можливість їх подання, і саме в цьому контексті може стати актуальним посилення на загальновідомість певного факту.

Аналогічна проблема, до речі, може виникнути й у інших, невідомих суб'єктів кримінального провадження, при поданні, наприклад, клопотань про поновлення процесуального строку, пропущеного через воєнні дії.

Ключове питання полягає в тому, чи може, наприклад, факт ведення бойових дій на певній території в певний час вважатися загальновідомим та таким, що не підлягає доказуванню. У вітчизняній доктрині визнаним є те, ключова ознака загальновідомих фактів це їх відомість широкому, невизначеному колу осіб. Якщо звертатися до законодавства зарубіжних країн, то, наприклад п. 201 Федеральних правил доказування США визначає дві ознаки загальновідомих фактів (*kinds of facts that may be judicially noticed*): 1) такі обставини є загальновідомими **в межах територіальної юрисдикції суду** (виділено мною – В.З.); 2) їх можна точно і легко перевірити з джерел, надійність яких не піддається сумніву [9]. Як видається, бойові дії можуть відповідати цим критеріям. Що стосується загальної відомості в межах територіальної юрисдикції суду, доречним стало встановлення спеціального правила про підсудність у ч. 9 ст. 615 КПК України: під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, в межах територіальної юрисдикції яких закінчено досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеним до нього судом, що може здійснювати правосуддя, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством.

Підсумовуючи, зазначимо, що викладене є лише авторським баченням перспективи застосування оновлених положень Розділу IX¹ КПК України, але очевидно, що така категорія як загальновідомі факти не є достатньо розробленою у доктрині та не має нормативного забезпечення на рівні КПК України, і впровадження воєнного стану стало каталізатором цієї проблеми.

Перелік використаних джерел

1. Ухвала Полтавського районного суду Полтавської області від 30.06.2021 р., судова справа № 545/3264/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97979031>.
2. Ухвала слідчого судді Овруцького районного суду Житомирської області від 06.03.2020 р., судова справа № 286/653/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88075367>.
3. Ухвала Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 06.05.2020 р., судова справа № 159/969/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89136555>.
4. Ухвала Апеляційного суду Одеської області від 28.11.2017 р., судова справа № 512/874/15-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/70563854>.
5. Ухвала Івано-Франківського апеляційного суду від 25.01.2021 р., судова справа № 303/6992/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94466488>.
6. Ухвала Івано-Франківського апеляційного суду від 03.02.2021 р., судова справа № 344/8336/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94709834>.
7. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків: Юрайт, 2017. 408 с.
8. Лукашкіна Т. В. Предмет доказування в кримінальному провадженні. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 297-299.
9. Federal rules of evidence. URL: <https://www.rulesofevidence.org/article-ii/rule-201/>

Радмила Володимирівна ЗАДОРОЖНЯ,

курсант

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОКАЗІВ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В теорії та практиці кримінального процесу тема доказування виступає основною. Ми можемо тлумачити це так, що у процесі кримінального судочинства аналізуються справи, які вирішують долю людини. Правильне рішення суду залежатиме від того, наскільки точно будуть вивчені всі матеріали справи. Це важливо, адже основне завдання кримінального судочинства в тому, щоб дотриматися всіх вимог закону, аби кожна особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, була притягнута до відповідальності.

На всіх етапах розвитку правознавства доказам і доказуванню приділялась чимала увага, цю тематику досліджували багато вітчизняних та зарубіжних

науковців. Кримінально-процесуальне доказування – це сукупність практичних дій, вмінь мислення всіх учасників кримінально- процесуальної діяльності. Головними способами кримінально-процесуального доказування є збір, перевірка та оцінка доказів та їх джерел. У ході практики ці елементи пов'язані між собою і тісно і нерозривно переплітаються [4, с. 134]. Крім того, практика показує, що органи, які ведуть досудове розслідування, можуть не дотриматись закону у своїй діяльності. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) закріпив нові положення про докази та доказування, сформулювавши поняття доказів, їх належність та допустимість.

Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, на стадії досудового розслідування, відповідно до ст. 92 КПК, покладається на слідчого, прокурора, а в окремих випадках – на потерпілого [1]. Необхідно пам'ятати, що моральні засади відіграють важливу роль у процесі доказування, орієнтують практиків на дотримання етичних норм під час кримінального провадження, суворе дотримання закону. Вони мають сприяти усуненню у кримінальному провадженні таких негативних явищ, як незаконне досудове розслідування, погрози, шантаж, катування.

Теоретичні положення доказів і доказування не є повністю визначеними. Вони потребують подальших досліджень і розробки на цій основі напрямів ефективного функціонального застосування в умовах дії чинного КПК України і реалій правозастосовної практики, що склалася.

Окремо слід відзначити питання щодо дослідження класифікації доказів. Так, варто відмітити, що думок науковців довкола вказаного питання існує чимало, і всі вони відрізняються.

У науці є різні класифікації доказів. С. Кичиренко ділить докази на особистісні та речові. Серед особистісних доказів вчений виокремлює свідчення заявника, свідка, потерпілого, переслідування, цивільного позивача і відповідача, третьої особи із самостійними вимогами і без них, експерта, представника неповнолітнього обвинуваченого, цивільного позивача і відповідача, третіх осіб [2, с. 116-118].

О. Степанов поділяє докази на три групи: до першої групи належних доказів входять ті, за допомогою яких встановлюються обставини, що входять до предмету доказування. До другої групи доказів відносяться такі, за допомогою яких встановлюються обставини, що необхідні при винесенні проміжних рішень у справі. До третьої групи належних доказів входять ті, які можна назвати допоміжними [3, с. 248].

Отже, можемо зробити висновок, що науці відомі такі класифікації доказів, як за джерелом інформації, за властивостями відображення події кримінального правопорушення та за характером взаємодії з ним, стосовно обвинувачення та стосовно факту вчинення кримінального правопорушення конкретною особою, за способом отримання суб'єктом кримінального процесу.

Теоретичне та практичне значення класифікації доказів дає змогу правоохоронцям точніше уявити коло об'єктів, що можуть мати доказове значення, встановити джерела отримання доказів, зрозуміти характерні особливості фактичних даних, визначити їх місце в системі доказів у кожному кримінальному провадженні.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, №13. Ст. 88.
2. Кириченко С. А. Класифікація доказів у кримінальному процесі. *Молодий вчений*. 2019. Вип. 3. С. 115-125.
3. Степанов О. С. Докази у кримінальному процесі: поняття та види. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 247-253.
4. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій, навч. посібник. Київ: Істина, 2011. 134 с.

Ганна Вікторівна ЗАХАРОВА,

адвокат,

кандидат юридичних наук

Костянтин Олександрович ЧАПЛИНСЬКИЙ,

завідувач кафедри криміналістики

та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Зростаючий в Україні попит населення на отримання більш комфортних умов в сфері туризму і відпочинку не залишився поза увагою шахраїв, які користуючись значним попитом населення на отримання різноманітних туристичних послуг, використовуючи і недостатню обізнаність громадян у цій сфері, нерідко реалізують за попередньою змовою всілякі шахрайські схеми, ошукаючи громадян, які виявили бажання отримати такі послуги. Стаючи жертвами протиправних дій потерпілі зазнають як майнової, так і моральної шкоди, оскільки позбавляються можливості реалізувати своє право на отримання різноманітних туристичних послуг. Між тим, забезпечення відшкодування шкоди потерпілим в сфері туризму від шахрайських дій не у всіх випадках є ефективним, що вимагає висвітлення проблемних питань і внесення пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання

забезпечення відшкодування шкоди заподіяної шахрайськими діями у сфері туризму. Проведення розслідування у кримінальних провадженнях поряд зі встановленням усіх обставин, що підлягають доказуванню, вимагає не лише встановлювати осіб, які вчинили протиправні дії, але й вживати відповідні заходи направлені на відшкодування завданої потерпілому шкоди. Основними напрямками вказаної діяльності є своєчасне вжиття слідчим заходів з метою забезпечення можливості відшкодування потерпілим шкоди завданої злочинцем, що направлені на встановлення майна шахрая, та накладення на це майно арешту з дозволу суду, і можливістю його подальшої конфіскації за вироком суду в цілях відшкодування завданої потерпілим шкоди.

Для потерпілих від злочинних дій, в пріоритеті стоїть вимога про відшкодування завданої їм шкоди, а також питання щодо відшкодування, компенсації такої шкоди. І якщо, шахраїв повністю викрито, здобуто не спростованні докази їх провини, і є розуміння тому, що уникнути кримінальної відповідальності не можливо, але є можливість пом'якшення покарання у зв'язку з добровільним відшкодуванням завданої шкоди. То, у такому разі, з боку осіб, які вчинили вказане правопорушення вживаються всі можливі заходи направлені на якнайшвидше відшкодування завданої шкоди.

Водночас, якщо уважно проаналізувати положення КПК України, то можна бачити, що законодавець питанням можливості добровільної відшкодування шкоди особою, яка її завдала, як і перевагам здійснення нею добровільної відшкодування шкоди, не приділив достатньої уваги. До такого висновку можна дійти, оскільки по-перше, не визначено, як обов'язок для слідчого проводити роз'яснювальну роботу з підозрюваним щодо його можливості добровільно відшкодувати завдану ним майнову шкоду, що розцінюється як пом'якшуюча вину обставина, і може за певних умов сприяти звільненню від кримінального покарання; по-друге, не визначено чіткий порядок, і процедуру здійснення добровільного відшкодування такої шкоди; по-третє, не визначено послідовність дій, за дотриманням яких умов, та в присутності кого відшкодування можливе. А також, відсутня як регламентація щодо самого способу передачі певного майна (грошей, цінних паперів), так і не визначено складанням яких саме документів здійснюється підтвердження факту відшкодування завданої шкоди.

Окрім цього, доцільно передбачити в положеннях КПК і правовий механізм щодо можливості прийняття участі у відшкодуванні родичів підозрюваного, і навіть іншої фізичної чи юридичної особи, яка виявила бажання добровільно відшкодувати завдану потерпілому кримінальним правопорушенням майнову шкоду, за умови визнання підозрюваним своєї провини. А саме, коли він підтвердив письмово про свій намір відшкодувати завдану ним шкоду добровільно. Разом з тим, одним з головних аспектів з питань відшкодування, компенсації потерпілим шкоди внаслідок вчинення шахрайських дій є питання визначення критеріїв, за якими слід розраховувати справедливу та у розумних межах компенсацію за заподіяну шкоду [1, с. 190].

Здебільшого питання добровільного відшкодування підозрюваним шкоди завданої потерпілим залежить від ефективності проведеного розслідування та наявності сукупності не спростованих доказів, які обґрунтовують підозру, обвинувачення. За таких умов, шахрай як правило визнає свою провину і добровільно відшкодовує завдані збитки. Але, більш проблемних питань щодо відшкодування шкоди потерпілим, завданої внаслідок вчинення шахрайських дій, існує у випадках, коли особа шахрай не визнає своєї вини, і не збирається відшкодовувати потерпілим завдану майнову, моральну шкоду. В такому випадку слід своєчасно проводити відповідну пошукову діяльність, направлену на встановлення місцезнаходження майна, на яке може бути накладено арешт, у тому числі здійснювати перевірку відповідних реєстрів, що містять інформацію про рухоме і нерухоме майно, проводити обшуки, оглядати та вилучати документи, і речі, ініціювати у слідчого судді накладення арешту на таке майно. Крім цього, проводити інші необхідні процесуальні дії, надавати запити і доручення, у тому числі проводити допит осіб, які можуть володіти, чи володіють інформацією про майно, що підлягає арешту. А також, здійснювати перевірки відповідних реєстрів, у яких міститься інформація з прав власності на транспортні засоби, нерухоме майно. Вагоме значення має своєчасність проведення слідчим відповідних заходів, направлених на пошук і встановленн місця знаходження, перебування, як рухомого, так і нерухомого майна, цінних паперів, коштовностей, на які може бути накладено арешт, з метою забезпечення відшкодування завданої потерпілому шкоди. Для покращення ефективності проведення зазначених заходів вкрай важливо використовуючи можливості ІТ-технологій та здійснювати перевірку способу життя підозрюваного, оглядаючи відповідні інформаційні ресурси, сервіси в мережі Інтернет, у тому числі моніторинг web-сайтів, на яких міститься інформація, що допоможешвидко відшукати майно і перевіряти web-сторінки підозрюваного і його близьких родичів, на яких може міститися інформація, що цікавить слідство. Водночас, слід наголосити, що відповідно до положень Конституції України держава гарантує захист прав і свобод людини, як і відповідає перед людиною за свою діяльність щодо забезпечення визначених Конституцією прав і свобод [2]. І тому, оскільки кожна людина і громадянин мають бути захищені, захист майнових, немайнових прав потерпілих від злочину осіб здійснюється у встановленому КПК порядку шляхом реалізації відповідних кримінальних процесуальних норм [3, с. 324].

Саме в таких випадках, держава повинна брати на себе певний обов'язок по забезпеченню відшкодування, компенсації шкоди потерпілим. Хоча, нормами цивільного законодавства України регламентовано право потерпілих внаслідок злочинних дій на відновлення порушених прав. Але існують випадки, коли таке відновлення неможливе. Причин може бути декілька: а) винна у вчиненні протиправних дій особа є неплатоспроможною;

б) особа, яка вчинила злочинні дії завдавши майнової шкоди, не встановлена і потерпілий позбавлений права пред'явити цивільний позов; в) особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, встановлена, але ухиляється від слідства, а оголошений її розшук не дає бажаного результату, і тому відновлення порушених майнових прав потерпілого є неможливим [4, с. 109].

Відшкодування шкоди, завданої злочином, є одним з пріоритетних завдань кримінального судочинства, а тому вказане питання активно розробляється у науці. Теоретичні дослідження згаданого питання дійшли до висновку, що відшкодування завданої злочином шкоди, для потерпілого є одним з головних інтересів у кримінальному процесі [5, с. 13]. На практиці ж видно, що конституційні положення, які забезпечують захист прав потерпілого і відшкодування йому заподіяного збитку від злочину, ще не втілені в конкретні правові рішення. Потерпілому не створено реальних умов для здійснення наданих йому на це прав [6, с. 13].

В Україні не вирішеним є питання про відшкодування потерпілому шкоди за рахунок держави. Наділення потерпілого правом на таке відшкодування обумовлене закріпленням відповідних положень в актах міжнародно-правового характеру. Так, у розділі «А» додатків до «Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою», є положення, відповідно до якого в тих випадках, коли компенсацію неможливо отримати в повному обсязі від правопорушника чи з інших джерел, державам варто вживати заходів щодо надання фінансової компенсації [7].

З цього питання, слід враховувати досвід окремих Європейських держав. Так, за законодавством Франції питання компенсації шкоди потерпілим від злочинів. Вказані комісії відносяться до соціальних органів та створюються при кожному місцевому суді. Комісія складається з двох судів і одного спостерігача від громадськості. Французьке законодавство ґрунтується на принципі повного відшкодування шкоди. Відповідно до положень Кримінального кодексу Франції, підлягають відшкодуванню: а) шкода, завдана внаслідок застосування до особи насильства, що мало фізичний чи сексуальний характер; б) витрати на лікування та втрату доходу (втрату працездатності); в) втрата на утримання внаслідок смерті потерпілого годувальника [8, с. 36]. У Німеччині, право на відшкодування потерпілому шкоди за рахунок коштів держави існує як складова частина соціального права на компенсацію, незалежно від будь-яких претензій жертви щодо отримання відшкодування від самого правопорушника [9, с. 122].

В Австрії, діє урядова програма, яка надає фінансову допомогу для громадян Європейського економічного простору, які є жертвами злочинів. У цьому випадку компенсація здійснюється Федеральною соціальною службою. Джерелом фінансування її діяльності в цьому напрямі слугують штрафи, які накладаються і стягуються із засуджених осіб. Крім того, в державі паралельно діє і незалежна некомерційна організація, джерелами наповнення

її фонду виступають грошові внески членів організації та спонсорська допомога. Вказана структура надає допомогу і відшкодування жертвам злочинів, у тому числі й іноземним громадянам. [1, с. 191]. У Великій Британії, виплата відшкодування з боку держави потерпілим від злочинів здійснювалася за спеціальною Програмою відшкодування шкоди потерпілим від злочинів 1961 р. та у порядку цивільного законодавства. Крім того, у Великій Британії існує Служба відшкодування завданої злочином шкоди. Вона керує спеціальним фондом, який створений для надання відшкодування потерпілим від злочинів навіть неістотної шкоди, яка не підпадає під затверджені тарифи загального порядку [9, с. 127]. Законодавством Швейцарії передбачений державний фонд підтримки потерпілих від злочинів, за діяльність якого відповідає спеціальне управління Міністерства юстиції. Питання відшкодування шкоди в країні врегульовується законами. Відповідно до їх положень, потерпілою від злочину може визнаватися особа, на яку було спрямоване протиправне діяння, і так само особа, яка стала потерпілою в результаті такого діяння, чи якій було спричинено шкоду, хоча злочинні дії на неї не спрямовувалися [1, с. 192]. За законодавством Чехії, потерпілий має право на відшкодування: збитків, моральної шкоди; вартості безпідставного збагачення, що було отримано злочинцем унаслідок вчинення ним кримінального діяння щодо окремої особи. До того ж, потерпілій особі надається і відшкодування, яке включає суму втраченого доходу, та доведені витрати на лікування. Водночас, однією з обов'язкових умов щодо отримання відшкодування з боку держави є своєчасне подання такою особою заяви про вчинення злочинного діяння до поліції. Окрім цього, враховується і поведінка потерпілого під час учинення кримінального діяння, а також, його згода на давання свідчень у кримінальному провадженні [10, с. 155].

Основною проблемою державної компенсації завданої злочином шкоди є фінансування таких виплат. Зазвичай для цього держави створюють спеціальні компенсаційні фонди. Сьогодні такі фонди функціонують майже в усіх країнах Європи, Канади, Австралії, Японії, Нової Зеландії. У цих країнах ухвалені відповідні закони, що передбачають право потерпілих на державну компенсацію завданої злочином шкоди, а також шляхи примирення потерпілого з обвинуваченим, професійну медичну і психологічну допомогу жертвам злочинів. Створення та належне функціонування фонду відшкодування потерпілим від злочинів в Україні здатне посилити соціальну захищеність людини, оздоровити моральний стан суспільства і підвищити авторитет держави, її органів правопорядку [1, с. 193]. У питаннях створення відповідних фондів України зробила значні кроки, починаючи з 2005 року, коли приєдналася до Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів від 24.11.1983 р., яка закріпила принципи відшкодування державою збитків особам, які постраждали від злочинів [11, с. 5].

На сьогодні, Кабінетом Міністрів України, поки що підтримано створення Фонду відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких

кримінальних правопорушень. Як зазначив Д. Малюська, вказана ініціатива передбачає, що потерпілий має право на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою заробітку внаслідок заподіяння насильницьким кримінальним правопорушенням шкоди його здоров'ю та понесенням витрат на медичні послуги. Пропонується гарантувати здійснення відшкодування шкоди з боку держави і у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності з підстав, визначених КК України, вчинення суспільно небезпечного діяння неосудною особою або якщо не встановлено особу, яка вчинила насильницьке кримінальне правопорушення. То того ж, передбачається й встановлення адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб органів, на які покладається відшкодування шкоди потерпілим. Саме ж відшкодування шкоди потерпілим буде здійснюватися за рахунок надходжень до спеціального фонду Державного бюджету України від виконання покарань у вигляді штрафу, виправних робіт, збору на відшкодування шкоди, завданої насильницькими діяннями, та повернутих у дохід держави у порядку регресу коштів, що були виплачені потерпілим. Окрім цього, мінімальний розмір відшкодування шкоди, запропонований у законопроекті, не може бути менше 40 % від встановленого на 01 січня відповідного року прожиткового мінімуму для працездатних осіб [12].

Безумовно, що таке створення і належне функціонування фонду відшкодування потерпілим від злочинів, буде додатковою конституційною гарантією, яка лише сприятиме посиленню соціальної захищеності людини, та підвищить в цілому авторитет держави. Враховуючи практику Європейських держав з питань відшкодування шкоди потерпілим від злочину доцільно розробити й ухвалити окремий Закон, який би чітко регламентував підстави та умови для відшкодування, компенсації державою шкоди потерпілому завданої в наслідок вчинення щодо нього умисного злочину. Але, слід звернути увагу, що ідеальної моделі закону з відшкодування шкоди, який діє в європейських державах, і норми якого у повному обсязі можна було б перенести в правове поле України не слід шукати, оскільки треба враховувати не лише соціальні, але й економічні, фінансові та інші чинники, які існують в Україні.

Норми цього закону повинні чітко визначати принципи відшкодування, компенсації шкоди потерпілим від умисних злочинів. Бездоганно прописувати процесуальний порядок відшкодування, права та обов'язки уповноважених на це суб'єктів, джерела, обсяги та строки відшкодування, компенсації. А також, право держави на повернення наданих потерпілому коштів, шляхом висунення вимог в порядку регресу відносно обвинуваченого, якого визнано за вироком суду, що набрав законної сили винним. Нажаль, станом на сьогодні, Кабінетом Міністрів не розроблена, а Верховною Радою не затверджена національна програма компенсації майнової шкоди потерпілим від умисних злочинів. Вказане потребує розроблення відповідних окремих законодавчих актів, які на державному рівні врегульовували б умови, порядок, обсяг та механізм здійснення компенсації особам, які потерпіли від злочину. Інакше, інтереси потерпілого у кримінальному судочинстві так і будуть залишатися на останньому місці після суспільних та державних інтересів.

Перелік використаних джерел

1. Карпенко Є. М. Міжнародний досвід відшкодування шкоди потерпілому як одна з форм запобігання злочину. *Правовий часопис Донбасу*. № 1. 2018. С. 190-196.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Перегудова Ю. А. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. № 1. 2018. С. 323-325.
4. В'юник М. В. Щодо питання державної компенсації потерпілим від злочину. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди «Право»*. № 21. 2014. С. 101-112.
5. Остапенко С. І. Кримінально-процесуальні гарантії права потерпілого на відшкодування шкоди, завданої злочинцем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.
6. Федченко В. М. Відшкодування потерпілому завданої злочинцем шкоди за рахунок держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 36-42.
7. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою. Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text.
8. Нор В. Інститут відшкодування (компенсації) шкоди у кримінальному провадженні за чинним КПК України: здобутки і резерви для вдосконалення. *Право України*. 2013. № 11. С. 32-41.
9. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. Київ, 2012. 448 с.
10. Абрамський С. Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочинцем потерпілому, у кримінальному судочинстві. *Право і безпека*. 2012. № 3. С. 154-159.
11. Банчук О. А., Дмитрієва І. О., Малишев Б. В., Саїдова З. М. Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство. Київ: Москаленко О. М., 2015. 268 с.
12. Малюська Д. Уряд підтримав створення Фонду відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-malyuska-uryad-pidtrimav-stvorennya-fondu-vidshkoduvannya-shkodi-poterpilim-vid-nasilnickih-kriminalnih-pravoporushen>.

Андрій Володимирович ЗЕЛЕНСЬКИЙ,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Збирання та аналіз доказів і до сьогодні є однією з найболючіших проблем доказування. Ретельне дослідження цього питання є одним із вагомих внесків до практичного значення доказування. Практика показує, що

допущення помилок під час досудового розслідування чи слідства, є достатньо розповсюдженою. Саме це у більшості випадків призводить до винесення неправомірних рішень судом, нехтування діями вчиненими суб'єктами кримінального провадження або навпаки ж бездіяльності. Частково сприяє цьому недосконалість або відсутність ґрунтовних наукових уявлень про сутність процесу збирання доказів, що значною мірою впливає на визначення належності фактичних доказів у матеріалах кримінального провадження.

У ч. 1 ст. 84 КПК України встановлено, що доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1].

КПК України ставить службових осіб у певні рамки задля забезпечення справедливого та чесного судочинства, саме тому доказами не можуть вважатися будь-які фактичні дані, а тільки ті дані, які вважаються належними, достовірними та достатніми доказами.

Як правильно зазначає Панова А., законодавче закріплення положень щодо допустимості доказів та визнання їх недопустимими є гарантією забезпечення конституційних прав, свобод і законних інтересів кожного учасника кримінального провадження, їх захисту від неправомірних дій і зловживання владою особами, які здійснюють кримінальне провадження, дотримання належної процедури та ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого рішення суду [2, с. 9-10].

Тому докази у кримінальному провадженні повинні збиратися належним суб'єктом збирання доказів, мати належне процесуальне джерело і належну правову процедуру фіксації та отримання відповідних відомостей.

Отже, які проблемні питання виникають при збиранні доказів? По-перше, це їх належність. Так, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України від 27.06.2019 у справі № 235/6552/15-к порушено питання, що стосується належності доказів. У відповідності до ст. 23 КПК України, безпосередньо суд досліджує докази. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах та документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, окрім випадків, передбачених КПК України. При цьому, виходячи з принципу безпосередності дослідження доказів, апеляційний суд не вправі дати їм іншу оцінку, крім тієї, яку дав суд першої інстанції, якщо цих доказів не було досліджено при апеляційному перегляді рішення суду. Безпосередність сприйняття доказів дає можливість суду належним чином дослідити і перевірити їх, здійснити доказову оцінку за критеріями, зазначеними у ч. 1 ст. 94 КПК України, і сформулювати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини кримінального провадження. Недотримання такої засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження, наприклад: презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, справедливий судовий розгляд, змагальність сторін та свобода в поданні ними своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, забезпечення права на захист [3].

Таким чином, у вказаній справі було порушено засаду безпосередності, внаслідок чого скасовано ухвалу суду апеляційної інстанції.

Також однією з проблем, пов'язаних із доказуванням у кримінальному процесі, є порушення Кримінального процесуального кодексу України, допущені на стадії досудового розслідування.

Цікавою судовою практикою з цього питання є Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 18.06.2020 у справі № 310/1098/18, де постає питання про відсутність підстав для допиту потерпілих слідчим суддею під час проведення досудового слідства і визнання таких доказів недопустимими [4].

Як зазначено у постанові суду, ст. 225 КПК України регламентує підстави для проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Право сторони кримінального провадження звернутись до слідчого судді із клопотанням про проведення слідчої дії виникає за наявності виняткових випадків, пов'язаних з: 1) необхідністю отримання показань від свідка чи потерпілого під час досудового розслідування; 2) наявністю обставин, які можуть унеможливити допит зазначених осіб у суді або вплинути на повноту чи достовірність їх показань. Однак, в даному випадку суд апеляційної інстанції при розгляді рішення суду першої інстанції залишив поза увагою відсутність підстав, зазначених у ст. 225 КПК України, для допиту потерпілих слідчим суддею на досудовому слідстві, а тому ці показання є недопустимими і незаконно покладені в основу вироку. Внаслідок зазначених порушень ухвалу апеляційного суду у цій справі було скасовано.

Таким чином, можна зробити висновок, що порушення норм КПК, нехтування основними засадами кримінального провадження як в ході досудового розслідування, так і під час судового розгляду, призводить до визнання доказів недопустимими та скасування відповідних судових рішень.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.
3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 27.06.2019 р. у справі № 235/6552/15-к (провадження № 51-7945км18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/82826963>.
4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду від 18.06.2020 р. у справі № 310/1098/18 (провадження № 51-1406км20). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_18_06_2020_roku_u_spravi_310_1098_18/

Анастасія Сергіївна ЗИБІНА,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анатолій Григорович ШИЯН,

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ДЕЩО ПРО ЕКСГУМАЦІЮ ТРУПА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Від послідовного та чітко організованого виконання слідчих (розшукових) дій залежить результат та ефективно розслідування кримінального правопорушення. В результаті таких дій збирається певна доказова база, за допомогою якої встановлюють особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та інші обставини, які мають значення і підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Однією з таких слідчих (розшукових) дій є ексгумація трупа. Вона здійснюється у кримінальних провадженнях, коли необхідно провести дослідження трупа людини і саме від цього залежить подальший розвиток у справі. Ексгумація трупа є одним із засобів розкриття кримінального правопорушення, який дає змогу завершити розслідування, прийняти за його результатами підсумкове процесуальне рішення.

Особливістю ексгумації трупа, порівняно з іншими слідчими діями, є те, що перш за все вона забезпечує подальший порядок отримання доказової бази для кримінального провадження, тобто дана дія є нормою, що передуює дослідженню та проведенню експертизи для отримання доказів [1, с. 33]. Мета зазначеної слідчої (розшукової) дії обумовлюється різними обставинами розслідуваного кримінального правопорушення (наприклад, для вилучення одягу, що знаходиться на трупі, а також інших предметів, що можуть мати значення речових доказів).

Ексгумація трупа як слідча (розшукова) дія була предметом дослідження багатьох вчених, зокрема окремі проблеми ексгумації трупа та вилучення зразків для проведення експертизи досліджували О. Поркешан, В. Бахін, В. Кудрявцев, Д. Натура, В. Галаган, М. Кулик, Н. Моргун, Ю. Терещенко, В. Стельмах та інші вчені [2, с. 384].

Щоб зрозуміти сутність терміну «ексгумація», слід звернутися до спеціальної літератури. Згідно з джерелами, ексгумація полягає у вийманні трупа з місця поховання згідно з правилами, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством, з метою його огляду та судово-медичного дослідження тощо [4, с. 96]. Виймання трупа може здійснюватися не лише із землі, а й з могили, різноманітних склепів, саркофагів, усипальниць тощо.

Необхідність у проведенні ексгумації трупа може викликатися: необхідністю отримання даних, які дадуть відповіді на запитання, що з'явилися після відкриття нових обставин справи; не проведенням огляду трупа або його неналежний огляд; відсутністю первинного дослідження (поховання трупа без розтину тощо); необхідністю пред'явлення ексгумованого трупа для впізнання; необхідністю перевірки якої саме особи є похований труп (таємне поховання, приховування доказів) [5, с. 96].

Слід мати на увазі, що ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладаються на службових осіб органів місцевого самоврядування. Згідно зі статтею 239 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) до учасників проведення ексгумації трупа належать слідчий, дізнавач чи прокурор, судово-медичний експерт, службові особи органів місцевого самоврядування та двоє понятих [3]. Відсутність понятих може бути лише пов'язана лише з одним-єдиним випадком – застосуванням безперервного відеозапису ходу проведення ексгумації трупа. Обов'язковим учасником цієї (слідчої (розшукової) дії є судово-медичний експерт, який не може бути замінений лікарем. Якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта, за необхідністю проведення експертизи труп може бути доставлений до експертного закладу.

Проте фактичне коло учасників ексгумації є дещо ширшим, ніж це вказано в чинному КПК України. Зокрема, у багатьох випадках під час проведення ексгумації трупа необхідною є участь адміністрації та працівників цвинтаря, які вказують, де знаходиться потрібна могила, повідомляють інформацію про обставини поховання трупа тощо. Участь у ексгумації таких осіб у низці випадків є особливо доречною, оскільки дозволяє уникнути помилок в об'єкті ексгумації та місці розташування могили. У безпосередньому вийманні трупа із землі (тобто саме викопування, підняття труни) можуть брати участь різні особи, які виступають технічними виконавцями і надають допомогу слідчого. Ними можуть бути як працівники поліції, так і цивільні особи. Крім цього, вкрай важливою під час проведення ексгумації є участь не лише судово-медичного експерта, а й фахівця-криміналіста та інших спеціалістів (наприклад, фахівця-археолога), якщо в цьому є потреба.

Про проведення ексгумації трупа складається протокол, у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Варто зазначити, що до відкриття труни у протоколі описують її зовнішній вигляд, стан та матеріал, з якого вона виготовлена, матеріал і

колір обшивки, її зміни, пов'язані з часом та інші особливості. Під час процесу розкриття могили судово-медичний експерт має приділити особливу увагу таким речам як: стан ґрунту та могили, глибина знаходження труни і її стан, наявність якихось дефектів. Після відкриття кришки труни потрібно визначити і зазначити стан одягу, положення трупа та його стан. Після того, як огляд закінчено, впізнання та експертизу було проведено, труну з ексгумованим трупом хоронять у тому ж місці і приводять могилу в той самий вигляд, який був до проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Отже, закріплена в статті 239 КПК України слідча (розшукова) дія «огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією», порівняно з іншими діями, є особливою, оскільки складається з двох послідовних дій. Перша дія полягає в тому, що ексгумація забезпечує подальший порядок отримання доказової бази для кримінального провадження, тобто є організаційною. Друга, зазвичай, – виступає підставою для призначення і проведення тих чи інших експертиз. Загалом дана слідча (розшукова) дія спрямована на виявлення, фіксацію, дослідження, перевірку доказів у кримінальному провадженні.

Складний характер розглянутої слідчої (розшукової) дії передбачає необхідність підвищених вимог до її проведення – вона повинна бути проведена з максимальним дотриманням вимог кримінального процесуального закону. Інакше фізичні, матеріальні та психологічні затрати на її проведення можуть стати підставою не тільки для визнання отриманих фактичних даних недопустимими доказами, а й ударом по престижу органів досудового розслідування.

Перелік використаних джерел

1. Денисюк П. Д., Шевчук М. М. Особливості ексгумації трупа в кримінальному провадженні. *«Young Scientist»*. № 5.1 (45.1). Рівне, 2017. С. 32-35.
2. Ковтун О. О., Сухіна Г. Ю. Особливості огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією як слідчої дії. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. Харків, 2020. С. 384-386.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2013. № 9-13, ст. 88.
4. Пацула М. П. Правові аспекти ексгумації трупа в кримінальному провадженні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Т. 30 (69), № 1. Київ, 2019. С. 124-127.
5. Хом'юк С. Ексгумація трупа: поняття та процесуальний порядок проведення. Тернопіль, 2020. С. 95-98.

Сергій Олександрович ІВАНИЦЬКИЙ,
завідувач сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ДО ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТРАСОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України законодавець передбачив вичерпний перелік процесуальних джерел доказів, серед яких виступає й висновок експерта [1].

В розслідуванні та розкритті злочинів, пов'язаних зі знищенням або пошкодженням майна, трасологічна експертиза посідає одне з головних місць. Така злочинна діяльність спрямована на матеріальні цінності, на які здійснюють вплив знаряддям також матеріального світу, а трасологія вивчає та досліджує саме матеріальні сліди-відображення [2, с. 290].

При призначенні судових експертиз за такими об'єктами, як замки з циліндровими механізмами або самі циліндрові механізми замків та ключі до них, перед судовими експертами ініціатори досліджень виносять ряд запитань, одними з яких є: «Чи в справному стані знаходиться замок?» або «Чи в справному стані знаходиться циліндровий механізм замка?».

Під час вирішення подібних запитань перед судовими експертами виникає ряд складнощів.

Так, згідно з п.1.11.5. Оцінка результатів проведеного дослідження і формулювання висновку експерта Методики трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» (далі – Методика), однією із умов визнання замка справним є: вільно відмикається і замикається, тобто відповідні його деталі рухливі і механізм забезпечує їх переміщення, яке пов'язане з відмиканням і замиканням [3, с. 13].

При цьому, згідно з п.1.11.3. Експертний експеримент Методики: «У циліндрових замках дія ключа або відмички перевіряється безпосереднім оглядом у розібраному вигляді...».

Таким чином, перевірка справності замків (циліндрових механізмів замків) щодо їх вільного відмикання та замикання наданими на дослідження ключами, згідно зазначених положень Методики, повинна проводитись у розібраному вигляді.

Але, у зібраному вигляді, якщо штифт або штифти під якоюсь дією було заблоковано в пазах циліндра (наприклад, незначного забруднення), що унеможливить ввести ключ до шпарини циліндру з подальшим відмиканням або замиканням замка, то без проведення експертного експеримента, щодо введення ключа до шпарини циліндру, встановити це не надасться можливим.

В той же час, деякі автори у своїх виданнях пропонують проведення експертного експерименту, а саме: «За наявності комплектного ключа здійснюють експертний експеримент, спрямований на встановлення технічного стану циліндрового механізму. Під час повертання циліндра комплектним ключем неприпустимо докладати значні зусилля, що не виключає утворення слідів, нехарактерних для відмикання замка. Повернення циліндра комплектним ключем свідчить про можливість використання замка за призначенням, але не дає підстав для оцінки його охоронних властивостей, тобто справності» [4, с. 77].

Таким чином, проведення експертного експерименту призведе до встановлення технічного стану циліндрового механізму, але не до встановлення його справності.

Отже, на наш погляд, при формулюванні висновку щодо питання про справність замку (циліндрового механізму замку), доцільно запропонувати таку форму, як висновок про неможливість вирішення питання, поки не буде внесено певних змін до діючої Методики.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012 р. Харків: Право, 2012. 392 с.
2. Боднар А. В. Трасологічна експертиза під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 2 (107), 2018. С. 281-292.
3. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є. та ін. Методика трасологічного дослідження замків. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами». Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. 41 с.
4. Ковальов К. М., Кузнецов В. А. Судова трасо логічна експертиза: метод. посібник. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2019. 123 с.

Анна ІВОНІНА,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗВО

Велике значення надається вивченню іноземних мов, серед яких англійська мова є домінуючою мовою у світі. Вона є мовою міжнародного спілкування, тому необхідно мати навички і вміння для вільної участі у

міжнародній комунікації. Через це зростає значущість випускників ЗВО, які вільно володіють англійською мовою, посилюється мотивація у студентів до вивчення іноземної мови. Завдяки сучасним технологіям можна збільшити ефективність вивчення англійської мови.

Питання сучасних технологій викладання іноземних мов у ЗВО досліджувало безліч науковців. Серед них Л. Петрова, Н. Нестерова, С. Голубєва, О. Пасічник, А. Щукін, А. Слободянюк, І. Дичківська, В. Шапран, В. Радкевич, С. Ковтун, Н. Нікуліна, Л. Биков, Ю. Дорошенко та інші.

У сучасних умовах постійно зростають вимоги до якості освіти і пошуку ефективних технологій навчання. На даний момент існує безліч сучасних методів та технологій, які використовуються на уроках вивчення англійської мови. Вони спрямовані на розвиток іншомовної комунікативної компетенції студентів і здатності самостійно й безперервно вивчати іноземну мову.

Сучасні технології викладання іноземної мови в ЗВО – це професійно-орієнтоване навчання, використання методу проекту у навчанні, ігрові технології, технології дистанційного та інтенсивного вивчення, застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з англійської мови, створення презентацій, використання Інтернету, тренінги тощо. Інноваційні технології включають у себе 2 підходи викладання іноземних мов:

- інтерактивні методи викладання;
- використання технічних засобів навчання [1, с. 56].

На сьогодні існує 2 методи вивчення іноземних мов: комунікативний і конструктивістський. Метою комунікативного методу є оволодіння комунікативною компетенцією. Під час використання цього методу студенти опиняються в центрі навчання. За допомогою комунікації вони вивчають її саму [2, с. 303]. Конструктивістський метод полягає у активному вивченню студентів. Мета викладача – сприяти навчальному процесу. Заняття орієнтовані на дію. Студенти повинні вміти самостійно конструювати свої вміння та навички.

Перед вибором методів викладач повинен дотримуватися критеріїв:

- 1) аналіз мовних потреб студентів залежно від обраної спеціальності;
- 2) орієнтація на практичне використання мови;
- 3) спрямованість на навчання в іншомовному матеріалі й іншомовному середовищі;
- 4) навчання студентів спілкуватися іноземною мовою та розробляти власні проекти [3, с. 21-22].

Викладач повинен використовувати безліч методик та технологій. Основою положною технологією вважається технологія інтегрованого навчання. Вона застосовується на заняттях формування вмінь і навичок, на заняттях перевірки й контролю, під час практики, у процесі вивчення профільних дисциплін.

Технологія проектів полягає у розвитку пізнавальних навичок студентів, умінні самостійно конструювати свої знання й орієнтації в інформаційному світі. Під час створення проектів, студенти розуміють чому вивчають нові слова та граматичні явища, де можуть їх застосувати.

Актуально застосовувати на занятті з англійської мови комп'ютерні презентації. Вони дозволяють інтенсивно засвоювати навчальний матеріал та якісно проводити заняття [4].

Отже, сучасні технології викладання іноземних мов у ЗВО – пріоритетний напрямок реформування навчального процесу. Необхідно, щоб викладачі вдосконалювали власні знання про технології та методи викладання англійської мови. Використання сучасних технологій дозволяє акцентувати увагу на інформації, ефективно засвоювати навчальний матеріал.

Перелік використаних джерел

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 2004. 338 с.
2. Ніколаєва С. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 1999. 320 с.
3. Білоцерковець А. Новітні методи викладання іноземної мови за професійним спрямуванням у ВНЗ. Дослідження та впровадження в початковий процес сучасних моделей викладання іноземної мови за фахом: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. З питань методики викладання іноземної мови (15 травня 2017 р., Одеса). Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. С. 21-22.
4. Голубева С. Використання комп'ютерних презентацій на уроках англійської мови. 2006, № 12. С. 17-25.

Денис Павлович ІГНАТЬЄВ,
суддя Приморського районного суду
Запорізької області

ОБРАННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [1] була ратифікована Україною 17.07.1997 р. та для України набрала чинності 11.09.1997 р.

Ратифікувавши Конвенцію Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I Конвенції (ст. 1 Конвенції).

В частині 1 статті 5 Конвенції передбачене право особи на свободу та особисту недоторканність. Зазначене право передбачає, що нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом, зокрема, законного арешту або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення (п. с) ч. 1 ст. 5 Конвенції).

Статтею 29 Конституції України [2] передбачене право кожної людини на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований

або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Відповідно до ч. 1 ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3] суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Отже, Конвенція та Конституція України, гарантуючи людині право на свободу та особисту недоторканність, допускають обмеження цього права в певних випадках та в певному порядку.

Порядок та підстави обмеження права особи на свободу та особисту недоторканність встановлені кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [4].

Під час здійснення кримінального провадження, з метою досягнення дієвості цього провадження, застосовуються заходи забезпечення кримінального провадження.

Одним із видів заходів забезпечення кримінального провадження є запобіжні заходи: особисте зобов'язання; особиста порука; застава; домашній арешт; тримання під вартою.

Тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, а саме: виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які зазначені вище.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу також обов'язково слід оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному

правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини; ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї.

При цьому слід звернути увагу на те, що у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» [5] в Україні введений воєнний стан. Строк дії якого на сьогоднішній день продовжено до 25.05.2022 р.

Під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні ряду злочинів, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, застосовується виключно запобіжний захід у виді тримання під вартою. Такими злочинами є злочини проти: основ національної безпеки України (передбачені ст.ст. 109-114 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [6]); громадської безпеки (передбачені ст.ст. 258-258⁵, 260, 261 КК України); миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (передбачені ст.ст. 437-442 КК України).

При застосуванні запобіжного заходу у виді тримання під вартою також слід враховувати, що цей запобіжний захід може бути застосований не до кожної особи, а лише:

1) до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

2) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, виключно у разі, якщо прокурором,

крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що, перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їйповідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

3) до раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років, – виключно у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, буде доведено, що перебуваючи на волі, ця особа переховувалася від органу досудового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їйповідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

4) до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років;

5) до раніше судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад три роки;

б) до особи, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Тримання під вартою застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

Клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду.

Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання.

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника.

За відсутності підозрюваного, обвинуваченого обрати запобіжний захід у виді тримання під вартою можливо у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених статтею 177 КПК України, а також наявності достатніх

підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук.

Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати: шести місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; дванадцяти місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Уразі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою стосовно підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого наявні достатні підстави вважати, що він виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук, строк дії такої ухвали не зазначається.

Клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. Клопотання про продовження строку тримання під вартою подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду. Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку тримання під вартою до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

Обраний на стадії досудового розслідування щодо підозрюваного запобіжний захід у виді тримання під вартою може бути продовжений на стадії судового провадження.

Так, під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати запобіжний захід у виді тримання під вартою, обраний щодо обвинуваченого.

Під час судового розгляду суд за клопотанням сторони обвинувачення або захисту має право своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо обвинуваченого. Незалежно від наявності клопотань суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. За

наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців.

При цьому слід звернути увагу на те, що у зв'язку з воєнним станом на території України в ст. 615 КПК України внесені зміни, якими встановлені особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Так, якщо в загальному порядку на стадії досудового розслідування повноваженнями щодо обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою наділений слідчий суддя, то в умовах воєнного стану цими повноваженнями наділяється керівник відповідного органу прокуратури. Керівник відповідного органу прокуратури має право за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором обрати запобіжний захід у виді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-115, 121, 127, 146, 1461, 147, 152-1561, 185, 186, 187, 189-191, 201, 255-2552, 258-2585, 260-2631, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402 - 444 КК України, а у виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину.

Також, керівник відповідного органу прокуратури може продовжити до одного місяця строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

Про прийнятті прокурором рішення (зокрема щодо обрання та продовження запобіжного заходу) він невідкладно за першої можливості повідомляє прокурора вищого рівня, а також суд, визначений у порядку, передбаченому законодавством, з наданням копій відповідних документів не пізніше 10 днів з дня повідомлення.

На стадії судового провадження обраний під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні, але не більше ніж на два місяці.

У разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому КПК України порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці.

Перелік використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Сергій Миколайович ІСЛАНКІН,

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Серед чисельних примусових заходів передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК), що застосовуються з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, на нашу думку особливої уваги заслуговує національна та міжнародна регламентація застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади.

Відповідно до КПК України, правовими підставами обмеження права на працю під час застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади є: ухвала слідчого судді чи суду про відсторонення від посади; рішення Президента України щодо відсторонення від посади осіб, які ним були призначені; рішення Вищої ради правосуддя щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Фактичними підставами відсторонення від посади виступає необхідність: припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. Порядок застосування відсторонення

від посади на сьогодні за КПК України можна представити наступним чином: 1) звернення з клопотанням про відсторонення від посади до слідчого судді. Таке клопотання відповідно до ст. 155 КПК України повинно обов'язково містити: короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад обставин, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; посаду, яку обіймає особа; виклад обставин, що дають підстави вважати, що перебування на посаді підозрюваного, обвинуваченого сприяло вчиненню кримінального правопорушення; виклад обставин, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі і документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання. Недотримання вищезазначених вимог – є підставою для повернення слідчим суддею клопотання прокурору відповідно до ст. 155 КПК України. До клопотання також додаються: копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання; витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

2) розгляд клопотання про відсторонення особи від посади, під час якого слідчий прокурор повинен відповідно до ст. 132 КПК України довести, що: існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням. Слідчий суддя, суд повинен відмовити у задоволенні клопотання про відсторонення від посади, якщо слідчий, прокурор не доведе наявності достатніх підстав вважати, що такий захід необхідний для припинення кримінального правопорушення, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного чи обвинуваченого, який, перебуваючи на посаді, може знищити чи підробити речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином. При вирішенні питання про відсторонення від посади слідчий суддя, суд також зобов'язаний врахувати наступні обставини: правову підставу для відсторонення від посади; достатність доказів, які

вказують на вчинення особою кримінального правопорушення; наслідки відсторонення від посади для інших осіб. 3) постановлення ухвали слідчим суддею за наслідками розгляду клопотання. Така ухвала, окрім загальних вимог, що передбачені в ст. ст. 371, 372 КПК України, повинна також згідно зі ст. 157 КПК України додатково містити: мотиви застосування або відмови у задоволенні клопотання про відсторонення від посади; перелік документів, які посвідчують обіймання особою посади та які підлягають поверненню особі або вилученню на час відсторонення від посади; строк відсторонення від посади, який не може становити більше двох місяців; порядок виконання ухвали. 4) виконання ухвали слідчого судді. Відповідно до ч. 4 ст. 157 КПК України, ухвала слідчого судді про застосування або про відмову у застосуванні відсторонення від посади підлягає негайному виконанню в порядку, передбаченому для виконання судових рішень, а надіслання копії ухвали особі, яка звернулася з відповідним клопотанням, підозрюваному чи обвинуваченому, іншим заінтересованим особам повинно бути здійснено не пізніше дня, наступного за днем її постановлення [1, 2].

В КПК інших держав також передбачено застосування такого заходу примусу як відсторонення від посади. Так, КПК Литви передбачає можливість тимчасового відсторонення від посади або тимчасового призупинення права займатися певною діяльністю. В КПК Молдови також регламентується можливість тимчасового відсторонення від посади, що належить до заходів примусу. Відповідно до пар. 132а КПК ФРН передбачено, що за наявності серйозних підстав вважати, що суд винесе рішення про заборону займатися певною професійною діяльністю (пар.70 Кримінального кодексу), то суддя вправі тимчасово заборонити обвинуваченому займатися діяльністю, пов'язаною з певною професією або її видом, ремеслом або видом ремесла [3, с. 147, 496, 671].

Найбільш цікавий на наш погляд є досвід законодавчої регламентації відсторонення від посади в КПК Грузії. Так, відповідно до ст. 159 КПК Грузії, обвинувачений може бути відсторонений від посади (роботи) за наявності обґрунтованого припущення, що, залишаючись на цій посаді (роботі), він перешкоджатиме слідству, відшкодуванню шкоди, заподіяної злочином, або продовжуватиме злочинну діяльність. До 2014 року законодавець в Грузії передбачав також відсторонення від посади (роботи) осіб, обраних в результаті загальних виборів місцевого самоврядування, на основі рівного та прямого виборчого права, при таємному голосуванні. Проте, постановою Конституційного Суду № 2014 3/1/574 вищезазначені норми були визнані такими, що втратили юридичну силу. Відсторонення від посади застосовується на підставі рішення суду, що ухвалюється після розгляду відповідного клопотання прокурора у судовому засіданні. Згідно з ч. 2 ст. 160 КПК Грузії, в ухвалі суду про відсторонення від посади обов'язково повинні зазначатися: прізвище та ім'я особи, що відсторонюється з посади (роботи), її посада (місце роботи), підстави відсторонення з посади (роботи), вимога про відсторонення обвинуваченого з посади (роботи), що направляється керівнику установи, підприємства чи організації. Ухвала суду про відсторонення

обвинуваченого з посади (роботи) є обов'язковою для керівника відповідної установи, підприємства або організації. Він зобов'язаний виконати судову ухвалу негайно та повідомити про це суд. Проте, слід вказати, що відповідно до законодавства Грузії, таке рішення суду про відсторонення від посади або про відмову у відстороненні від посади може бути оскаржене [4].

Підсумовуючи, можемо зробити наступні висновки: законодавець в КПК України передбачив і 2012 році захід забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади, який також регламентований в інших державах світу. Попри те, що в різних державах назва цього заходу, підстави та процесуальний порядок його застосування мають певні відмінності, спільним є законодавчо регламентована можливість під час здійснення кримінального провадження для забезпечення дієвості кримінального провадження тимчасово обмежити право особи на працю за наявності для цього відповідних підстав.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>.
2. Ісланкін С. М. Підстави та процесуальний порядок відсторонення від посади в кримінальному процесі URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/67.pdf>.
3. Луцик В. В., Савченко В. А., Самарін В. І. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія. Харків: Право, 2018. 792 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс Грузії. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/90034?publication=146>.

Сергій Миколайович ІСЛАНКІН,

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

А. В. РУСЄВА,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ: ПРАВА ТА ЗАХИСТ

У кримінальному процесі виконання обов'язку держави щодо захисту прав забезпечується наданням можливості потерпілому від злочину відстоювати свої права та законні інтереси будь-якими не забороненими законом способами.

Правовий статус потерпілого закріплює Кримінально-процесуальний кодекс відповідно до положень якого «потерпілою особою у кримінальному провадженні є фізична особа, щодо якої було здійснено кримінальне правопорушення яким було завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також, юридична особа якій було завдано матеріальну шкоду» [1].

Мурдак І. визначає особу потерпілого як «особу, яка виступає суб'єктом відносин, що охороняються кримінальним законом, і шкода, що була йому заподіяна, передбачена Кримінальним кодексом і входить до злочинних наслідків діяння, вчиненого винним» [2, с. 176]. На нашу думку, потерпілим від злочину є особа, якій порушенням її прав, а також, безпосередньо заподіяно моральну, фізичну, майнову шкоду, емоційні страждання або щодо якої мало місце істотне пригнічення основних прав і свобод внаслідок діяння, передбаченого кримінальним законом, або створено реальну можливість заподіяння зазначеної шкоди внаслідок замаху (приготування) на злочин.

Звісно ж, правильніше говорити, що потерпілий – це особа, якій не тільки може бути заподіяно шкоди, а й щодо якої можливе створення загрози заподіяння шкоди. Інакше при притягненні особи до відповідальності за замах на злочин, коли починає здійснюватися об'єктивна сторона злочину, буде відсутній потерпілий.

На нашу думку, права потерпілого у кримінальному судочинстві правильніше ділити на дві групи: 1) права, що дозволяють безпосередньо реалізувати свій інтерес; 2) права, щодо яких реалізація вимагає затвердження у разі труднощів чи перешкоджання, зо можуть бути спричинені іншими учасниками кримінального процесу. Захист прав потерпілих КПК визначає як першочергове завдання кримінального судочинства. Як суб'єкт кримінально-процесуальних відносин потерпілий з'являється з моменту винесення слідчим або судом ухвали про визнання особи потерпілою. Однак і таке формулювання не дозволяє чітко та недвозначно встановити момент появи потерпілого у кримінальному процесі, «передбачено, що особа, яка самостійно може реалізувати свої процесуальні права, повинна сама вирішувати питання щодо своєї участі в кримінальному провадженні як потерпілого» [3, с. 21].

Частиною третьою статті 56 КПК закріплено перелік основних прав та способів їх подальшого захисту для потерпілого. Пункт 3 ч. 1 ст. 56 КПК України передбачає, що «потерпілий має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду» [1]. Надання такого права потерпілому сприяє забезпеченню активної його участі у процесі доказування, а також реалізації засади кримінального провадження – змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Показання потерпілого у розслідуванні кримінальних справ мають важливе значення. Вони не лише сприяють правильному встановленню обставин справи, а й забезпечують можливість захисту прав учасників судочинства. Потерпілий може зайняти активну позицію та зосередитися на розслідуванні кримінальної справи, а може навпаки – не брати жодної участі у розслідуванні.

Забезпечення безпеки особи, що сприяє здійсненню неупередженого кримінального судочинства, є основною гарантією правосуддя. При цьому ця гарантія має чільне місце, поряд із правом обвинуваченого на захист та іншими основними аспектами, що становлять традиційні інститути кримінального процесу. Потерпілий від злочину належить до учасників кримінального судочинства, який спеціальними знаннями в галузі юриспруденції не має. Доцільно сказати, що забезпечення права згаданого суб'єкта на доступ до здійснення правосуддя потенційно створює механізми, що забезпечують поінформованість про правовий статус та можливості участі у кримінальному судочинстві, а також про перебіг судочинства. Важливу значимість має практика роз'яснення права на державний захист потерпілим. Можна припустити, що цей аспект має бути розроблений процедурно. Наразі потерпілий, подаючи заяву, вказує, що він попереджений про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань. Проте не зайвою, на нашу думку, буде вказівка і на те, що потерпілому роз'яснено його право на державний захист.

При цьому є необхідним, щоб правоохоронці дали потерпілому реальні пояснення про те, як і яким чином він (потерпілий) може скористатися державним захистом.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Мудрак І. Щодо визнання особи потерпілою у кримінальному провадженні. *Юридична рецензія Київського юридичного університету*. № 2, 1970. С. 175-180.
3. Кучинська О., Щиголь О. Окремі проблеми процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1.

Євгеній Олександрович КАЛАШНИК,
здобувач вищої освіти
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
Внутрішніх справ
Науковий керівник:
Андрій Володимирович ЗАХАРКО,
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ЗЛОЧИННОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Досить загальновідомим є факт того, що в нашій державі суспільні відносини, останнім часом, характеризуються системною трансформацією, сюди варто віднести і перебудову економічного механізму, і активізацію діяльності юридичних осіб різних форм власності, саме тому застосування заходів кримінально-правового впливу набуває, насправді, неабиякої актуальності.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Більшість з них містять безпосередні рекомендації для держав-учасниць, що полягають у законодавчому передбаченні механізму притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Враховуючи загальний стан розповсюдження діяльності корпоративної злочинності, яка є не менш поширеною в господарській сфері, в нашій країні їй досить не приділяється достатня увага як до теоретичних, так і до практичних особливостей як здійснення досудового розслідування злочинності корпоративної сфери, так і до безпосереднього застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб.

Варто констатувати, що на сьогоднішній день механізм застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб є не досить поширеним у діяльності правоохоронців, про що також свідчать дані з реєстру судових рішень, в якому наявні до півсотні вироків, в яких на юридичних осіб накладались штрафи, але у відносно невеликих розмірах. Зокрема це пояснюється тим, що кримінальні провадження зазначених категорій є відносно складними та потребують комплексного досудового слідства. Проте, у зв'язку зі збільшенням активності новостворених органів досудового розслідування безпосереднього спрямування в аспекті економічної безпеки, які мають відповідну кваліфікацію та відповідні ресурси, кількість вищезазначених проваджень з часом беззаперечно зростатиме.

Загальною підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи є вчинення уповноваженою особою організації в інтересах відповідної юридичної особи злочину з передбачених в ст. 96-3 Кримінального кодексу України, або незабезпечення виконання заходів з запобігання корупційних злочинів [1].

Варто відмітити, що КПК України не передбачає нормативного роз'яснення з якого саме моменту юридична особа, вважається такою щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Згідно ч. 6 ст. 214 КПК України, «відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених в ст. 96-3 КК України [2]».

Таким чином, з моменту вручення підозри особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, що передбачене ст. 96-3 КК України в інтересах та від імені юридичної особи, до юридичної особи можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, цьому також сприяє внесення відповідних відомостей про організацію в ЄРДР, про що слідчий або прокурор письмово повідомляє юридичну особу, проте не пізніше наступного робочого дня, відповідно до ч. 6 ст. 214 КПК.

Окремої уваги вартий представник юридичної особи, який є безпосереднім учасником кримінального провадження та має права, подібні до прав підозрюваного на стадії досудового розслідування, а також подібні до прав обвинуваченого під час здійснення судового розгляду.

В Кримінальному процесуальному кодексі України, на жаль, не передбачається окремих спеціальних слідчих дій чи заходів забезпечення провадження щодо юридичної особи. Однак, такий незвичний статус може бути використаний слідчим як додатковий аргумент у процесі доказування необхідності проведення певних процесуальних дій, до таких можна віднести: проведення допитів службових осіб організації, проведення експертиз та обшуків. Найбільш серйозними, відповідно до чинного законодавства, є арешт майна та банківських рахунків, що застосовуються «з метою:

- 1) збереження речових доказів;
- 2) спеціальної конфіскації;
- 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [2]».

На даний момент, кримінальне процесуальне законодавство не передбачає безпосередніх інструментів для скасування статусу юридичної особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження. До того ж, такий статус не

може існувати окремо від підозри, що була надана уповноваженій особі юридичної особи, а тому, фактично, відсутнє право, тобто механізм оскарження, юридичною особою підозри уповноваженої особи, а тому, вже найближчим часом необхідно виводити таке право із фундаментальних принципів кримінального процесу.

Підсумовуючи, зазначимо, що вже найближчим часом необхідно якомога комплексніше імплементувати заходи кримінально-правового характеру у практику кримінально-процесуального законодавства, а тому буде ефективніше використовуватись правоохоронцями з метою всебічного, повно і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України. № 2341-III від 23.04.2022 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, ст. 131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. № 4651-VI від 01.05.2022 р. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-13, ст. 88). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Володимир Миколайович КІЯНИЦЯ,
*викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Людина потребує чимало спеціальних можливостей для задоволення всіх потреб (від фізіологічних, психологічних до потреби в самоактуалізації) та інтересів. Можливості надаються у абстрактному вигляді і, якщо вони мають юридичну силу – визнаються правами людини. Багатовікова історія людства свідчить про непростий шлях до становлення демократичної держави з людиноцетризьким підходом у свої діяльності. Тисячоліттями люди намагалися створити не лише комфортні й безпечні умови для виживання, але й – розвитку, збереження здобутих знань і навичок, самовдосконалення та відтворення інтелектуально розвиненого життєспроможного потомства. Однак, неможливо досягти стабільності, комфорту і безпеки без встановлення певних правил, що крім дозвільного характеру, містять і санкції за порушення. Такими правилами є права людини. Вони регламентують порядок використання певних можливостей та передбачають певні обмеження для індивідів, які їх порушують. Особливістю таких правил є поширеність на всіх людей (незалежно від походження, кольору шкіри, віку, майнового стану тощо) [1].

Права людини мають загально визнаний характер, охороняються і забезпечується нормативно-правовими актами. В Україні найвищу юридичну силу має Конституція України. Вона містить в собі права людини, що є невідчужуваними з моменту народження та права громадянина, які визначаються територіально, із набуттям українського громадянства.

Однак, інколи трапляється так, що для поновлення або охорони прав іншої людини (яка відповідно до статті 21, а також статті 24 Конституції України має невідчужувані права і свободи, рівність у їх реалізації та перед законом, не може отримувати привілеї або обмеження через певні ознаки тощо [2]) необхідно обмежити права і свободи (навіть основоположні) людини, яка створює загрозу. Простіше кажучи, при порушенні чинного законодавства – до особи зі сторони держави застосовується примус, що фактично обмежує невідчужувані права і свободи, що гарантуються Конституцією України, міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами. Що відбувається? Чи втрачає людина рівність у своїх можливостях та як довго може тривати таке обмеження?

Згідно з Конституцією України, будь яке обмеження прав і свобод людини та громадянина може бути здійснене лише на законних підставах [2] та у порядку, визначеному відповідними нормативно-правовими актами. Затримання, застосування фізичної сили, вилучення власності в інший спосіб, який не регламентується законодавством України – є прямо протиправним, а наслідком такого протиправного обмеження прав буде відповідальність осіб. Для прикладу законного обмеження прав і свобод людини, що на жаль, доволі часто трапляється на практиці, можна навести затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (ст. 207-213 КПК) [3].

Розглядаючи конкретні дії уповноважених осіб, розуміємо, що відбувається безпосереднє порушення відчужуваного права на свободу, яке охороняється Конституцією України, міжнародними договорами та іншими нормативно-правовими актами. Однак, таке обмеження передбачене законодавством України, а тому є законним.

Чіткий порядок і підстави затримання особи – регламентуються КПК, перевищення меж повноважень або ж знуцання, приниження гідності особи під час здійснення тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання, карається відповідно до санкцій передбачених ККУ.

У статті 207 КПК закріплено, що затримання не може здійснюватися без ухвали слідчого судді, суду, крім випадків передбачених КПК, коли допускається затримання без відповідної ухвали. Регламентує законне затримання службовою особою стаття 208 КПК, чітко закріплюючи підстави такого затримання. Стаття 211 КПК визначає строк затримання особи без ухвали, що не повинен перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання. Моментом затримання, відповідно до статті 209 КПК, є такий час, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи приміщенні, визначеному останньою. Крім цього, затримана без ухвали особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу стосовно неї, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання [3].

Затримання, здійснене з дотриманням зазначених умов – визнається законним і таким, що не суперечить Конституції України, оскільки є необхідним

для забезпечення правопорядку, суспільного ладу і безпеки на території держави. Однак, передбачені деякі зміни такого порядку із певними особливостями (змінami у правовому режимі). Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» було внесено зміни і до порядку законного затримання особи без ухвали слідчого судді або суду.

У назву Розділу IX-1, який регламентує особливий режим розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, зі змінами має таку назву: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [4]. Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 615 (зі змінами) КПК, строк законного затримання особи без ухвали слідчого судді чи суду, у зв'язку із введенням воєнного стану, збільшено до двохсот шістнадцяти годин з моменту фактичного затримання. Також у 6 пункті зазначено, що особа затримана під час воєнного стану, повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду або керівника органу прокуратури для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу стосовно неї, не пізніше, ніж через двісті шістнадцять годин.

Отже, основними особливостями затримання особи під час воєнного стану є збільшення строків затримання (від сімдесяти двох годин до двохсот шістнадцяти), а також розширення суб'єктів, які уповноважені розглядати клопотання щодо обрання запобіжного заходу до затриманої особи (стаття 211 КПК закріплює доставлення затриманої особи, не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання, лише до суду для розгляду відповідного клопотання, а стаття 615 КПК з внесеними змінами у зв'язку із введенням воєнного стану, регламентує, що затримана особа повинна бути доставлена до слідчого судді, суду або до керівника органу прокуратури) [4].

Збільшення строку затримання особи з урахуванням особливостей правового режиму воєнного стану, не є порушенням основоположного і невідчужуваного права людини на свободу, оскільки зазначені зміни у КПК забезпечують ефективне виконання правозахисної функції держави, підтримання ладу і порядку під час воєнного стану, а також здійснення кримінального провадження на закріплених у ньому принципах.

Перелік використаних джерел

1. Завдання, функції права і принципи діяльності правозахисних органів. URL: <https://khp.org/1168430977>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (№ 27-IX від 03.09.2019 р.). Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.Ст. 141
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закони України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

Вероніка Іванівна КОЗИРЬ,

курсант

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій протягом останніх років сприяв активній діджиталізації багатьох сфер суспільства. Не оминув цей процес і сфери кримінального процесу, для якої на сьогодні характерним є наявність надмірного паперового документообігу (для прикладу, окремі справи можуть складатися з декількох томів). Зазначені обставини й породжують актуальність цього дослідження, оскільки основною метою діджиталізації якраз і є спрощення системи інформаційного обігу та документування.

Слушною є думка Ховпуна О. та Подгорця С., які зазначають, що електронне кримінальне провадження покликане зменшити зловживання з боку правоохоронних органів у частині відмови надання матеріалів провадження для ознайомлення та навантаження на осіб, які проводять розслідування [5, с. 99].

Окреслимо правову основу для впровадження діджиталізації у кримінальне провадження на сучасному етапі. По-перше, з 15 грудня 2017 року в Україні запроваджено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему відповідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. Основною метою цієї системи є забезпечення автоматизації визначених законодавством процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя [3].

По-друге, з 2018 року введено в експлуатацію підсистему «Електронний суд», яка передбачає можливість учасників судового процесу подавати до суду документи в електронному вигляді. Фактично, ця підсистема покликана полегшити процеси документообігу у суді, спростити можливість подачі та отримання процесуальних документів [1, с. 233].

По-третє, позитивні кроки у сфері діджиталізації кримінального процесу зроблено також з прийняттям 1 червня 2021 року Закону України №1498-ІХ (далі за текстом – закон), покликаного запровадити інформаційно-телекомунікаційну систему досудового розслідування. Ключовими положеннями закону є те, що інформаційно-телекомунікаційна система досудового

розслідування взаємодіє з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системою, яка функціонує в суді відповідно до статті 35 КПК, а також іншими інформаційно-телекомунікаційними системами.

За результатами прийняття цього закону КПК України доповнено статтею 106-1 «Інформаційно-телекомунікаційна система досудового розслідування». Також з аналізу положень КПК України випливає, що в умовах діджиталізації кримінального процесу, відкриття та ознайомлення з матеріалами справи відбувається в електронній формі [4].

Окрім того, передбачається, що основною формою передачі копій чи примірників матеріалів досудового розслідування є електронна форма, а документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису, їх примірники в електронній та паперовій формі визнаються оригіналами документів [4].

У цьому контексті також доцільно звернути увагу на пропозицію науковців, з якою повністю погоджуємося і ми, щодо необхідності здійснення цифровізації першого кроку, необхідного для початку досудового розслідування. Мова йде про можливість електронної подачі заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення з наступним внесенням відповідної інформації до електронної бази даних ЄРДР. На нашу думку, у такий спосіб можливо подолати таку негативну тенденцію, як приховування окремих заяв громадян про вчинення кримінальних правопорушень та безпідставного невнесення відомостей до ЄРДР [2, с. 13].

Відзначимо також, що більшість науковців та практиків сходяться на думці, що діджиталізація кримінального процесу однозначно матиме позитивний ефект, водночас, необхідно звернути увагу на те, що задля здійснення успішної діджиталізації кримінального провадження, необхідно перш за все детально та системно проаналізувати положення чинного законодавства, внести відповідні зміни, закріпити поняття, етапи та алгоритми роботи електронного кримінального провадження [6, с. 96].

Слушною у цьому контексті є також позиція Ковальчук Л. та Довгань Б., які наголошують на існуючих недоліках електронної системи кримінального провадження, зокрема, проблема відсутності якісного технологічного забезпечення, належної кібербезпеки, спеціальних посадових осіб з питань електронного документообігу для уникнення надмірного навантаження на правоохоронні та судові органи [1, с. 235].

Отже, діджиталізація кримінального процесу, за рахунок спрощення системи інформаційного обігу та документування, на нашу думку, дозволить збільшити оперативність виконання окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень, що у свою чергу однозначно сприятиме підвищенню ефективності розслідувань кримінальних правопорушень та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Водночас, необхідною є адаптація законодавчих нововведень до реалій функціонування правоохоронної та судової системи.

Перелік використаних джерел

1. Ковальчук Л. В., Довгань Б. В. Діджиталізація кримінального провадження: переваги та недоліки. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2022. С. 232-236.
2. Зловживання і тиск правоохоронців на бізнес: системний звіт Business Ombudsman Council. 2021. 92 с. URL: <http://www.boi.org.ua/>
3. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Ховпун О. С., Подгорець С. В. Електронне кримінальне провадження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Т. 33 (72), № 1. 2022. С. 98-102.
6. Павлова Т. О. Діджиталізація як напрям трансформації кримінального провадження. *Науковий фаховий журнал «Правова держава»*. № 41, 2021. С. 96-102.

Анна Анатоліївна КОНДРАТЕНКО,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В кримінальному провадженні беруть участь особи, котрих називають учасниками. Вказані особи беруть участь у вчиненні процесуальних дій та рішень, сукупність яких і створюють все кримінальне провадження. Саме тому, обґрунтовуючи актуальність вказаної теми, ми приводимо саме те, що дослідження вказаного інституту таке важливе для науки кримінального процесуального права України.

В той же час, до моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) від 13 квітня 2012 року, у попередньому кримінально-процесуальному законодавстві існувала норма про те, що окрім учасників кримінального провадження, що розслідують та вирішують кримінальну справу та учасників, які відстоюють власні інтереси або виконують представницькі функції, у сферу кримінального судочинства залучається широке коло інших осіб, які беруть участь у процесі доказування кримінальній справі та надають допомогу посадовим особам та органам у процесі розслідування та розкриття справи.

Характеризуючи процесуальний статус учасників кримінального провадження, варто відмітити, що кожен такий статус має свої особливості. І такі особливості відрізняють статус одного учасника від іншого. Так, слід зазначити, що певні учасники кримінального провадження набувають свій процесуальний статус тільки в процесі кримінального провадження (наприклад це підозрюваний, обвинувачений, засуджений тощо), а інші – протягом усього кримінального судочинства (суд, прокурор, тощо). В світлі зазначеного, дане питання актуальне як для науки кримінального процесу, так і для практики.

Проаналізувавши юридичну літературу, ми можемо відмітити, що класифікація учасників кримінального процесу, котрі здійснюють захист на представництво, постійно зазнавала відповідних змін. Такі зміни відбувались у зв'язку із політико-правовою ситуацією у нашій державі. Якщо більш глибоко досліджувати вказану проблематику, то вона пояснюється зміною уряду, котрий висував власні вимоги до законодавчого регулювання правовідносин, відповідно і до сфери кримінального судочинства. Це пояснювалось постійним бажанням уряду контролювати дану сферу.

Під тиском цього змінювалась і правова ідеологія в країні, у зв'язку з чим кримінальна процесуальна діяльність осіб, які захищали та представляли інших осіб у державних органах, піддавалось утискам. З розвитком демократичних начал, визнанням багатьма країнами світу міжнародних правових стандартів захисту прав і свобод людини пріоритетним напрямом державної діяльності стає забезпечення захисту особи, суспільства й держави від протиправних проявів, реалізація прав, свобод та законних інтересів особи, яка залучається до сфери кримінального процесу. З огляду на це форми захисту прав і свобод особи набувають різновекторного характеру, одним із проявів чого є право особи на професійний правничий захист.

Відповідно до Юридичної енциклопедії, класифікація – це система супідрядних понять (класів об'єктів) тієї або іншої галузі знань чи діяльності людини, що використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів. Наукова класифікація виражає систему законів, властивих відповідній галузі дійсності [4]. Також поняття «класифікація» трактується як: 1) розподіляти по групах, розрядах, класах; 2) система, за якою що-небудь класифіковано. Інакше кажучи, головною метою класифікації є розподіл певних явищ за конкретними ознаками, при цьому поділ кожної групи має здійснюватися за відповідною підставою.

У кримінальній процесуальній науці питання класифікації учасників (суб'єктів) кримінального процесу завжди були вкрай дискусійними, тому неодноразово ставали предметом наукових досліджень як за радянських часів, так і на теренах незалежної України. І це не дивно, адже, як слушно зазначають окремі дослідники, від правильного їх вирішення безпосередньо залежить успішна реалізація завдань кримінального судочинства, а також дієвість захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Тому не можна не враховувати характер і значення діяльності того чи іншого

суб'єкта процесу. Діяльність одних суб'єктів робить вирішальний вплив на хід і результат руху справи, а діяльність інших, хоча і пов'язана з активною участю у процесі, такого значення не має. Водночас діяльність третіх пов'язана з виконанням конкретних, часом епізодичних процесуальних дій.

Такі відмінності у правовому статусі суб'єктів кримінального процесу дозволили поділити їх на три групи:

1) органи, які ведуть кримінальний процес (основні суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності);

2) учасники кримінального процесу;

3) інші суб'єкти кримінального процесу. Не вдаючись до поглибленого аналізу й полеміки з приводу класифікацій учасників кримінального провадження, лише зазначимо, що з розвитком кримінального процесуального законодавства в науковій літературі пропонуються й інші її види.

У контексті аналізу чинного КПК України, О. Мартовицька вважає доцільним говорити не про захисника-представника, а саме про адвоката-представника. З цією метою вчена запропонувала чітко визначати права і обов'язки представника-адвоката та закріпити відповідний процесуальний механізм реалізації надання ним правової допомоги учасникам кримінального провадження [2, с. 382].

В свою чергу, О. Балацька суб'єктів захисту в кримінальному провадженні поділила на три групи:

1) підозрюваний, обвинувачений, засуджений і виправданий;

2) захисник підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого;

3) законний представник підозрюваного, обвинуваченого.

Але вважаємо, що такий поділ є не досить влучним, оскільки захисник і законний представник – це не суб'єкти захисту, а суб'єкти, які його надають. Окрім того, О. Балацька вважає, що з моменту повідомлення особі про підозру в учиненні кримінального правопорушення чи притягнення її як обвинуваченої в кримінальному провадженні бере свій початок функція захисту, діють положення засади забезпечення права на захист у всіх її виявах. Саме тоді виникають правовідносини щодо забезпечення права на захист, що включають суб'єктів – осіб, учасників провадження, які представляють сторону захисту, і діяльність щодо реалізації наданих їм прав і повноважень у процесі здійснення функції захисту [3, с. 247].

Однак, відповідно до вимог ч. 4 ст. 213 КПК України, уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги, який призначає захисника [1]. Тобто в цьому випадку функція захисту та забезпечення права на захист реалізується ще до повідомлення про підозру. Аналогічне стосується й іншої особи, права і законні інтереси якої обмежуються.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що сьогодні в доктрині кримінального процесу зазначене питання залишається невирішеним, оскільки

не сформовано критеріїв класифікації учасників кримінального провадження, уповноважених на здійснення захисту. Натомість в умовах розвитку змагального кримінального процесу цей аспект набуває все більшого значення, адже від вирішення даного питання також залежить ефективність реалізації засади забезпечення права на захист та функції захисту загалом.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-13. Ст. 88.
2. Мартовицька О. В. Класифікація учасників у кримінальному процесі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: юридична*. Вип. 2, 2014. С. 381-390.
3. Балацька О. Р. Поняття суб'єктів кримінального процесу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2, 2018. С. 247-253.
4. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 3. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001.

Олександр Григорович КРИВОПУСК,
*викладач кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В 2012 році, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, який мав на меті окрім принципового оновлення вітчизняного кримінально-процесуального законодавства з одного боку, а також і максимальну інтеграцію вітчизняного законодавства та наближення його до що законодавства країн Європейського Союзу з іншого. істотно змінив діяльність ОВС, органів Суду та прокуратури України. Свого роду практика показань з чужих слів присутня в законодавстві Англії та США.

Проаналізувавши юридичну практику країн Європи та США можна зробити висновок що на відміну від Українського законодавства процедура отримання і застосування в судовій практиці показань з чужих слів врегульована більш чітко ніж у вітчизняному законодавстві. Також слід зауважити, що сам факт застосування даного виду доказів значною мірою може звузити коло процесуальних прав сторони захисту стосовно права допиту свідків сторони обвинувачення. У показаннях свідка з чужих слів в сучасній Україні є певна ненадійність і величезна ймовірність помилковості такого джерела доказів, оскільки особа, яка надає відповідні свідчення дуже часто витупає перекажчиком інформації та пам'яті іншої особи про подію,

відповідно істинність таких показань справедливо може піддаватись сумнівам. Вказаною проблемою, з позиції та в ракурсі допустимості та належності доказів та предмету доказування, займалися такі видатні вчені як: В. Тертишник, Л. Лобойко, Д. Письменний, В. Зеленецький, О. Ільченко та інші.

Метою нашої роботи є аналіз такого виду доказів, як показання з чужих слів, можливості його застосування та правові підстави визнання таких доказів належними.

Кримінально-процесуальне законодавство дає нам визначення понять допустимості та належності доказів. Так, у ст. 85 КПК зазначається, що належними є такі докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. З цієї норми ми бачимо, що конкретно не окреслено і не визначено які саме докази слід визнати належними, немає чіткого, вичерпного та систематизованого переліку. На нашу думку, в подальшому це може призвести до використання неналежних доказів, або навпаки до визнання неналежними доказами речі матеріального світу, документи та інші відомості, що можуть мати істотне значення для встановлення об'єктивної істини під час розслідування кримінального провадження та для винесення вироку судом.

Також пропонуємо розглянути норму статті 86 КПК, що дає нам визначення допустимості доказу. Так, доказ визнається допустимим, якщо його отримано у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством. Так, частина 2 статті 86 вказує, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Аналізуючи дану норму слід наголосити, що вона також не дає нам об'єктивного, вичерпного та зрозумілого визначення, які ж саме докази слід вважати недопустимим, який критерій визначення доказу недопустимим, на якій стадії процесу та після настання яких дій ми можемо визнати доказ недопустимим [2].

Аналізуючи такі категорії, як допустимість та належність доказів, можна сказати, що Кримінальний процесуальний кодекс взагалі не визначає, що слід вважати неналежним доказом і в чому полягає критерій неналежності. Крім того, порядок визнання доказу як допустимого має не чіткий та не деталізований характер. На нашу думку необхідно більш конкретно розкрити зміст даної норми, шляхом доповнення або внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Переходячи до висвітлення проблеми допустимості такого джерела доказу, як показання з чужих слів, слід зазначити, що це і на сьогоднішній день є дещо «новою» нормою кримінального процесуального законодавства. До 2012 року такого поняття як «показання з чужих слів» не існувало взагалі. Попереднє кримінально-процесуальне законодавство зобов'язувало слідчого,

орган дізнання, органи суду в обов'язковому порядку допитати або відібрати пояснення у особи, стосовно якої є відомості, що вона може відкрити факти та надати інформацію, яка може в подальшому використовуватися як доказ, або як предмет доказування та встановлення об'єктивної істини в кожній окремій справі [3, с. 154]. Дана вимога законодавства певною мірою забезпечувала об'єктивність, безпосередність, неупередженість під час доказування [4, с. 46]. На нашу думку, це також відіграло певною мірою психічне ставлення особи до виказування та надання пояснень щодо кожного окремого факту. Також ця норма певною мірою «оберігала» кримінальне провадження від наклепів та знівечення інформації, що може стати на заваді встановлення об'єктивної істини.

Показаннями з чужих слів, відповідно ч. 1 ст. 97 є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

Як зазначається у ч. 2 ст. 97 Кримінального процесуального кодексу України, суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

Виходячи з цього визначення постає одразу кілька питань, які необхідно розкрити задля уникнення двобічного трактування даного визначення. Зокрема, при виникненні сумнівів щодо неможливості допитати особу, закон не надає нам тлумачення та причини неможливості допитати особу. В даному випадку можлива деяка спекуляція та зловживання нормами права, оскільки об'єктивне визначення неможливості допиту викликає сумнівів. Можна зробити висновок, що суб'єкти кримінального процесу вправі на свій власний розсуд визначити можливість чи неможливість допиту особи [5, с. 118]. Також постає питання, який саме випадок слід вважати винятковим?

На нашу думку, до ст. 97 КПК України необхідно внести зміни в контексті того, що показання з чужих слів можливо використовувати лише тоді, якщо суб'єктом надання таких доказів буде лише очевидець кримінального правопорушення, а не свідок, або інший фігурант по справі. Така необхідність зумовлена тим, що саме очевидець, тобто особа, яка безпосередньо бачила та сприймала злочинну подію, може відмовитись відкрито давати пояснення чи показання, побоюючись помсти з боку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Що стосуються особи свідка, то, на відміну від очевидця, він не міг бачити подій кримінального правопорушення, а міг дізнатися про них опосередковано, чи з інших джерел.

Зазначимо, що закон неприпустимо закріплює той факт, що показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснені в усній, письмовій або іншій формі стосовно певного факту, що ґрунтується на поясненні іншої особи [2]. Фактично, на теперішній час в сучасних умовах, які склались в нашій державі виникають небезпідставні причина вважати, що кримінальне судочинство може

базуватися на неперевіреній або недостатньо перевіреній інформації, на плітках або чутках, а це є недопустимим для винесення справедливого та законного вироку судом .

Ще одним із суттєвих недоліків сучасного законодавства є відсутність факту закріплення обов'язку слідчого, суду допитати особу, на показаннях якої базуються такі показання свідка. Цей факт може у подальшому призвести до обмовлення завідомо невинних осіб або невірною вирішення питання про винуватість чи невинуватість особи.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що необхідним є виключення можливості використовувати як доказ повідомлення та іншу інформацію, джерело яких невідоме. Також вкрай важливо закріпити обов'язок особи, котра проводить розслідування, безпосередньо досліджувати показання. Це можна досягти шляхом внесення змін до кримінального процесуального кодексу.

Таким чином, можна зробити висновок, що використання таких показань як доказів у кримінальному провадженні є винятком із загального правила і є досить суперечливим інститутом, оскільки як в науці кримінального процесу, так і в судовій практиці не існує єдиної думки щодо доцільності закріплення чи можливості його існування в цілому. Зроблено висновок щодо доречності внесення змін у визначення поняття «показань з чужих слів», умов допустимості таких показань та неможливість допиту особи, яка є першоджерелом. Саме таким чином можливе забезпечення положення, закріпленого ст. 62 Конституції України, згідного якої Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [1].

Перелік використаних джерел

1. Конституція України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Бандурка О. М., Тацій В. Я., Пшонка В. П. та ін. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ.коментар у 2-х т. Т. 1. Харків: Право, 2012. 768 с.
4. Грошевський Ю., Стахівський С. Докази і доказування в кримінальному процесі. Київ, 2006. 154 с.
5. Баулін О. В., Карпов Н. С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого і незалежність слідчого ті їх правові гарантії. Київ, 2001. 118 с.

Владислав Олександрович ЛАВРОНЕНКО,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Як зазначено в чинному законодавстві, основним завданням Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є захист осіб від кримінальних правопорушень, а також охорона законних прав та учасників кримінального провадження. Однак, виконання вищевказаних завдань можливе за умови рівності сторін, що уособлює в собі змагальну модель кримінального процесу, яка чітко зазначена у ст.22 КПК України, а саме змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом [3].

Змагальна модель кримінального процесу характеризується рівністю сторін кримінального процесу, але кожна сторона намагається на підставі достовірних фактів довести винуватість тієї чи іншої сторони. Змагальна модель виникла усупереч інквізиційній (розшуковій) моделі, яка поєднувала водному органі функцію обвинувачення, захисту та правосуддя.

З реформуванням сучасного процесуального завдання основним критерієм було забезпечення процесу змагальності між сторонами кримінального процесу.

Зокрема, Крикливець Д. вважає, що задля кращого розуміння засади змагальності варто враховувати взагалі сутність засад кримінального процесу та вказує, що змагальність вказує на положення суб'єктів у кримінальному процесі, закріплює їх законні права та юридичні обов'язки [1, с. 351].

Крім того, термін «змагальність» означає процес своєї гри, яв якій дві сторони змагаються та доводять свою правоту в конкретній ситуації. Суд в даній ситуації лише вирішує справу по суті на підстав зібраних доказів. Щодо сторін кримінального процесу, то вони наділяються рівними правами та обов'язками задля відстоювання своїх законних позицій. Також засада змагальності означає активну участь у дослідженні обставин кримінальної справи перед судом, який наділений повноваженням щодо винесення остаточного вироку з приводу кримінальної справи. [2, с. 345].

З огляду на вищезазначене, доцільним вважаємо виокремити основні ознаки принципу змагальності в кримінальному процесі:

- розподіл рівноправних ролей між сторонами кримінального процесу;
- суд лише досліджує надані докази, та виносить вирок, але ні в жодному разі не втручається у процес доказування.

Яскравим прикладом реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі є «судові дебати». Дане поняття включає в себе можливість сторони обвинувачення та сторони захисту повноцінно та без перешкод ознайомитися з усіма матеріалами, доказами та зауваженнями щодо справи по відношенню один до одного. Під час судових дебатів сторони виступають з промовами, в яких вони досліджують подані один одними докази і дають їм попередню оцінку.

Судові дебати є чи найважливішою стадією розгляду кримінальної справи адже саме на цій стадії сторони фактично підбивають результати своєї роботи. Звісно, що для проведення такого аналізу стороні обвинувачення або захисту потрібен певний час для належної підготовки для того, щоб належним чином довести суду свою позицію. У судовій практиці є випадки оскарження рішення суду у зв'язку з тим, що суд не з'ясував в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити свої показання та чим саме, не оголосив про закінчення судового слідства і не надав засудженому часу для підготовки до судових дебатів. Так, наприклад, Касаційним кримінальним судом було скасовано вирок суду першої інстанції у справі № 643/2909/17 від 24.11.2021 в зв'язку з тим, що суд першої інстанції не вжив необхідних заходів для забезпечення реалізації обвинуваченим права на виступ у судових дебатах, не забезпечив сторонам рівних умов для реалізації їхніх процесуальних прав. Такі обставини свідчать про порушення принципів юридичної рівності, змагальності та справедливого судового розгляду, оскільки кожній стороні повинна надаватися розумна можливість представляти справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невігідне становище відносно другої сторони [4].

У підсумку, варто зауважити, що процес змагальності має досить важливе значення, адже забезпечення даного принципу передбачає рівність сторін, що є досить позитивним при доказуванні обставин кримінального правопорушення. Судові дебати є методом реалізації принципу змагальності, учасники судового провадження, виступають із промовами, в яких оцінюють обставини, установлені під час кримінального провадження, та досліджені докази, обґрунтовуючи свої висновки з питань, що підлягають вирішенню судом.

Перелік використаних джерел

1. Крикливець Д. Є. Втілення змагальної моделі кримінального судочинства у Кримінальному процесуальному кодексі України. Порівняльно-аналітичне право. № 3 (1), 2013. С. 349–354. URL: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/9/Kryklyvets%20D.Ye.pdf.
2. Яновська О. Г. Зміст засади змагальності та правові умови її реалізації в кримінальному провадженні. Держава і право. Вип. 59, 2013. С. 343-349.

3. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України в редакції від 20.05.2022 р. № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. ВС/ККС: Відкладення розгляду справи за клопотання сторони у зв'язку із необхідністю підготовки до дебатів є обов'язком суду. (ВС/ККС у справі № 643/2909/17 від 24.11.2021 р.). URL: https://protocol.ua/ua/vs_kks_vidkladennya_rozglyadu/

Дарія Володимирівна ЛАЗАРЕВА,
*начальник відділу докторантури та аспірантури,
доцент кафедри кримінального процесу
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення прав і свобод людини і громадянина на міжнародному рівні, зокрема права на свободу та особисту недоторканність. Крім цього, в Україні досить швидко поширюються стандарти захисту і охорони прав і свобод індивідуума різними інститутами громадянського суспільства і публічної влади, до повноважень яких входить реалізація програм захисту певних прав і свобод. Забезпечення прав і свобод людини та громадянина можна розглядати як сукупність нормативно-правових актів, державних органів та громадських інституцій, які мають на меті створення умов і гарантій за допомогою відповідних способів і засобів для захисту і охорони прав і свобод індивідуумів. Створення механізму забезпечення права на свободу та особисту недоторканність спрямоване на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), особами та громадянами певних процесуальних процедур для відновлення порушеного права або попередження його порушення.

Судова система в Україні є одним із базових суб'єктів реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Механізм реалізації процесуальних гарантій права на свободу та особисту недоторканність існує та виконує власні функції на постійній основі у кримінальному судочинстві. До цього висновку приводить аналіз численних досліджень українських науковців про динаміку застосування запобіжних заходів, їх правову природу і стан дотримання права на свободу та особисту недоторканність у процесі здійснення процедури затримання, доставлення до суду, розгляд відповідного клопотання, поданого слідчим, прокурором тощо. Достатньо звернути увагу на закономірність, яка полягає у тому, що дотримання прав і свобод людини, зокрема права на

свободу та особисту недоторканність під час здійснення даних процедур уповноваженою службовою особою впливає на зменшення кількості звернень затриманих або заарештованих осіб до судів національної судової системи або Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) для відновлення порушеного права. Виведена взаємозалежність набуває зворотного сенсу у випадку порушення права на свободу та особисту недоторканність в рамках кримінального процесу.

Механізм судового контролю починає широко впроваджуватися у кримінальне процесуальне законодавство і кримінальне судочинство, починаючи із 2012 року. Саме із набуттям чинності модернізованого Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) з'являється інститут слідчого судді. У КПК України вміщено тлумачення низки ключових дефініцій. Так, у п. 18 ч. 1 ст. 1 КПК зазначено, що слідчий суддя – це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у передбаченому КПК України порядку судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [1].

Так, судовий контроль є обов'язковою складовою механізму реалізації права на свободу та особисту недоторканність. Запровадження інституту слідчого судді в рамках кримінального процесу фактично стало відображенням міжнародних стандартів у сфері права і судочинства, які є універсальними запобіжниками порушення права особи на свободи та особисту недоторканність зокрема. Відповідно і слідчий суддя відноситься до групи суб'єктів, які здійснюють реалізацію права на свободу та особисту недоторканність. Емпіричний аналіз окремих норм і положень КПК України вказує на те, що слідчий суддя у переважній більшості рішень, винесених під час кримінального провадження, здійснює нагляд за дотриманням права на свободу та особисту недоторканність під час обрання запобіжних заходів.

У тексті кодифікованого закону виокремлено повноваження слідчого судді, які полягають у вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, зміну запобіжного заходу у випадку впливу строку застосування обраного заходу або виникнення інших, передбачених законодавством випадків, скасування запобіжного заходу тощо [1]. КПК України накладає на слідчого суддю досить широкий спектр обов'язків, які він виконує шляхом реалізації основної функції – контроль-наглядової за дотриманням вимог законності, верховенства права та інших засад кримінального процесу. Досить слушною є думка А. Побережник, яка зазначає, що «судова процедура повинна відповідати вимогам справедливості та бути заснована на конституційних принципах рівності учасників кримінального провадження перед законом і судом при обмеженні права на свободу та особисту недоторканність» [2, с. 162].

Окрім цього, слід додати принципи змагальності сторін, свободи надання сторонами суду своїх доказів та доведення їх переконливості тощо. Слід констатувати, що засади кримінального процесу є основою діяльності слідчого судді, тому що їх врахування під час ухвалення певного рішення

виступають в якості гарантії неупередженості та справедливості судового контролю і, власне, реалізації права на свободу та особисту недоторканність особи. Навіть у випадку задоволення клопотання слідчого, погодженого з прокурором, прокурора про застосування певного виду запобіжного заходу право на свободу та особисту недоторканність особи слід вважати реалізованим, тому що воно не є абсолютним і може бути обмеженим виключно на законних підставах. У Конвенції та нормах національного законодавства визначено, що обмеження/позбавлення свободи не є порушенням права на свободу та особисту недоторканність. Про це свідчить ст. 29 Конституції України, ст.ст. 207-208 КПК України тощо [1, 3].

Отже, реалізація права на свободу та особисту недоторканність – це узгоджена діяльність низки органів державної влади, їх уповноважених службових осіб та посадових осіб, а також органів місцевого самоврядування, яка спрямована на поширення серед громадян розуміння змісту даного конституційного права, ініціювання і здійснення заходів із дотримання цього права в рамках будь-якої галузі права або судочинства, охорона конституційних гарантій, які перешкоджають порушенню права та сприяння у проведенні процедур з відновлення порушеного права тощо. Реалізація права на свободу та особисту недоторканність здійснюється значною кількістю суб'єктів, які утворені і діють відповідно до правового статусу, визначеному законодавством України.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 20.05.2022 р. № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Побережник А. Суб'єкти реалізації процесуальних гарантій захисту права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. № 7, 2016. С. 158-163.
3. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Ярослав ЛАШКО,

курсант

факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олексій Павлович БОЙКО,

доцент кафедри кримінального процесу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції,

кандидат юридичних наук

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ

Існує лише один засобів досягнення цілей кримінального провадження – це доказування, що тлумачиться як процес отримання доказів, їх використання, спрямоване на відтворення реальної картини досліджуваної події, захист прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, розкриття кримінального провадження, кримінальних правопорушень, та неприпустимість покарання невинних осіб. Тому, на наше глибоке переконання особливо актуальним постає комплексне дослідження структури процесу доказування, оскільки на сьогодні в науці кримінального процесу незважаючи на те, що даній проблематиці присвячено низку наукових праць, залишається безліч дискусійних питань.

Важливо відразу зазначити, що з'ясування та вирішення судом юридичних спорів поза доказовою діяльністю, тобто здійсненням судової влади, неможливе [1, с. 8]. У зв'язку з цим питання доказів і доказів, на думку більшості вчених, є і залишаються основою кримінального процесу.

Необхідно зазначити, що готових доказів немає, тому слідчий в ході слідчих дій, виявляючи відомості по справі (сліди кримінального правопорушення) та фіксуючи їх у процесуальних діях, займається формуванням доказів та їх процесуальних джерел.

При збиранні доказів і встановленні результатів слідчих дій слідчий (особа, яка провадить дізнання) здійснює знання для всієї системи суб'єктів, в якій є і сторона обвинувачення, і сторона захисту, і суд. Йдеться про переконання їх у правильності висновків слідчого у тому, що здійснюються зазначені дії, які мають напрямок переформатування «правди в собі» на «правду для всіх» [2, с. 283].

Натомість, обґрунтування правильності висновків, тобто доказування в логічному (вузькому) аспекті, завершується лише підготовкою остаточного процесуального акту (повідомлення про підозру, обвинувачення), воно зароджується і продовжується здобуттям знань, тобто в процесі збирання та перевірки доказів.

Оскільки процес доведення не обмежується лише логічними операціями для обґрунтування висновків, а включає пізнавальну діяльність, пов'язану з отриманням фактів для обґрунтування, тобто доказів, важливо з'ясувати, як саме ці факти, тобто докази, з'являються в кримінальне провадження.

Завершальним елементом у формуванні доказів є їх фіксація. Саме з цього моменту відбувається об'єктивація сприйнятих суб'єктом доказування даних, вони фіксуються за допомогою передбачених законом засобів фіксації.

За словами Н. Строговича, доки докази не будуть розглянуті та зафіксовані в процесуальному порядку, не можна стверджувати, що докази фактично виявлені, оскільки ще не відомо, що саме було виявлено та чи є докази виявленого. дійсний.

Таким чином, підсумовуючи викладене, варто зазначити, що доказування в кримінальному провадженні – це врегульований нормами кримінально-процесуального законодавства процес отримання правдивих знань про подію та обставини кримінального правопорушення.

Перелік використаних джерел

1. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с.
2. Рибалка О. Теоретичні засади доказування в кримінальному процесі. Підприємство, Господарство і Право. Кримінальний процес. № 8, 2020. С. 281-284.

Валерія ЛЕОНТЬЄВА,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

АНАЛІЗ ІНСТИТУТУ ПОНЯТИХ В РОЗРІЗІ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ЩОДО ЇХ УЧАСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Національна поліція посідає центральне місце в системі органів влади, що функціонують у складній для нашої держави ситуації. Від ефективності роботи поліції, а зокрема слідчих підрозділів, великою мірою залежить безпосередній стан забезпечення внутрішньої безпеки. Обшук як слідча

(розшукова) дія є важливим засобом збирання доказів, однак в умовах воєнного стану залучення понятих має відбуватися без створення небезпеки для їх життя та здоров'я. Аналіз змін кримінально-процесуального законодавства, що регламентує можливість проведення обшуку без понятих в період дії особливого правового режиму й становить актуальність нашого дослідження.

Загалом, нормами Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) встановлено, що обшук чи огляд житла або іншого володіння особи, обшук особи має здійснюватися з обов'язковою участю як мінімум двох понятих незалежно від використання технічних засобів фіксування певної дії. Однак в статті зазначається також, що вказане правило має виняток, передбачений статтею 615 КПК України [1]. Не можемо не відзначити, що існує ряд практичних проблем щодо забезпечення участі понятих у тих слідчих діях, для яких їх залучення є обов'язковим.

Принагідно сказати, що частиною 1 статті 615 КПК України відтепер встановлено, що в окремих випадках при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи можуть не залучатися поняті. Вказаними умовами є ситуації, коли участь понятих є об'єктивно неможливою або пов'язаною з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я. Натомість хід та результати проведення таких процесуальних дій обов'язково мають бути зафіксовані доступними технічними засобами через здійснення безперервного відеозапису [1].

Хочемо зацентувати увагу на тому, що участь понятих є важливим фактором для проведення даної слідчої (розшукової) дії, адже вони слугують певною процесуальною запорукою забезпечення прав учасників кримінального провадження. Залучення понятих виключає ймовірність фальсифікацій з боку правоохоронців, що значно допомагає підвищити достовірність здобутих доказів. Цікаво, що у подальшому понятій може бути задіяний у кримінальному провадженні як свідок [2].

Однією з умов для незалучення понятих до обшуку в умовах воєнного стану є ймовірна небезпека для їх життя чи здоров'я. Очевидно, що така небезпека зумовлена бойовою обстановкою. Значна кількість людських жертв є наслідком війни. Окрім загибелі людей, під час військових дій завдається шкода здоров'ю, тому не можна нехтувати заходами безпеки в умовах війни. Безперечно, ця умова повинна ґрунтуватися на об'єктивних фактах, тобто обстановка в регіоні, де планується проведення обшуку має бути реальнотакою, яка створюватиме загрозу для життя понятих.

Треба також відзначити, що КПК України не містить вказівки на те, яким чином має визначатися «об'єктивна неможливість» залучення понятих. Схиляємося до думки, що вона повинна бути встановлена у кожному конкретному кримінальному провадженні окремо, беручи до уваги бойову обстановку на території, де проводиться обшук та рівень існуючої загрози.

Однак незважаючи на нововведення законодавства щодо можливості проведення обшуку без залучення понятих, слідчому, як і до цього, потрібно

контролювати, аби відеозапис, що ведеться, справді був безперервним та інформативним. Відеозапис є важливим для кримінального провадження, адже слугує підставою для визнання результатів обшуку допустимими доказами. Фотоапарат дозволяє досить повно і точно зафіксувати речову обстановку місця, запам'ятати не лише ті обставини, які відносяться до скоєного кримінального правопорушення, а й обставини, значення яких може стати зрозумілим тільки в ході подальшого розслідування. Дії щодо пошуку та інформація щодо знайдених речей мають бути відповідним чином зафіксовані, що дозволило б уникнути сумнівів щодо достовірності результатів проведеної процесуальної дії.

Підтвердженням доцільності введення в законодавство даної норми є той факт, що цілком можливою в умовах війни є ситуація, коли потенційні поняті можуть відмовитися від участі у слідчих (розшукових) діях з міркувань особистої безпеки. Зважаючи на те, що ні Кримінальний кодекс України, ні Кодекс України про адміністративні правопорушення не встановлюють відповідальності за відмову бути залученим як понятий, така відмова не тягне за собою жодних негативних наслідків для такої особи. Треба також сказати, що на території України існують населені пункти, що значно зруйновані діями окупантів, тому у разі необхідності проведення обшуку в таких місцевостях питання пошуку понять є дещо ускладненим.

Потреба пошуку понять в складних умовах штовхає правоохоронців до залучення так званих «штатних понять» та фальсифікацій, чим зовсім нівелюється принцип громадського контролю, а також призводить до того, що участь понять зводиться тільки до формального задоволення вимог законодавства. Слід відзначити, що з негативної точки зору інститут понять характеризує також і те, що ці особи переважно не володіють достатніми знаннями, щоб правильно оцінити дії правоохоронців із позиції їх правомірності чи неправомірності, нерідко вони знаходяться неподалік місця події, а їхню увагу слідчі привертають вже тоді, коли певні об'єкти вже виявлені та вилучені [3, с. 327].

На наше переконання, загальна заборона щодо проведення слідчих (розшукових) дій за наявності загрози життю і здоров'ю осіб, які залучені до участі в ній, зокрема понять, повинна міститися як загальна вимога проведення слідчих (розшукових) дій. Отож, доцільним вважаємо доповнити статтю 223 КПК України частиною 4-1 у наступній редакції: «Проведення слідчих (розшукових) дій є можливим за умови, що при цьому не виникає небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у них участь».

Загалом особливої уваги потребує питання правового статусу понять. Законодавство не надає як такого визначення цій категорії учасників провадження. Оцінка норм закону констатує тільки те, що поняті – це незаінтересовані особи. Натомість виникає питання щодо «незаінтересованості» особи, оскільки цей термін є абстрактним. Також постає питання, чи є необхідним залучення понять, якщо в умовах наукового прогресу існує чимало різноманітних засобів, які можуть здійснювати фіксацію процесуальних дій не гірше, ніж поняті.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сказати, що в нинішніх умовах має суттєве значення норма статті 615 КПК України, якою дозволяється проведення обшуку без участі понятих у випадку об'єктивної неможливості або у випадку існування потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я. Інститут понятих є досить суперечливим, тому його аналізе перспективним напрямком досліджень для українських науковців.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Маленко О. В. Інститут понятих у кримінальному процесі України. URL: https://protocol.ua/ua/institut_ponyatih_u_kriminalnomu_protsezi_ukraini/
3. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. Київ: НАВС України, 2005. С. 327.

Аліна Андріївна ЛУКОМСЬКА,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Андрій Володимирович ЗАХАРКО,

доцент кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та введенням на всій її території воєнного стану, особливого ставлення науковців вимагає саме наукове обговорення діяльності, зокрема, щодо роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Аналіз Закону України «Про національну безпеку України» [1] показав, що війна є одним із основних видів воєнного конфлікту, проте не містить розкриття її безпосереднього визначення, тому вважає необхідно з'ясувати її сутність. Для цього ми звернулися до словника української мови, де поняття «війна» тлумачиться як організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо [2]. На сьогоднішній день Україна протистоїть організованій збройній боротьбі російської федерації, однак агресор активно заперечує даний факт, а також свідомо ухиляється від використання

відповідного терміну як на політичному так і на дипломатичному рівні, називаючи війну проти України «спецоперацією». Тому, враховуючи фактичні обставини ведення збройної боротьби, ми вважаємо, що можливе її ототожнення із поняття збройної агресії – застосування окупаційними військами російської федерації, а також підконтрольними їм незаконними збройними формуваннями збройних сил проти України.

Вважаємо, доцільно з'ясувати сутність воєнного стану, а також його особливості в розрізі регулювання кримінальних процесуальних правовідносин.

Згідно ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнним станом є особливий правовий режим, який вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у випадках збройної агресії чи загрози нападу; небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Окрім цього ця стаття передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування повноважень, які необхідні для: відвернення загрози, відсічі збройної агресії і забезпечення національної безпеки; усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також зумовлене загрозою, тимчасове обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії відповідних обмежень [3].

Сучасні загрози, що постали перед народом України у зв'язку із агресією російської федерації зумовили прийняття ряд змін та доповнень до КПК України. Тому Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» [4] від 03 березня 2022 року, який набрав чинності 08 березня 2022 року, були внесені деякі зміни до чинного КПК України, відповідні зміни стосувалися зокрема й ст. 615 КПК України.

Попередня редакція ст. 615 КПК України передбачала особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях. Цією статтею також передбачалося: на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 2344, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор [5].

На сьогоднішній день назву та сферу регулювання ст. 615 КПК України було істотно змінено, починаю з назви: «Особливий режим досудового розслідування та продовження строків тримання під ватрою під час судового провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України». Таким чином, на відмін від попередньої редакції, охоплює не тільки режим досудового розслідування, алей продовження строків тримання під вартою під час судового провадження. Також в новій редакції статті стримування збройної агресії російської федерації стосується не тільки територій Донецької та Луганської областей, зважаючи на збройну агресію на всій території України. Тому ми погоджуємось з думкою О. Капліної, яка наголошувала на доцільності приведення Розділу IX-1 КПК України у відповідність з його безпосередньою назвою, а також закріпленням в ньому положень, що в свою чергу полегшить слідчим процедуру досудового розслідування, сприятиме усуненню зайвого формалізму, однак разом з тим дозволять не порушувати під час досудового розслідування законодавство та не перетворити закон на беззаконня [6, с. 50].

Щодо особливостей досудового розслідування, то можемо виокремити наступні умови:

1) Умови розслідування: введення воєнного стану. Вранці 24 лютого російська федерація розпочала війну проти України. Воєнний стан було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затверджено Законом України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [7]. Даний порядок може бути застосований лише у разі, якщо місце проведення досудового розслідування кримінального провадження, яке визначене згідно зі ст.218 КПК України, належить до місцевості, на якій оголошено воєнний стан, а на сьогоднішній день він оголошений на всій території України із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року спочатку строком на 30 діб, проте, оскільки бойові дії тривають і досі, то Володимир Зеленський підписав Указ «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» строком на 90 діб від 24.05.2022 року. Проект закону № 7389 про затвердження Указу Президента «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» зареєстрований у парламенті 18 травня [9].

2) Перелік повноважень слідчого судді, які можуть бути виконані прокурором. Попередня редакція ст.615 КПК України передбачала розгляд і вирішення клопотань: про надання дозволу про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи; про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій; про тимчасовий доступ до речей і документів; про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, що підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, які передбачаються статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України.

Таким чином, можна зробити висновок, що особливий режим організації досудового розслідування в попередній редакції зводиться до делегування прокурору відповідних повноважень слідчого судді, що не сприятиме полегшенню роботи органів досудового розслідування за вищезгаданих надзвичайних умов. Г. Москаль, автор законопроекту, стосовно включення до Кримінального процесуального кодексу України Розділу IX-1, при обґрунтуванні доцільності внесення відповідних змін наголошує на тому, що у процесі активізації бойових дій не виключені випадки відсутності фізичної можливості доставити затриману особу до суду для подальшого розгляду клопотання про обрання до неї запобіжного заходу відповідно до ст. 211 КПК України. Ми погоджуємось з тим, що бойові дії набагато ускладнюють здійснення досудового розслідування, тому на нашу думку, вищезгадані обставини можуть завадити і самому прокурору виконувати його обов'язки належним чином. Також ми вважаємо, що попередньої редакції розділ КПК України зовсім не надавав повної та вичерпної відповіді на питання, які виникають у слідчого, прокурора у ході реалізації ними повноважень щодо здійснення у надзвичайних умовах досудового розслідування.

Нова редакція ст.615 КПК України передбачає розширений перелік повноважень, у разі неможливості виконання яких слідчим суддею – вони виконуються керівником органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором (попередня редакція передбачала лише прокурора): привід, арешт майна, тимчасовий доступ до речей і документів, дозвіл на затримання з метою приводу, клопотання про проведення обшуку у порядку ч.3 ст. 233 КПК України, обшук, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, отримання зразків для експертизи, продовження строку досудового розслідування, а також повноважень щодо обрання запобіжних заходів. Щодо обрання запобіжного заходу, передбачено такий порядок обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109- 115, 121, 127, 146, 146-1, 147, 152, 153, 185, 186, 187, 189-191, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 365, 377-379, 402-444 Кримінального Кодексу України; крім цього, у виняткових випадках у вчиненні інших тяжких а особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може привести до втрати слідів кримінального правопорушення або втечі особи, які підозрюються у вчиненні відповідних злочинів. Дані повноваження виконуються з урахуванням вимог Глави 37 КПК України.

Якщо існує об'єктивна неможливість звернення до суду з обвинувальним актом, тоді строк досудового розслідування зупиняється та підлягає подальшому поновленню, у разі, якщо підстави для зупинення перестали існувати. Передбачається, що до зупинення досудового розслідування прокурору необхідно вирішити питання стосовно продовження строку тримання під вартою, однак по суті мова йде про керівника органу прокуратури, адже саме на нього покладається здійснення відповідних

повноважень, а прокурор в змозі лише ініціювати питання щодо подовження строку тримання під вартою. Проведений аналіз даних формулювань вказує, що має бути прийняте рішення саме про зупинення досудового розслідування.

3) Строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови прокурора про тримання під вартою, яка була прийнята у порядку ст.615 КПК України, може бути продовжено до одного місяця керівником органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування.

4) Скарги щодо рішень, дій чи бездіяльності прокурора, здійснені або прийняті у порядку ст. 615 КПК України, розглядаються судом, у межах територіальної юрисдикції якого вчинено відповідне кримінальне правопорушення, після забезпечення його функціонування у іншій місцевості, або найбільш територіально наближеним до нього судом. Слід відмітити, що 03 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» № 2112-IX, який передбачає, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебувають на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється [8].

Так на сьогоднішній день визначено перелік, який містить 121 суд у різних областях України, територіальну підсудність яких змінено у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

5) У ч. 4 ст. 615 КПК України встановлено специфічний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора прийнятих або вчинених щодо виконання повноважень визначених у ч. 1 даної статті. Ці скарги повинні розглядатися судом, в межах територіальної юрисдикції якого вчинене кримінальне правопорушення після забезпечення його функціонування в іншій місцевості або судом, який є найбільш територіально наближеним до нього. Предметом відповідного оскарження може виступати як наявність підстав для реалізації прокурором делегованих йому повноважень в умовах воєнного стану, так і сам спосіб їх реалізації.

Отже, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та введенням на всій її території воєнного стану, ми проаналізували та виокремили деякі особливості роботи правоохоронних органів в умовах воєнного стану. Вищевикладений аналіз нормативних положень надав нам можливість виокремити певні особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану. Особливий правовий режим, під час дії якого обмежуються певні права та свободи громадян, потребує низки специфічних заходів стосовно безпосередньої організації досудового розслідування. У цьому випадку мова йде не лише про тактичні й організаційні особливості проведення слідчих (розшукових) дій, а в першу чергу про відповідне правове забезпечення здійснення досудового розслідування, яке складається з адекватного регулювання правовідносин, що виникли у надзвичайних умовах у ході розслідування кримінальних правопорушень нормами різних галузей права. Дослідження нормативних положень, а також їх безпосереднє роз'яснення має на меті забезпечення стабільного функціонування вітчизняної системи кримінальної юстиції в умовах протистояння російській агресії проти України, окрім цього, варто відзначити, що відповідні нормативні положення обмежені у часі дії та діють тільки на строк воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України.

Перелік використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 31, ст. 241.
2. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ: Наукова думка, 1970-1980. URL: http://ukrlit.org/slovnkyk/slovnkyk_ukrainskoj_movy_v_11_tomakh/%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 28, ст. 250.
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX. *Відомості Верховної Ради України*. № 7118, 2022.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9-13, ст. 88.
6. Капліна О. В. Проблеми застосування норм кримінального процесуального законодавства в умовах проведення АТО. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення*. Вип. 6, 2014. С. 46-51.
7. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, № 2102-IX.
8. Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ»: Закон України № 2112-IX від 03.03.2022. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, №2112-IX.
9. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Проект Закону України від 18.05.2022 р. № 7389. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, № 7389.

Артем Сергійович ЛУЧКО,
*аспірант кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Новелою у новому Кримінальному процесуальному кодексі України став інститут недопустимості доказів, який в свою чергу направлений на забезпечення дотримання прав та свобод людини та гарантування цих прав відпротиправних дій під час кримінального провадження.

Велика кількість науковців досліджує проблематику недопустимості доказів, але наразі залишається низка невирішених теоретичних та практичних питань, у зв'язку з цим залишається актуальним дослідження міжнародного законодавства у сфері визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні.

Однією із практичних проблем пов'язаних із застосуванням інституту недопустимості доказів є відсутність конкретизованого переліку істотних порушень прав людини й основоположних свобод та відсутність критеріїв недопустимості доказів.

Прикладом регламентації конкретизованого переліку істотних порушень прав людини й основоположних свобод та критеріїв недопустимості доказів є Кримінальний процесуальний кодекс Азербайджанської республіки.

Так, у ст. 125 КПК Азербайджанської республіки передбачено, що неприпустимо прийняття у вигляді доказів у кримінальній справі відомостей, документів та речей, отриманих: з позбавленням або обмеженням учасників кримінального процесу їх гарантованих законом прав на порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина або інших вимог цього Кодексу, має чи може вплинути на дійсність цих доказів; із застосуванням насильства, загрози, обману, тортур та інших жорстоких, нелюдських чи принизливих дій; з порушенням підозрюваного або обвинуваченому прав на захист, прав особи, яка не володіє мовою, якою ведеться кримінальне судочинство; з використанням неправильного розуміння своїх прав та обов'язків особою, яка бере участь у кримінальному процесі, внаслідок нероз'яснення, неповного або неправильного роз'яснення його прав і обов'язків; при здійсненні провадження у кримінальному переслідуванні, проведення слідчих чи інших процесуальних дій не має на те права особою; за участю особи, якій має бути заявлено відвід, якщо відомо або має бути відомо про обставини, що виключають його участь у кримінальному процесі; з грубими порушеннями правил провадження слідчих або інших процесуальних процесів; від особи, яка не здатна впізнати документ чи іншу річ, підтвердити

їхню дійсність, джерело, обставини придбання; від невідомої особи у судовому засіданні або не встановленої у ньому джерела; внаслідок застосування способів, що суперечать сучасним науковим поглядам. Схожі критерії недопустимості доказів також передбачені у ст. 105 КПК Республіки Вірменія, ст. 116 КПК Республіки Казахстан та ст. 125 КПК Туркменістану.

Отже, з метою вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України та належної реалізації принципу у правовій визначеності – необхідно врахувати позитивний досвід зазначених держав та закріпити у Кримінальному процесуальному кодексі України конкретизований перелік істотних порушень прав людини й основоположних свобод та критерії визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні.

Аріна Олексіївна НІМКО,

курсант

Навчально-наукового інституту права

та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодення України відбувається в умовах війни, в зв'язку з цим деякі законодавчі акти були редаговані, для того щоб підлаштувати норми до умов воєнного стану. Одною з таких змін є – внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України. 1 травня 2022 року набрав чинності Закон України (скорочено - ЗУ) № 2201-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». Дані зміни, були необхідні для урегулювання діяльності правоохоронних органів в умовах війни. Закон було офіційно опубліковано 30 квітня 2022 року в газеті «Голос України», де публікуються деякі законодавчі акти. Розглянемо деякі зміни, що були внесені до Кримінального процесуального кодексу України.

Законом були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України. Розглянемо зміни, які були внесені до ст. 7 КПК України. Дану статтю було доповнено частиною третьою, яка несе наступну інформацію

«Зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 цього Кодексу» [1]. Ця норма наголошує на тому, що в умовах воєнного стану, кримінальне провадження має здійснюватися на загальних засадах кримінального провадження. Нічого нового внесено не було, але дана частина статті затвердила законодавчим способом зміст та форму кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Змін зазнала також ст. 36 КПК України. Аналізуючи з КПК України в редакції від 8 березня 2022 року та в редакції від 20 травня 2022 року можна зазначити наступне, що частина 5 була викладена в наступній редакції «Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. Право доручати у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану, іншому органу досудового розслідування здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Бюро економічної безпеки України, а також доручати Бюро економічної безпеки України розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності інших органів досудового розслідування, мають Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), його перший заступник, заступник. Забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, іншому органу досудового розслідування, крім випадків наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування Національного антикорупційного бюро України чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану. Право доручати здійснення досудового розслідування іншому органу за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування Національного антикорупційного бюро України чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану, має заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки). Забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, вчиненого народним депутатом України,

іншим органам досудового розслідування, крім Національного антикорупційного бюро України та центрального апарату Державного бюро розслідувань відповідно до їх підслідності, визначеної цим Кодексом» [2]. Проаналізувавши редакцію, можемо зазначити, що Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники наділені новими повноваженнями, які пов'язані з наявністю об'єктивних причин, які можуть унеможливити діяльність та функціонування відповідних органів досудового розслідування, що може означати, що деякі органи можуть перебувати в окупації, можуть бути ушкодженими або знаходяться у зоні активних бойових дій та інше.

Основною зміною КПК України є зміна назви розділу IX-1 на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» та зміна статті 615 КПК України. «Строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу». У мирний час строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесят дві години, згідно статті 211 КПК України, що означає збільшення строку затримання особи без ухвали та дає змогу покращити функціонування органів досудового розслідування в умовах воєнного стану.

«Затримана без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури особа під час дії воєнного стану не пізніше двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до слідчого судді, суду чи керівника органу прокуратури для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу» [2].

Також, було додано декілька нових пунктів до ч.1 ст.615, які конкретизують особливості проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Отже, можемо зробити наступні висновки, що законодавство України, як і сама держава змінюються в умовах воєнного стану. Дані зміни дають змогу, оптимізувати функціонування органів досудового розслідування та не тільки, адже в час війни на правоохоронні органи покладається багато інших обов'язків, які допомагають зберігати правопорядок у державі. Закон України, що розглядався нами, конкретизує та координує діяльність правоохоронних органів. На нашу думку, зміни несуть позитивний внесок у такий складний час.

Перелік використаних джерел

1. Закон України № 2201-IX від 14.04.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Tatiana NASTYCH,

listener of Master's Degree

Educational and Scientific Institute Rights and

Training Specialists for National Police Units

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Scientific manager:

Victor PLETENETS,

associate professor of the

Department Forensics and Pre -medical Preparation

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,

doctor of law sciences, associate professor

APPLICATION OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING THE INVESTIGATION OF ILLEGAL POSSESSION OF VEHICLES

Despite the fact that modern anti-theft systems are able to ensure a high level of security of vehicles against illegal encroachments, the level of illegal possession of cars equipped with protection systems remains constant due to the constant invention by criminals of new ways of committing these crimes through the use of the latest technologies for removing obstacles, unauthorized overcoming logical protection and radio-electronic signaling commands, which indicates the absence of effective methods of detection and investigation of this category of crimes.

The analysis of the current criminal procedural legislation of Ukraine [1] shows that during the disclosure and investigation of illegal possession of vehicles, the main forms of using special knowledge are: a) the participation of a specialist in procedural actions – ensures the effectiveness of the detection and quality of the recovery of traces, objects, documents, as well as timeliness of providing consultations, etc.; b) conducting forensic examinations - ensures the establishment of cause-and-effect relationships and the establishment of the mechanism of the crime, the suitability of devices and means for committing the crime, makes it possible to identify the stolen car; c) the personal use of special knowledge by the investigator – ensures the correctness of putting forward investigative versions, the choice of organizational and tactical methods of conducting procedural actions, the timeliness of the appointment of examinations, etc.

The use of special knowledge during the disclosure and investigation of criminal offenses of the category under consideration is, as a rule, limited to the conduct of forensic examinations and the personal use of special knowledge by investigators, the level of which is not high, in order to establish a method (mechanism) of overcoming the car's protection system.

In general, in the criminal proceedings of this category, auto-trafficking, trasological and expertise of materials and substances are prescribed. Other types of examinations are extremely rarely appointed, including examination of special technical means, although the trace pattern of illegal possession of cars equipped with modern protection systems is represented by a wide variety of traces, and therefore the possibilities of expert studies are much wider.

Accordingly, typical traces can be: diagnostic equipment, prepared engine control units; various radio-electronic devices and mechanical devices designed for illegal entry into a car, starting the engine and hiding traces of a criminal offense; traces of damage to surrounding objects; computer equipment and traces of use, etc. With this in mind, we will determine the specifics of the appointment of certain types of forensic examinations in proceedings on the illegal possession of a car, taking into account the typical trace pattern of the crime.

Examination of computer equipment and software products resolves the following questions: 1) whether the given medium contains information about (specify what information is of interest) and in what form; 2) whether the medium of the investigated computer contains information about certain (specify which) actions of the user; 3) whether the studied drive was subjected to certain procedures with the aim of destroying information; 4) whether the specified information could have been created on this computer or whether it was transferred from another medium; 5) how the information (specify which one) was transferred to the investigated computer (media); 6) what is the technology and chronology of the creation of the electronic document (specify the electronic document and certain content); 7) what are the attributes (time of printing, editing, creation, deletion) of files containing information about ... (specify content), etc [2].

However, it should be noted that such an examination is unable to resolve the issue of: a) functional affiliation of radio equipment («code grabbers», radio signal repeaters, programmers and emulators of the remote control module of the central lock); b) the possibility of disconnecting signaling systems of different spectrum; c) the possibility of entering the interior of a car of specific brands and starting their engines; d) the possibility of using objects presented for research for unauthorized access to cars and starting engines; e) the possibility of suppressing radio signals, including GPS and GSM (specific types, signaling models).

Sheriff car alarm control unit in the form of a key fob from a person not identified by the pre-trial investigation in Kyiv, and with the help of software on his «Dell» laptop, while at his place of residence, modified the specified the device, by changing its software, into a special technical means of secretly obtaining information of the «code-grabber» type. According to the conclusion of the forensic examination, the subject provided for research – the original «Sheriff» car alarm control unit in the form of a key ring is in working condition; manufactured in an industrial way with replacement of the device's native firmware; intended for jamming the signal of the native key fob from the car alarm, receiving codes from the alarm and replacing the native key fob with a grabber to control the car alarm; refers to special technical means of secretly obtaining information [3].

However, it should be emphasized that the said examination is usually carried out by the Center for Forensic and Special Examinations of the Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Examinations of the SBU in criminal proceedings under Art. 359 of the Criminal Code of Ukraine «Illegal

acquisition, sale or use of special technical means of obtaining information». In particular, according to the List of types of special technical means of covertly obtaining information, the mentioned technical means may refer to special technical means intended for covert penetration of vehicles [4].

Thus, we believe that in the practical activities of the state specialized institutions of forensic examination of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, it is advisable to make wider use of modern possibilities of expert research to form an appropriate evidence base of the guilt of suspects in the commission of illegal possession of cars equipped with modern protection systems. In particular, the radio technical expertise of the «code grabber», the radio technical expertise of the «repeater of radio signals and radio stations», the radio technical expertise of the «programmer and emulator of the standard remote control module of the central lock», the radio technical expertise of «radio jammers» can solve the following questions: what is the functional affiliation of the presented on equipment research, etc.

References

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
3. Вирок Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 13.02.2018 р.: справа № 658/3017/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72216025>.
4. Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації: постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 р. № 669. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-n_

Артем Сергійович ОБШАЛОВ,

*фахівець відділу довузівської підготовки, профорієнтаційної роботи та сприяння працевлаштуванню випускників
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В РАЗІ, ЯКЩО НАБРАВ ЧИННОСТІ ЗАКОН, ЯКИМ СКАСОВАНА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЯННЯ, ВЧИНЕНЕ ОСОБОЮ

У ч. 2 ст. 11 Загальної декларації прав людини, ч. 1 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначається: «Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення

на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом» [1, 2]. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі регламентується, зокрема, в ч. 1 ст. 5 Кримінального кодексу України наступним чином: «Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість» [3]. За таких умов актуальним уявляється питання про порядок і правила вирішення кримінально-правового конфлікту в ситуації, коли особа вчинила діяння, яке з часом перестало вважатися таким, що містить ознаки кримінального правопорушення. В чинному Кримінальному процесуальному кодексі України регламентується, що в такому разі кримінальне провадження підлягає закриттю на підставі п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК, оскільки «набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою» [4]. Повноваження закрити кримінальне провадження за цією підставою належить слідчому (щодо підозрюваного – прокуророві – ч. 4 ст. 284 КПК).

Аналізуючи формулювання: *кримінальне провадження закривається в разі, якщо набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою*, – доцільно звернути увагу на таких логічних зв'язках:

– для того, щоб скасувати кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, наявність такої відповідальності має бути констатовано у передбачений в законі спосіб, і єдиним таким способом закон передбачає наявність винесеного судом обвинувального вироку;

– для закриття кримінального провадження щодо особи доречним є з'ясування думки цієї особи з приводу того, чи вважає вона себе винуватою у вчиненні інкримінованого їй діяння і чи згодна вона з процесуальним рішенням, яке полягає в закритті щодо неї кримінального провадження за цією підставою;

– у чинному кримінальному процесуальному законі не передбачається процедури оскарження особою рішення слідчого/прокурора щодо закриття кримінального провадження за аналізованою підставою;

– і при цьому, хоча закон і не має чіткої класифікації підстав закриття кримінального провадження на, пануючі в теорії кримінального процесу, три групи таких підстав: реабілітуючі, нереабілітуючі й формальні, не виглядає дискусійним висновок про належність п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК до групи нереабілітуючих підстав закриття кримінального провадження, що автоматично тягне за собою репутаційні втрати щодо особи, відносно якої винесено відповідне процесуальне рішення;

– не зайвим буде поставити також питання щодо не визначеності в законі стандарту доказаності самої причетності особи до вчинення інкримінованого кримінального правопорушення, тобто, для забезпечення правомірності винесення письмового повідомлення про підозру такій особі.

Ці та деякі інші питання не раз ставали предметом дослідження вітчизняних вчених-процесуалістів Капліної О. [5], Шиловой Д. [6], Дрозд В. [7], Хрущ О. [8], Басистої І. [9], Навроцької В. [10], однак потребують подальшого системного дослідження.

Перелік використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. Париж. 10.12.1948 р. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n11>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384>.
5. Капліна О. В. Актуальні проблеми тлумачення окремих підстав для закриття кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. № 3, 2016. С. 38-45.
6. Шилова Д. В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 22 с.
7. Дрозд В. Г. Теоретико-прикладні питання закриття кримінального провадження. *Юридичний бюлетень*. Вип. 5, 2017. С. 202-208.
8. Хрущ О. Процесуальна діяльність прокурора під час закриття кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. Вип. 3, 2017. С. 155-163.
9. Басиста І. Закриття кримінального провадження на підставі набуття чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою: окремі проблеми. *Вісник Львівського університету. Серія: юридична*. Випуск 71, 2020. С. 108-121.
10. Навроцька В. В. Конкуренція між нереабілітуючими підставами закриття кримінального провадження (припинення кримінального переслідування). *Соціально-правові студії*. Вип. 2 (8), 2020. С. 89-96.

Дар'я ОРГІЄЦЬ,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції*

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Ганна Сергіївна БІДНЯК,

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНО-СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ У ПЕРІОД КАРАНТИНУ

Зіткнення з новою інфекцією швидше висвітило старі проблеми і посилило їх наслідки. У пандемії насправді постраждало набагато більше число людей, ніж зазначено в статистиці, просто тому, що в ній не враховуються побічно постраждалі від коронавірусу. Пандемія посилила глобальну нерівність: число бідних збільшилася на 400 мільйонів, а число багатих продовжило рости. До того ж кількість голодуючих за рік зросла вдвічі – з 135 мільйонів до 270 мільйонів чоловік [1]. До цього списку можемо додати жертви злочинців і шахраїв, які у період жорсткого карантину активізували свою діяльність у певних напрямках.

Соціально-негативна, суспільно-небезпечна поведінка та злочинність, як соціальне та кримінально-правове явище, під час пандемії нікуди не зникли і тому органи безпеки, зокрема й органи Національної поліції України, продовжили свою роботу для забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності, зокрема її профілактики. Просвітництво населення України під час карантинних заходів необхідні, як для запобігання так і уникнення можливих злочинів.

Державі гуманніше, економніше і вигідніше вести політику профілактики, ніж боротися з наслідками у вигляді скоєних злочинів. Загальна профілактика правопорушень спрямована на виявлення та усунення причин, що породжують правопорушення, і умов, що сприяють вчиненню правопорушень або полегшують їх вчинення, а також на підвищення рівня правової грамотності та розвиток правосвідомості громадян.

Різноманітність правоохоронних функцій, що покладаються законодавством України на органи поліції, обумовлює існування декількох видів профілактичної діяльності цього органу. Видова багатоманітність профілактичної діяльності є також наслідком того, що саме Національна поліція виступає основним органом забезпечення публічної безпеки і порядку в державі та в окремих її

регіонах. Це передбачає, що профілактика правопорушень здійснюється органами поліції в різних сферах та на різних рівнях суспільних правовідносин, щодо різних суб'єктів таких правовідносин [2].

Серед видів профілактичної діяльності слід виділити три базових типи – загальна, індивідуальна та віктимологічна. Загальна профілактика визначається як заходи, спрямовані на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень; індивідуальна профілактика правопорушень – система спеціальних заходів щодо конкретних осіб, які не скоїли протиправних діянь, але знаходяться в несприятливих умовах і під їх впливом можуть учинити такі дії; віктимологічна профілактика правопорушень – комплекс заходів із своєчасного виявлення осіб, які, виходячи з їх поведінки, під впливом певних причин та умов можуть стати потерпілими (жертвами) від правопорушень, і проведення з ними запобіжних заходів віктимної поведінки [3, с. 10-11].

Останній вид профілактичної діяльності має декілька підвидів, а саме: загально-соціальна профілактика правопорушень, яка характеризується такими ознаками: здійснюється широкою системою суб'єктів профілактичної діяльності; програми та стратегії її здійснення розробляються та затверджуються в масштабах усієї держави або її окремих регіонів; об'єктом профілактичного впливу виступає все суспільство – рівень його культури та моральності, рівень поваги до закону; заходи, що застосовуються в рамках цього виду профілактичної діяльності, є універсальними заходами широкої сфери дії (інформаційна пропаганда, виховна робота тощо) [2].

В умовах пандемії коронавірусу загально-соціальна профілактика правопорушень може здійснюватися за наступними напрямками:

– *роз'яснювальна робота*. З метою недопущення вчинення фактів шахрайств, на офіційних сайтах управлінь або відділів поліції, у мережі Інтернет поліцейськими повинна проводитися роз'яснювальна робота, як не стати жертвою найпоширеніших злочинів. Ці заходи допоможуть громадянам не потрапити на гачок шахраїв. Розглянемо деякі з них. Один з популярних способів шахрайства в Інтернеті – афери під час покупки товарів онлайн. У зв'язку з пандемією кількість таких випадків зросла найбільше. Щоб уникнути втрати грошей у результаті таких махінацій, слід бути уважним та відшукати інформацію про постачальника, у якого ви купуєте, а також передивитися його умови обслуговування, політику конфіденційності та умови повернення товару. Крім цього, варто спробувати знайти відгуки інших клієнтів, які вже замовляли на цьому сайті. Також не стати жертвою цього шахрайства в Інтернеті допоможе здійснення покупок у надійних постачальників з перевіреною репутацією. Шахраї застосовують усілякі способи залучення користувачів, пропонуючи вигідні умови «легкого заробітку» онлайн. Щоб не стати жертвою цього виду шахрайства в Інтернеті, варто уникайти пропозицій дистанційної роботи, яка передбачає переказ грошей клієнтам або підрядникам.

Для уникнення втрати грошей через схеми шахрайства з лотереями та призами в Інтернеті доцільно увімкнути фільтр спаму, який допоможе запобігти потраплянню більшості цих шахрайських листів у вашу поштову скриньку або на мобільний телефон. Якщо деякі з цих листів все-таки надійшли, і ви знаєте, що не брали участь у жодному конкурсі чи лотереї, просто проігноруйте їх та позначте як спам [4].

Фальшиві дзвінки від імені банку та SMS під легендою «Перевірка даних, щоб уникнути штрафів за невчасну сплату кредитів під час карантину» – шахрайські дії з виманювання карткових реквізитів, банківських SMS-кодів та інформації для віддаленої ідентифікації у банку. Банки радять бути більш уважними під час онлайн-операцій, а також при виникненні будь-яких запитань телефонувати до Контакт-центрів або звернутися до консультанта у месенджері.

– *інформаційна* профілактика фактів правопорушень полягає в наданні аналітичних оглядів статистичних даних щодо правопорушень під час пандемії коронавірусу Covid-19, інформаційних звернень. Наприклад, поліція міста Солт-Лейк-Сіті в американському штаті Юта звернулася до злочинців не скоювати злочини на час пандемії коронавірусу. «З огляду на підтверджений випадок зараження COVID-19 серед громади, департамент поліції Солт-Лейк-Сіті просить припинити всю кримінальну/злочинну діяльність до подальших вказівок. Висловлюємо подяку за очікуване співпрацю в справі припинення злочинів та заздалегідь дякуємо злочинців », – йдеться в повідомленні поліції в Twitter.

Загальна профілактика, що здійснюється Національною поліцією України, знаходить вираження у використанні ними засобів масової інформації. У пресі, по радіо та телебаченню вони роз'яснюють питання, пов'язані із юридичною (кримінально, адміністративною) відповідальністю за вчинення правопорушень, розкривають причини та умови їх вчинення (наприклад, неповнолітніми) під час пандемії, пропагують передовий досвід профілактики злочинів та правопорушень, формують у громадян законослухняної поведінки [5, с. 35].

Серед найскладніших, які потребують уваги суспільства і держави, проблем під час карантину залишаються сімейне насильство і правопорушення серед дітей і злочини стосовно дітей. Територіально, за даними громадської організації «Ла Страда», переважна більшість звернень щодо побутового насилля надходить з центральної та південно-східної України. Активними регіонами є місто Київ та Київська область, Донецька область, Дніпровський, Харківський та Одеський регіони. Більшість випадків домашнього насильства фіксують саме в містах, в селах та невеликих населених пунктах ситуація також складна і, «можливо, навіть гірша, ніж у містах». Зокрема це пов'язано з тим, що в сільських місцевостях рідше або взагалі не проводиться інформаційно-просвітницька діяльність стосовно протидії насильству, і люди не завжди знають, «що в таких випадках необхідно телефонувати 102» [6].

– *профілактична допомога*. Дільничні офіцери поліції повинні проводити превентивну роботу з найуразливішою категорією населення, відвідуючи за місцем проживання осіб похилого віку та родини, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Співробітники сектору превенції підрозділів поліції можуть надати юридичну та психологічну допомогу людям, які потенційно можуть постраждати від насильства.

Оскільки під час пандемії коронавірусу зросли деякі види злочинів, органи Національної поліції України, повинні продовжувати свою роботу для забезпечення публічної безпеки та протидії злочинності, зокрема її загально-соціальної профілактики у таких напрямках, як профілактика правопорушень шахрайства в Інтернеті, сімейного насилля. Дана діяльність має здійснюватися за наступними напрямками: роз'яснювальна робота, інформаційна та профілактична допомога.

Чималу допомогу органам Національної поліції в роботі профілактичного спрямування у період карантинних обмежень можуть надати громадські організації і просто небайдужі люди. Сімейне насильство – це не тільки правоохоронна проблема, її рішення також лежить в соціальній площині, культурі, освіті. І підходити треба з усіх боків, комплексно працювати потрібно не тільки з жертвами, але і намагатися через освітні програми та психологічні консультації змінювати поведінку агресорів.

Питаннями захисту дітей від інформації, що розповсюджується в закритих групах соціальних мереж, насамперед, повинні опікуватися їх батьки, найголовніше – виявляти до дитини щирий інтерес, повне прийняття його, незважаючи на будь-які недоліки. Підліток, який упевнений, що його люблять, що не залишать один на один з проблемою, ніколи не задумається про зведення рахунків з життям.

Перелік використаних джерел

1. Фелик В. І. Класифікація видів профілактичної діяльності Національної поліції України. *Форум права*. 2016. № 4. С. 313-316. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_4_51.pdf.
2. Europol warns about rapid crime rate increase during coronavirus pandemic. URL: <https://bnn-news.com/europol-warns-about-rapid-crime-rate-increase-during-coronavirus-pandemic-211828>.
3. Актуальні проблеми та організація попередження правопорушень: фондова лекція: для слухачів навчально-наукового інституту заочного навчання. Київ: НАВС, 2014. 38 с.
4. Довіряй, але перевіряй: як розпізнати популярні схеми шахрайства в Інтернеті <https://eset.ua/ua/blog/view/104/doveray-no-proveryay-kak-raspoznat-populyarnyye-skhemy-moshennichestva-v-internete>.
5. Зеленський Є. С., Кравченко І. С. Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми: монографія. Дніпро: ДДУВС. 2016. 124 с.
6. Він, вона і карантин. Як вимушена ізоляція вплинула на домашнє насильство в Україні. URL: <https://www.google.com/amp/s/suspilne.media/amp/37222-vin-vona-i-karantin-ak-vimusena-izolacia-vplinula-na-domasne-nasilstvo-v-ukraini/>

Павло Володимирович ОСАДЧИЙ,
старший слідчий третього слідчого відділу
Територіального управління
Державного бюро розслідувань (м. Полтава)

СУТНІСТЬ ПРАВА НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ НА ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Категорію «ефективний засіб юридичного захисту» можна пов'язати із правом на ефективний захист. Побудувавши логічні зв'язки ключових характеристик і властивостей даних прав та ретельно дослідивши їх, можна стверджувати, що здійснення захисником ефективного захисту підозрюваного, обвинуваченого на підставі одного із юридичних документів, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), є реалізацією права цього підозрюваного, обвинуваченого на ефективний засіб юридичного захисту, який він обирає самостійно, очікуючи ефективності його захисту та, як ідеальний варіант, – виправдувальний вирок [1]. Право на ефективний засіб юридичного захисту може також реалізовуватися підозрюваним, обвинуваченим через вибір здійснення самостійного захисту, звернення у випадку порушення його прав до існуючих національних засобів правового захисту і в підсумку – до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Дане право передбачає здійснення вибору особою, яка очікувано повинна захищатися, самостійно та без здійснення тиску з боку уповноважених службових осіб для того, щоб запобігти свавільному порушенню прав і свобод людини та громадянина, що не відповідає політиці правової держави та засадам кримінального процесуального права. Із цим пов'язано місце досліджуваного нами права у сучасному міжнародному праві, адже воно формує і підтримує функціонування широкого спектру правових гарантій та юридичних зобов'язань з боку держави.

Вищенаведені концептуальні міркування, на нашу думку, мають право на існування з огляду на сферу проведення дослідження, окрім тих тлумачень право на ефективний засіб юридичного захисту, які існують сьогодні в сучасному законодавстві. Не можна віддавати роль захисту виключно захисникові на етапі досудового розслідування у кримінальному процесі. Вагоме значення у правозахисній сфері відіграють державні органи, які провадять діяльність у сфері прийняття і розгляду скарг, відновлення порушених прав і свобод або відшкодування шкоди тощо. У сучасній науковій літературі право на ефективний засіб юридичного захисту репрезентується саме з такої точки зору, яка розкриває його поняття і зміст.

Права, свободи та законні інтереси особи, які підлягають захисту нормами кримінального права, зазнали найбільшого ступеня порушення, а тому потребують відповідних ефективних засобів юридичного захисту. Вкотре слід зазначити, що досить малозначна роль у таких засобів буде за

умови їх фактичного існування, однак відсутності механізму їх реалізації. У сучасному українському законодавстві чимало норм, які, незважаючи на наявність у кодифікованих законах, законах та низці нормативно-правових актів, не функціонують належним чином і відповідно не спроможні повною мірою захистити права і свободи особи, а також відновити порушені права тощо. Звернемося до положень чинного КПК України для відтворення алгоритму звернення особи за захистом своїх прав і свобод, які були порушені через вчинення відповідним суб'єктом кримінального правопорушення.

На нашу думку, необхідно з'ясувати передумови виникнення порушення для того, щоб більш детально розібратися у сутності досліджуваного нами права. Слід звернути увагу на початок досудового розслідування, який відіграє важливу роль у подальшому перебігу кримінального провадження. Від того, наскільки правомірними будуть дії уповноважених службових осіб на етапі прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення або такого, що готується, та прийняття рішення про початок досудового розслідування залежить реалізація низки основоположних принципів кримінального процесу, зокрема невідворотності кримінальної відповідальності, а також ефективність відновлення одного або комплексу прав і свобод особи.

Очевидно, що не всі події, які мають більш-менш кримінальний відтінок, є кримінальними правопорушеннями. У даному випадку звертаємо увагу на аспект компетентності тих суб'єктів, які приймають рішення про початок досудового розслідування, зважаючи на наявність складу кримінального правопорушення. Доцільно зауважити, що таке рішення приймається в контексті виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України, однак важливу роль відіграє об'єктивність у сприйнятті фактичних обставин та виявленні ознак кримінально караного діяння. Таким чином, слід зважати на характер цих відомостей та впевнитись, що вони мають ознаки конкретного кримінального правопорушення [2].

Слід зауважити, що норми чинного КПК України мають превентивний характер, адже процес реформування кримінального процесуального законодавства, який триває від прийняття принципово нового процесуального кодифікованого закону, тобто від 2012 року, докорінно змінив у бік якості початковий етап досудового розслідування, акцентувавши увагу і на забезпеченні права на ефективний засіб юридичного захисту. Дану позицію законодавця можна прослідкувати у реалізації ним мети уникнути конфліктних ситуацій між державою і особою з приводу звернень такої особи до відповідних службових осіб органів та підрозділів Національної поліції України за фактом вчинення щодо неї, її близьких осіб або інших осіб, майна тощо кримінального правопорушення. Сутність даного звернення полягає у притягненні винної особи до кримінальної відповідальності або для формування підстав для захисту прав, свобод та законних інтересів шляхом подання в рамках кримінального провадження цивільного позову.

Повертаючись до превентивного характеру низки норм процесуального закону, зауважимо, що дана характеристика свідчить про намагання законодавця запобігти відмовам посадової особи про прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення, а також у вирішенні таких заяв та повідомлень. При цьому досліджувані нами норми спрямовані на організацію оперативного реагування ці розгляду для припинення суспільно небезпечного діяння або здійснення досудового розслідування із застосуванням комплексу ефективних процесуальних засобів, які є доцільними у слідчій ситуації. Наприклад, заборонною нормою, що попереджає порушення уповноваженою службовою особою прав особи на звернення до відповідних правоохоронних органів у випадку вчинення щодо неї або інших осіб, об'єктів кримінального правопорушення є ч. 4 ст. 214 КПК України, у якій зазначено, що «слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається». Втім необхідно підкреслити, що саме під час прийняття рішення щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) виникає найбільше чинників для порушення законних інтересів учасників кримінального провадження. Найбільш розповсюдженою формою такого порушення є бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення тощо [2].

Отже, сутність права на ефективний засіб юридичного захисту полягає у забезпеченні поновлення порушеного права, а у випадку неможливості цього – гарантуванні потерпілому можливість отримання відповідного відшкодування. Зазначається також, що за своїм змістом ефективний засіб захисту повинен відповідати природі порушеного права, характеру допущеного порушення та наслідкам, які спричинило порушення прав особи.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 20.05.2022 р. № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Порушення під час досудового розслідування вимог ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Безоплатна правова допомога*: офіційний веб-сайт. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.

Богдан Юрійович ОСТАПЕНКО,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

РОЗГЛЯД ПЕВНИХ АСПЕКТІВ ВПЛИВУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА РОБОТУ ПРАВООХОРОНЦЯ

На сьогоднішній день питання англійської мови займає важливе місце в житті суспільства, але існують певні проблеми щодо визначення користі англійської в різних сферах, адже можуть існувати випадки коли особа протягом життя може не мати певних проблем з іноземною мовою. Ми поговоримо саме про певні переваги та недоліки використання англійської або інших мов у житті поліцейського.

Почнемо з того, що практика вивчення англійської мови розповсюджена, бо це є міжнародна мова спілкування, тобто спрямована на те, щоб люди з різних країн могли знайти спільну мову, тим самим уникнули мовленнєвих бар'єрів. Такий підхід є доволі логічним, адже для обміну певною інформацією повинна була існувати спільна мова. Слід додати, що людство вже намагалось створити спільну мову – есперанто, але через те, що держави не зацікавлені у її вивченні, а на етапі обрання міжнародного варіанту спілкування есперанто не був належним чином розвинений з усіма ознаками, які притаманні будь-якій мові.

В Україні приділяють увагу вивченню англійської мови відповідно до курсу держави до євроінтеграції, адже знання населення на відповідному рівні англійської – один пунктів реформування України [1, с. 102].

Поліцейський як службова особа, яка комунікує з усіма прошарками суспільства повинна знаходити спільну мову та знати який підхід застосувати до людини, де досягається шляхом спілкування. Через певні фактори сучасний поліцейський в Україні не має стимулів до вивчення чи покращення рівня знання іноземної мови, а тому ми спробуємо навести певні аргументи, які можуть вплинути на людей які мають на меті бути поліцейськими, або вже ними є.

Проблема вивчення іноземних мов в правоохоронних органах полягає у тому, що в більшості випадків перспективність застосування цих знань на низькому рівні. Адже законодавство передбачає випадки взаємодії поліцейського з іноземцями шляхом залучення перекладача. Навіть у випадку відсутності перекладача у процес адміністративної, кримінальної, цивільної сфери докази чи певні факти, які були до цього зафіксовані певним чином можуть

вважатися недійсними. Адже для залучення цього спеціаліста сторона справи/провадження повинна подати відповідне клопотання, але навіть якщо така особа не була залучена до процесу, то сторона захисту/відповідач/позивач може аргументувати недійсність доказів через те, що іноземець увесь цей час не розумів дій, які вчиняють відносно нього відповідні особи.

Інший аргумент полягає в тому, що суд, який буде розглядати справу/провадження де однією зі сторін виступає іноземець, буде ознайомлюватися з матеріалом, який йому надасть одна зі сторін. Він зверне увагу на усі документи, які були передані йому або іншій стороні (у якій перебуває іноземець). У випадку повідомлення іноземцю про певні процесуальні дії щодо нього, йому повинен надаватися документ, який буде перекладений тією мовою, яка іноземцю буде зрозумілою. А також до цього перекладу повинен бути доданий документ, який посвідчує що саме за організація переклала цей носій інформації. Сторони судової справи не можуть самостійно перекласти відповідний документ, адже вони зацікавлені у тому, щоб справа/провадження було вирішені на їх користь. Через це у точності перекладу суддя може мати сумнів, тому що відсутня незалежність перекладу від сторонньої організації, яка не може зайняти позиції однієї із сторін. У кодексах перекладача призначають до інших категорій осіб, тобто тих, які жодну зі сторін справи/провадження не зайняли.

Аргументація з позитивного боку знання англійської мови для поліцейських України полягає у тому, що це надає можливість для обміну досвідом з іншими країнами. Можливість виїзду за кордон або демонстрація досягнень української поліції є значним стимулом вивчати іноземну мову, хоча б англійську. Проте, можливість кожного скористатися такою нагодою не велика, адже держава не може дозволити щоб велика кількість поліцейських постійно через інші причини переставали виконувати свої прямі обов'язки [2].

Ще одним аргументом на користь вивчення поліцейськими іноземної мови є співпраця з іноземними поліцейськими або структурами, у контексті взаємодії для протидії злочинності, а не висвітлення лише досвіду. Прикладом взаємодії може виступати операція щодо ліквідації масштабної системи торгівлі наркотичними речовинами шляхом віднайдення та вилучення спеціальної апаратури для збереження даних. Ця операція була організована країнами США та Німеччиною [3]. Такі дії можуть спонукати Україну до посилення рівня знання англійської для проведення транснаціональних операцій разом з іншими державами, або взаємодія інтернаціональною поліцією для підтримання безпеки у світі.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, ми можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день існують певні фактори, які впливають на вивчення іноземних мов поліцейськими, вони полягають у малозастосовчій практиці та законодавчій системи, яка може заблокувати або дозволити в певних випадках проявити знання з англійської чи інших мов. Зазвичай, в більшості випадків, поліцейські не зустрічаються з проблемами застосування іноземних

мов. Також існують випадки, на які в перспективі можуть вплинути знання англійської мови, такі випадки пов'язані саме із транснаціональною взаємодією українських поліцейських з іншими структурами у інших країнах шляхом протидії злочинності або набранням чи розповсюдженням досвіду.

Перелік використаних джерел

1. Водоп'ян Д. В., Стрюк Є. В. Деякі проблемні питання вивчення англійської мови працівниками національної поліції України. Мова і право. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (26 жовтня 2018 року). Дніпро: ДДУВС, 2018. 173 с.
2. Україна і Чехія продовжать співробітництво і обмін досвідом у правоохоронній діяльності. Interfax-Україна. Інформаційне агентство: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/421692.html>.
3. U.S., Germany Shut Down, Sanction Russia-Based Dark Net Marketplace. RadioFreeEurope RadioLiberty: веб-сайт. URL: <https://www.rferl.org/a/russia-dark-net-germany-united-states-hydra-market/31787498.html>

Богдан Юрійович ОСТАПЕНКО,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного інституту

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олена СОЛДАТЕНКО

доцент кафедри кримінального процесу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного інституту

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Початок збройної агресії російської федерації на всій території України було поштовхом щодо зміни законодавства в нових реаліях. Воєнний стан запроваджується у випадку нападу однієї країни та іншу. Перш за все – потрібні бути зміни до чинного законодавства в умовах воєнного стану, що держава зробила певним чином, незважаючи на обмеженість та ризиковість дій у процедурі прийняття цих змін. Однак результат є – прийняття необхідних законодавчих змін, які допомогли державі перейти у воєнний час. Цей перехід обумовив правове регулювання більш гнучким та оперативним.

Гнучкість законодавства полягає у тому, що його можна застосувати в будь-яких ситуаціях, однак така гнучкість не може проявлятися без обмеження прав інших осіб. Адже реалії захисту держави та протидії державі агресору потребує обмеження прав для потенційного врятування ще більшої кількості громадян.

Оперативність полягає у тому, що будь-яка ситуація вирішується швидко, тобто за відсутності бюрократичної системи, яка б уповільнювала процес виконання дії, що свідчило б про втрату певних можливостей.

Гнучкість та оперативність під час воєнного стану забезпечуються шляхом обмеження прав та свобод людини, на території тієї країни, де вищевказаний стан був введений. З боку держави обмеження проявляється в більшій частині національного законодавства за юридичною силою, але ми розглянемо тільки найосновніші.

Запровадження воєнного стану призводить до того, що певні конституційні права можуть бути обмежені з боку держави. Стаття 64 Конституції України вказує, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції [1]. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» зазначає що можуть бути обмежені певні конституційні права визначені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 [2].

Також вищезазначений указ посилається на правовий режим частини першої статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» де наведений вичерпний перелік заходів правового режиму стану [3]. Дії, які зазначені у цій частині можуть також виконуватися правоохоронними органами. На окремі позиції ми звернемо увагу більш докладніше.

Посилення охорони об'єктів, які є особливо важливими, як наприклад, військові об'єкти, де розташовується особовий склад або військова техніка. Дії щодо охорони полягають в обмеженні пересування на таких об'єктах, посиленні контролю щодо входу та виходу всіх осіб, застосовувати заходи примусу визначені законодавством та доставлення до органу поліції тощо. Порядок дій щодо охорони важливих об'єктів під час воєнного стану визначений законом [4]. Такі дії передбачені для того щоб будь-які інші особи, які можуть співпрацювати з іншими державами, що заінтересовані в розташуванні та кількісному складі військ та техніки, з метою застосування зброї по цим об'єктам або передачі інформації іншим країнам.

Заборона проводити мирні збори або мітинги говорить про логічність таких обмежень. Під час воєнного стану велике скупчення людей на відкритій місцевості може бути небезпечним для життя таких людей. Адже існує потенційна ймовірність що ворог нанесе один або декілька обстрілів по місцю перебування цивільних осіб. А тому правоохоронні органи на певних ділянках повинні не допускати скупчення людей, через що посилюється

несення служби на цих територіях. На жаль, існує цьогорічний випадок коли російська ракета влучила у залізничний вокзал у Краматорську, по офіційним даним загинуло 61 особа та постраждали 121 особа [5]. Такий випадок не пов'язаний з мітингами або мирними зборами, але свідчить про небезпечність скупчення людей в одному місці.

Запровадження комендантської години також має істотне значення для забезпечення порядку під час дії воєнного стану. Комендантська година полягає у забороні перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень, а також встановлювання спеціального режиму світломаскування. Мета заборони перебування у певний період доби (зазвичай темна пора доби) поза помешканням полягає у тому, що диверсійні або інші заходи спрямовані на дестабілізацію країни частіше можуть вчинюватися вночі. Адже через нічну пору доби особи, які мають на меті фіксацію кількості та якості техніки та особового складу, їх дислокації більш непомітні для збройних формувань або правоохоронних органів. Режим світломаскування призначений для того, щоб об'єкти, які мають помітний світлий або проблісковий колір, який з великої може побачити ворог не був увімкнений або мав свій первинний вигляд під час дії комендантської години.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що через збройну агресію з боку російської федерації в Україні був введений воєнний стан. Він полягає в обмеженні певних прав та свобод людей, ці обмеження запроваджуються завдяки національному законодавству, виконання якого покладається на правоохоронні органи та військову адміністрацію. Більшість цих обмежень полягає у логічних діях, спрямованих на те щоб не допустити жертв серед цивільного населення.

Перелік використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF#Text>.
5. Громадське радіо. Ракету по вокзалу Краматорська випустили з окупованої частини Донеччини – СБУ. URL: <https://hromadske.radio/news/2022/05/21/raketu-po-vokzalu-kramatorska-vypustily-z-terytorii-dnr-sbu>.

Наталя Валеріївна ПАВЛОВА,
*доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТЬ «СЛІДИ» ТА «СЛІДОВА КАРТИНА» УКРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ШАХРАЙСТВА

Аналіз криміналістичної літератури свідчить, що часто вчені використовують терміни, які в подальшому викликають шквал критики з боку опонентів. В контексті сказаного звернемо увагу, що застосування терміну «слідова картина» по-різному оцінюється науковцями-криміналістами. Немає однакості в думках і щодо терміну «сліди злочину».

Так, О. Завадський вважає, що не можна в рамках криміналістичної характеристики використовувати термін «сліди злочину», пояснюючи це тим, що поняття окремих частин не може замінити поняття цілого. На його думку доцільно використовувати термін «слідова картина», що містить типовий опис слідів та їх джерел й обставин події. Вона хоча і є менш конкретна в деталях, але більш змістовна як ідеальна модель і дозволяє виділити окреме на підставі загального [1, с. 298]. На думку В. Коновалової, обставини розслідування злочинів, які вчинено в умовах неочевидності, переконують у тому, що не спосіб, який відсутній на період виявлення того чи іншого злочину, а саме комплекс слідів або навіть один слід є основою розслідування. Водночас, слідова картина злочину являє собою комплекс слідів, які відображають картину події злочину та поведінку суб'єкта на місці злочину й дозволяють висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення [2, с. 26]. А вже М. Салтевський взагалі визначає «слідову картину» як абстрактну модель слідів злочину, що відображаються в матеріальному середовищі внаслідок його вчинення. Як елемент криміналістичної характеристики, вона включає збірний опис матеріальних та ідеальних відображень ознак злочину [3, с. 150]. На комплексному значенні матеріальних та ідеальних відображень ознак злочину на момент його вчинення наголошує й А. Шеремет, який вважає слідову картину поняттям збірним [4, с. 344].

Діаметрально протилежної точки зору дотримується О. Дикунов, який підкреслює, що на практиці системно-комплексний аналіз слідової картини, в переважній більшості випадків, підміняється дослідженням окремих слідів, предметів і обставин справи в тій послідовності, в якій вони потрапляють у поле зору слідчого. В умовах виконання першочергових слідчих дій і вирішення завдання збирання первинних даних часто взагалі не ставиться завдання комплексного дослідження слідової картини, з чим погодитися

складно, оскільки подія сприймається у повному обсязі лише за умов дослідження комплексу слідів, що залишені злочинцем, а не окремого сліду. Виходячи із місця розташування, зовнішнього стану та характеру локалізації окремих слідів, можна зробити висновок про їх зв'язок між собою та відношення до події кримінального правопорушення в цілому.

У цьому розрізі А. Болонь звертає увагу, що у структурному плані «слідова картина» містить у собі дві семантичні складові: «слід», під яким лінгвістично розуміється чотири значення: відбиток, відтиск чого-небудь на землі чи іншій поверхні; залишок або ознака чого-небудь; наслідок чого-небудь, та «картина», під якою розуміють те, що можна бачити, уявляти собі в конкретних образах. Тобто, за сутністю «слідова картина» – це єдність джерела та інформації, що відображається ним [5, с. 117].

З цього виходить, що словосполучення «слідова картина», «комплекс слідів злочину», «сукупність слідів злочину», «сліди злочину» є синонімічними, і під час розгляду криміналістичної характеристики злочину допустимо вживати будь-який із зазначених термінів. Натомість, у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства, більш вдалим вважаємо все ж таки термін «слідова картина», що аргументовано визнаний більшістю науковців.

Перелік використаних джерел

1. Завадський О. М. Слідова картина як структурний елемент криміналістичної характеристики розбійних нападів, учинених організованою групою. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. С. 297-304.
2. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. Київ: Факт, 2001.
3. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ: ВПОЛ, 1994. 180 с.
4. Шеремет А. П. Криміналістика: навч. посібник. Чернівці: Наші книги, 2008. 440 с.
5. Балонь А. Б. Типова «слідові картина» злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх службових повноважень та їїзначення для їх розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. № 11, т. 2. С. 117-120.

Наталя Валеріївна ПАВЛОВА,

*доцент кафедри криміналістики та
домедичної підготовки*

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,*

кандидат юридичних наук, доцент

Аліна Андріївна ЛУКОМСЬКА,

курсант

Навчально-науково інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ЖІНКИ ТА ВІЙНА: СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ПРОЯВ ГЕНОЦИДУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України та введенням на всій її території воєнного стану, особливого ставлення науковців вимагає саме наукове обговорення захисту прав жінок в умовах воєнного стану.

Вітчизняні засоби масової інформації висвітлюють українських жінок, які приймають участь у конфлікті, як відданих волонтерок, рішучих бійців та навіть культових героїнь. Ми погоджуємось з даними твердженнями, адже це є великим кроком на шляху до деконструкції традиційного образу жінки та визнання її активної ролі в умовах воєнного стану. Проте, існує й інша сторона: цілий ряд проблем з якими стикаються жінки під час війни в Україні. Постійне замовчування відповідних проблем руйнує загальне враження, що до українських жінок ставляться з повагою та їх права належним чином захищаються. З кожним днем війни фіксується все більше випадків сексуального насильства жінок з боку російських військових. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини повідомляє, що зґвалтування стало ще однією зброєю рашистської армії проти мирного населення на тимчасово окупованих територіях: «На Харківщині російський окупант понад тиждень гвалтував 29-річну жінку, яка доглядала за хворою матір'ю. Жінка неодноразово зазнавала сексуального насильства з його боку. До правоохоронних органів вона додзвонитися не могла, адже окупант розбив її телефон. Через тиждень він заговорив «про кохання» і запропонував відправити її подалі від війни. У відповідь на відмову нелюд просто застрелив на її очах стареньку матір. Жінці вдалося врятуватися і зараз вона проходить реабілітацію» [1]. Ця жахлива історія яскраво демонструє та в котрий раз підтверджує жорстокі звірства російських окупантів на території нашої Батьківщини.

Вчинення сексуального насильства в умовах воєнного стану є окремою категорією воєнних злочинів. У випадку, якщо акти зазначеного різновиду

насильства призводять до знищення певної групи в цілому або частково, а також до створення прямої загрози соціальному та фізичному існування відповідної групи та пониження гідності потерпілої, вони можуть становити форму геноциду.

Варто наголосити на тому, що під час безпосередньої розробки Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. питанню сексуального насильства стосовно жінок не приділялося уваги та ніяким чином не знаходило своє відображення в її положеннях. На нашу думку цю проблему можна пояснити тим, що під час жахливих подій Голокосту, що становлять відправну точку щодо розробки Конвенції, як жінки, так і чоловіки рівною мірою страждали від проявів насильства. Проте чисельна кількість певних діянь, які перелічені у статті II Конвенції проти геноциду, можуть тлумачитись як такі, що містять прояви сексуального насильства. Таким чином, стаття включає в себе п'ять основних форм злочину геноциду: а) вбивство членів групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам групи; в) умисне створення таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення групи; г) вжиття заходів, розрахованих на запобігання народженню дітей; д) примусова передача дітей до іншої групи [2].

Попри визнання того, що зґвалтування може становити форму геноциду, все ще залишається під питанням, чи може слугувати основною для виокремлення ще одної групи ознака статі, яку на нашу думку доцільно було б додати до основних чотирьох груп, проти яких може бути спрямований геноцид. Адже стаття II Конвенції проти геноциду проголошує лише національні, етнічні, расові та релігійні групи.

В кожному з вищезазначених груп входять й жінки, будучи тим самим частиною групи, що захищається статтею II Конвенції проти геноциду. Проте варто наголосити на тих випадках, коли жінки стають жертвою виключно через їх стать.

Говорячи про дану проблему, не можливо обійти увагою подію, яка є однією з найтемніших сторінок в історії Руанди, – геноцид тутсі. Так, 7 квітня 1994 року озброєні угруповання руандських хуту почали масово винищувати інше корінне населення країни – представників етнічної меншини тутсі. Приводом стало збиття літака Президента Руанди Жювенала Габіарімана, лідера екстремістського руху на чолі з хуту.

Тоді хуту «прибрали залишки політичної верхівки, серед яких було чимало представників тутсі, та узялися за цивільне населення. За 100 днів геноциду загинуло від 800 тисяч до мільйона людей – 20 % усього населення країни [3].

Влада, яка очолила Руанду після геноциду й фактично повернула її до життя, своїм найголовнішим завданням обрала покарання винних. Одразу після геноциду за винуватців узявся Міжнародний трибунал. Таким чином, у справі *Prosecutor v. Akayesu* Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди постановив, що «сексуальне насильство є невід'ємною частиною процесу знищення, особливо спрямоване на жінок тутсі, та безпосередньо

сприяє знищенню групи тутсі в цілому». Було визнано, що сексуальне насильство супроводжувалося конкретним наміром, необхідним для здійснення геноциду. У іншій справі Prosecutor v. Musema Міжнародний кримінальний трибунал щодо Раунди дійшов до такого ж висновку, ґрунтуючись на тому, що акти сексуального насильства та зґвалтування становили невід’ємну частину плану, розробленого для знищення групи тутсі [4, с. 102-103].

Отже, з вищевикладеного випливає висновок, якщо злочинні діяння мають на меті повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, то вони переслідуються та караються як злочини проти геноциду. Проаналізовані нами вище рішення Міжнародного кримінального трибуналу щодо Раунди значною мірою підкріплюють нашу думку про те, що умисне переслідування жінок винятково за ознакою їх статі повинно спричинити перегляд усіх чотирьох груп, включених до традиційних категорій жертв злочину геноциду.

Перелік використаних джерел

1. Уповноважений: зґвалтування стало ще однією зброєю рашистської армії проти мирного населення на тимчасово окупованих територіях. *Уповноважений Верховної Ради України з прав людини*. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-zgvaltuvannya-stalo-shche-odniyeyu-zbroyeyu-rashistskoyi-armiyi-proti-mirnogo-naseleण्या-na-timchasovo-okupovanih-teritoriyah.
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: від 09.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.
3. 25 років після геноциду в Руанді: історія про покарання й примирення. *Hromadske*. URL: <https://hromadske.ua/posts/25-rokiv-pislya-genocidu-v-ruandi-istoriya-pro-pokarannya-j-primirenya>.
4. Catharine A. MacKinnon. The ICTR’s Legacy on Sexual Violence. *New Eng. J. of Int. Law*. 2008. № 14. С. 101-110.

Лілія Романівна ПАЛЧИНСЬКА,

курсант

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,*

кандидат юридичних наук, доцент

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У СТАДІЇ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Чинний КПК містить багато нововведень щодо завдань та повноважень прокурора на контрольних стадіях кримінального провадження, зокрема, апеляційного та касаційного, які потребують теоретичного та практичного осмислення.

Ініціюючи перегляд судових рішень у кримінальному провадженні та беручи участь у провадженні на цих стадіях, прокурори за наявності підстав можуть продовжувати підтримувати розпочате ними в судах першої інстанції публічне обвинувачення. Зокрема, сторона захисту намагається у такий спосіб отримати виправдувальні та інші процесуальні рішення, які покращують становище обвинувачених і виправданих, проте на противагу консолідовану позицію з цих питань займають як прокурори, так і прокурори вищого рівня, які беруть участь у судовому процесі апеляційної та касаційної інстанцій. Однак, коли йдеться про скасування обвинувального вироку та закриття реабілітаційного провадження, важко говорити про підтримання обвинувачення. Це можна розглядати як своєрідну аналогію із запереченням обвинувачення, правда, не в суді першої інстанції, а в іншій процесуальній ситуації. В судах апеляційної та касаційної інстанції прокурор також сприяє дотриманню закону щодо всебічного, повного, об'єктивного розгляду справи та винесення на підставі закону судових рішень із певною правозахисною спрямованістю [1].

У разі порушення норм матеріального або процесуального права прокурор зобов'язаний своєчасно реагувати на незаконні судові рішення шляхом звернення до виконання встановленої ним законодавчої правозахисної функції, змістом якої є захист і відновлення порушених прав громадян та громадян, інтересів суспільства і суспільства. Механізм реалізації цієї функції полягає в тому, що прокурор у строки, відведені для оскарження судових рішень, які не набрали законної сили, повинен ознайомитися з ними та матеріалами судового розгляду, апеляційними скаргами інших учасників процесу, подати на них письмові заперечення, своєчасно оскаржувати кожне незаконне рішення суду та брати участь у розгляді кримінального провадження в апеляційному суді. Крім того, він має право вносити зміни, доповнювати і навіть відкликати звернення.

Аналіз ч. 1 ст. 420 КПК України [2] дає дійти висновку, що прокурора є майже виключним суб'єктом, який має право вимоги в своїй апеляційній скарзі на скасування вироку. Виключення становлять тільки потерпілий та його представник (у тих провадженнях, де вони є).

При цьому норми КПК України та Закону України «Про прокуратуру» [3] не містять обмежень у праві прокурора за відсутності прийнятого рішення про вину обвинуваченого у суді, відмовитись від підтримання державного обвинувачення в подальшому, що може мати вже двоякий характер для становища обвинуваченого. Виняток встановлює лише стаття 394 ЦПК України, яка встановлює обмеження на оскарження окремих судових рішень (рішення, винесені в порядку спрощеного позовного провадження; оскарження в суді першої інстанції безспірних обставин, вивчення яких було визнано недоцільним); судові рішення, ухвалені на підставі угод). Проте вирок на підставі угоди про визнання винуватості може бути оскаржений прокурором виключно на підставі призначення судом покарання, меншого за погодженого сторонами, а також затвердження судом угоди, яка не могла бути укладена.

Проте прокурор здебільшого є самостійним у прийнятті рішень, що окреслює Кримінально процесуальний кодекс у статті про повноваження даного суб'єкта кримінального провадження а у випадку подання апеляційної скарги діє за погодженням з керівником прокуратури або вищестоящими прокурорами, що вимагає дотримання окремих процесуальних дій, та регламентується Наказом офісу Генерального прокурора Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні № 309 від 30.09.2021 року [4].

Крім вироків, прокурор може також порушити в апеляційній скарзі питання про скасування ухвали місцевого суду про застосування до обвинуваченого примусових заходів виховного чи медичного характеру та ухвали апеляційного суду.

У апеляційній скарзі прокурор повинен посилатися лише на докази та обставини, що підтверджують вимоги апеляційної скарги, виділяти основні моменти та уникати непотрібної інформації, яка не є суттєвою для вирішення справи. Не можна посилатися на докази (обставини), які не були предметом судового розгляду.

Прокурор в апеляційній інстанції, зокрема, має право висловити власну думку щодо заявлених клопотань, обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження; у разі потреби допитує обвинуваченого, свідків, ставить запитання експерту, а також виступає в судових дебатах, висловлюючи власні думки щодо оскаржуваної частини вироку та апеляційних скарг. Прокурор, який бере участь в апеляційному провадженні, не може виходити за межі обвинувачення, яке підтримано прокурором в суді першої інстанції.

Подання скарги є важливим процесуальним етапом, котрий також має свої неоднозначні сторони. Згідно статті 396 Кримінально процесуального кодексу, однією з вимог до скарги є її подання у письмовій формі, що можна трактувати, як вимогу до тільки надсилання листа у такій формі, або ж принесення такої заяви власноруч.

Зважаючи на велику кількість повноважень у прокурора, що обумовлюється його неодмінно важливою функцією нагляду за досудовим розслідуванням, в подальшому задля підтримання державного обвинувачення у судді, то можна припустити, що на процес доставки такої скарги, може витратити певний час, який можливо витратити на більш нагальні процеси досудового розслідування.

Таким, чином ми можемо припустити факт надсилання даної скарги електронною поштою, після якої постане питання чи сторона обвинувачення таким чином сама не порушить закон та не виграє таким чином стороні захисту ще деякий час, адже скарга подана без додержання вимог відповідно до статті 399 Кримінально процесуального кодексу буде залишена без руху та надано час для усунення даного недоліку.

Наразі існує рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21, «Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», що значно обходить вимогу Кримінально процесуального кодексу, про

письмову форму подання скарги, користуючись тим, що апеляційну скаргу подану через дану систему, можливо роздрукувати та мати паперовий варіант із підписом особи котра її складала, що також є однією з вимог.

Подача скарги таким чином не звільняє від умов вказаних у статті 396 Кримінально процесуального кодексу, проте дані дії можна виконати з будь-якого девайсу, у будь-якому місці, що може пришвидшити роботу прокурора та зробити дану дію не виходячи за межі процесуальних строків.

Перелік використаних джерел

1. Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві. Деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ, 2001.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
4. Наказ офісу Генерального прокурора України від 30.09.2021 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>.

Владислав Валерійович ПРИТУЛЯК,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу

*Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,*

кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕФІНІЦІЇ «ЗАВЕРШЕННЯ» ТА «ЗАКІНЧЕННЯ» ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРАКТИЧНОМУ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛОЖЕНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Початок та закінчення досудового розслідування є чітко кресленим проміжком часу, законодавчо затвердженим положеннями Кримінального процесуального кодексу України. Проте чинний КПК, незважаючи на регулярні зміни у ньому, все ж потребує врегулювання та удосконалення певних положень.

Закриття кримінального провадження означає кінцеву фазу досудового розслідування, що характеризується підведенням слідчим та прокурором підсумків за результатами провадження, аналізом та оцінкою сукупності

зібраних доказів, а також вирішенням питань щодо закриття провадження, формулювання висновку щодо відсутності можливості подальшого проведення досудового розслідування через відповідні підстави, передбачені статтею 284 КПК України [1].

Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а положення ч. 2 ст. 283 КПК України визначають закінчення досудового розслідування у декількох формах, таких як:

1. закриття кримінального провадження;
2. звернення до суду з обвинувальним актом щодо особи;
3. звернення до суду з клопотанням щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності;
4. звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру щодо особи;
5. звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру щодо особи [1].

Також положення статті зобов'язують прокурора внести відомості до ЄРДР щодо закінчення досудового розслідування.

Системний аналіз положень КПК України надає підстави зробити висновок, що наразі немає можливості ототожнити поняття «завершення досудового розслідування» та його «закінчення».

Варто зазначити, що також за допомогою даного аналізу КПК України можна дійти висновку про те, що проведення досудового розслідування має наслідком завершення, що може бути описане саме як факт складення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, клопотання щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності, а закінчення – конкретно звернення, тобто, направлення до суду відповідних вказаних процесуальних документів.

Саме недостатня регламентація законодавцем всіх можливостей або навпаки, недоступних та неправових дій учасників кримінального провадження у проміжок між завершенням та закінченням досудового розслідування створює значні теоретичні та практичні проблеми у цій галузі [2].

Наприклад, це напряму лімітує права потерпілого під час кримінального провадження. Законодавець пов'язує завершення досудового розслідування з відкриттям сторонами кримінального провадження матеріалів, а відповідно до ч. 7 ст. 290 КПК України прокурор або слідчий за його дорученням має повідомити потерпілого про це [1]. А ось вже у п. 5 ч. 2 ст. 56 КПК України, де викладені права потерпілого, він визначає право останнього отримувати копії документів, що відносяться до вчиненого ним кримінального правопорушення, саме після закінчення досудового розслідування, тобто, якщо узгодити цей момент із п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, то таке право з'являється лише після закриття кримінального провадження або направлення до суду обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [1].

Слід зазначити, що це далеко не єдиний аспект проблемних питань та існування негативних наслідків недостатньої правової регламентації даного питання.

Підсумовуючи викладене, існує низка проблем, що потребують вирішення, у питанні конкретизації понять «завершення» та «закінчення», пов'язаних із цими проміжками часу прав та обов'язків, повноважень слідчого, прокурора, потерпілого та процесуальним порядком документування та проведення слідчих дій тощо. Кримінальний процес має бути чітким та зрозумілим кожному, оскільки саме завдяки цьому забезпечується висока якість об'єктивності, законності проведення кримінального провадження, справедливість реалізації процесуальних прав учасників.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Чим відрізняється закінчення від завершення досудового розслідування з погляду допустимості доказів? *Газета «Закон і Бізнес»: веб-сайт*. URL: <https://zib.com.ua/ua/147094.html>.

Крістіна Олександрівна РАДЕЛЬЧУК,

курсант

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Надія Сергіївна БУБЛИК,

старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПЕРЕКЛАДАЧ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На території України з давніх часів проживало багато національностей, а в останні десятиліття відбуваються масові міграційні процеси, що обумовлює доцільність навчання перекладача в кримінальному провадженні. Про важливість участі перекладача у кримінальному провадженні йдеться в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод людини, а також у положеннях чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України).

На жаль, кримінальний процесуальний закон України не встановлює чітких вимог до перекладача. Однією з вимог, яку КПК України ставить до

перекладача, є компетентність. Водночас в Україні відсутні процедури чи методи визначення рівня компетентності перекладача. Залишається незрозумілим, як людина, яка не знає мови і яка виконує переклад, може перевірити, чи володіє перекладач цією мовою на належному рівні [1, с. 78].

Тому, враховуючи важливість процесуальної фігури перекладача, необхідно чітко визначити передумови вирішення низки конкретних проблем, наприклад, визначити, чи відповідає особа вимогам компетентності чи критеріям її неупередженості.

Ч. 3 ст. 29 КПК України встановлює вимогу до слідчого судді, суду, прокурора, слідчого на забезпечення учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України [2].

Вчений Кузик Т. вважає, що перекладач визначається не тільки знанням мови, а й знанням конкретної термінології. Тому, на його думку, перекладачами у кримінальному провадженні мають бути лише особи, атестовані Міністерством юстиції України та зареєстровані в реєстрі судових перекладачів, а факт атестації таких перекладачів буде свідчити про їхню компетентність [3, с. 65].

На сьогодні в Україні створено довідково-інформаційний реєстр перекладачів, порядок створення якого затверджено наказом МВС України від 11.03.2013 р. № 228 [4].

Сьогодні Україна є міграційним коридором для багатьох народів світу. Не всі з людей, які перебувають на її території, є законослухняними. Правоохоронна система та суди в свою чергу повинні забезпечити належний захист прав та законних інтересів.

Таким чином, на підставі викладеного, керуючись нормами кримінального процесуального кодексу, до особистості перекладача можна сформулювати дві вимоги: компетентність та незаінтересованість у результаті кримінального провадження.

Перелік використаних джерел

1. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України. 2015. 78 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Кузика Т. М. «Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України». 2013. 65 с.
4. Довідково-інформаційний реєстр перекладачів. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE23333>.

Єлизавета Вікторівна РЕМІНСЬКА,

курсант факультету № 1

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ольга Георгіївна ЛИТВИНЕНКО,

старший викладач кафедри організації

досудового розслідування факультету № 1

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ,

доктор філософії в галузі права

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогоднішній день, в Україні діє воєнний стан, що був введений указом Президента України № 64/22 від 24.02.2022 р., у зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України.

Зазначені події, відіграють велику роль у реалізації застосування положень Кримінального процесуального кодексу України, а саме у позиції того, що всі без винятку органи кримінальної юстиції опинилися перед викликом: забезпечити виконання завдань кримінального провадження у складних умовах воєнного стану, якими, відповідно до ст. 2 КПК є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1].

Враховуючи зазначене, кримінальне процесуальне законодавство виявилось не готовим до здійснення ефективного кримінального провадження в умовах воєнного стану, що в свою чергу потребувало оперативного внесення змін та доповнень для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції з дотриманням загальних засад кримінального провадження.

Тому, 01.05.2022 року набрав чинності Закон України № 2201-ІХ від 14.04.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану».

Концептуальною нормою вказаного закону є те, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій

статті 7 КПК, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 КПК України. Тому аналіз вказаного закону слід здійснювати саме крізь призму дотримання загальних засад кримінального провадження.

Найважливішими змінами є доповнення КПК України розділом IX-1, що передбачає особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

Відповідно до абзацу 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України у разі введення воєнного стану та якщо при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [2].

При цьому, подальше складання протоколу, щодо проведення слідчої дії, можливе протягом 72 годин після закінчення слідчої дії чи відповідної процесуальної дії.

Враховуючи наведені позиції, законодавець схиляється до дотримання основних закріплених в КПК положень щодо проведення обшуку, та удосконалив лише ту частину, яка викликала найбільш проблематичні ситуації.

Варто зазначити про те, що ще до початку військового вторгнення, органи досудового розслідування через відсутність належного контролю почали використовувати обшук як засіб тиску на фізичну чи юридичну особу, що відповідно до Конституції України та міжнародно-правових актів є недопустимим.

Враховуючи нововведення потрібно відмітити, що задля унеможливлення порушення прав людини слідчому, прокурору потрібно ефективно здійснювати відеозапис, та слідкувати за тим, щоб він був безперервним та змістовним, фіксуючи усі подробиці слідчої (розшукової) дії.

Окрім цього, відсутність понятих під час проведення обшуку не має впливати не лише на якість виявлення та вилучення речей, предметів та речовин, які є забороненими у вільному обігу, а й на права обшукуваної особи. У кримінально-процесуальному законодавстві Федеративної республіки Німеччина під час проведення обшуку поліція залучає чиновника або двох членів громади, на території якої проводиться обшук. В нашій країні також була б позитивною практика щодо залучення у виняткових випадках чиновників до проведення досліджуваної нами слідчої (розшукової) дії. Переконані, що таке нововведення сприяло б більшій ефективності здійснення обшуку, та мінімізувало б випадки порушення прав людини, у якої проводять обшук.

Загалом обшук без понятих – цікава й важлива зміна, яка за умови належної апробації, може стати корисною для втілення її в майбутньому на постійній основі [3]. Варто не погодитись із зазначеним саме в частині

постійності такої норми. Поняті, це незаінтересовані особи, які запрошуються для участі зокрема для нагляду та засвідчення своїми підписами відповідних записів у протоколі слідчої (розшукової) дії та експертних пакетах, в яких поміщаються вилучені предмети, речовини. Хотілось би вірити в те, що дії слідчого та прокурора не повинні викликати сумнівів, однак не варто забувати про ризики зловживання службовим становищем уповноваженими особами, що в подальшому може непоправно вплинути на долю обшукуваного.

Ми пропонуємо покласти обов'язок на слідчого, прокурора надсилати копію протоколу та здійсненого відеозапису слідчому судді. Така новела стане контролюючим та стримуючим фактором, і забезпечить громадян від порушення їх прав та законних інтересів.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний Процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Закон України № 2201-IX від 14.04.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану». URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T222201?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl03&_ga=2.1984799-191658814282.1652797293-1262102371.1625159545.
3. Синицька Д. Під час воєнного стану в Україні дозволили проводити обшуки вночі й без понятих і затримувати на 9 днів. Інтернет-видання «Полтавщина». URL: <https://poltava.to/news/66023>.

Віолетта Володимирівна РЕЦ,

слухач магістратури

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІНИ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОГЛЯД ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Введення воєнного стану на всій території України внесло значні корективи у різні сфери життєдіяльності суспільства, а також стало регулятором упорядкування суспільних правовідносин. Чимало нормативно-правових актів багатьох галузей права зазнали змін від 24 лютого 2022 року, зокрема

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України). У березні 2022 року кримінальне процесуальне законодавство зазнало суттєвих змін і доповнень, а тому вважаємо за доцільне висвітлити дані зміни в узагальненому вигляді для більш повного розуміння точок видозмін практичними працівниками і науковцями. Прийняття змін і доповнень до чинного КПК України зумовлено необхідністю належного функціонування кримінальної юстиції у надскладних умовах. Зважаючи на це, прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» від 3 березня 2022, який набрав чинності 8 березня 2022 року [1, 2].

Відповідно до цього Закону змін зазнало чимало інститутів кримінального процесу, зокрема заходів забезпечення кримінального провадження в аспекті тимчасового доступу до речей і документів шляхом трансформації повноважень прокурора в частині прийняття рішень, пов'язаних із застосуванням даного заходу.

Повертаючись до огляду деконструкції процедури застосування тимчасового доступу до речей і документів слід звернутися до ст. 615 КПК України, яка окреслює базові положення особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану. Так, попередня редакція цієї статті передбачала права прокурора на прийняття певних рішень щодо заходів забезпечення кримінального провадження та санкціонування слідчих дій упровадження за окремими статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України). Безперечно, для реалізації повноважень прокурора таким чином існувала умова, що відповідні функції у визначений строк не можуть бути виконані слідчим суддею. Відповідно після внесення змін до КПК України з огляду на введення воєнного стану, зазначені вище повноваження прокурора збережені, що стало реформативною моделлю для адаптування існуючих механізмів застосування певних заходів [3, 4].

Слід зазначити, що у ст. 615 після 03 березня 2022 року визначено прокурора, який може здійснювати такі повноваження. Таким суб'єктом є керівник органу прокуратури. Відповідно до редакції ст. 615 КПК України керівник органу прокуратури може санкціонувати тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, негласні слідчі (розшукові) дії, накладати арешт на майно, продовжити строк досудового розслідування, санкціонувати одержання зразків для експертизи, а також привід або надати дозвіл на затримання з метою приводу, тобто керівник органу прокуратури відповідно до дорожньої карти змін і доповнень до КПК України на період дії воєнного стану наділений повноваженнями слідчого судді. Крім цього, не менш важливим зауваженням є те, що перелічені вище повноваження керівника органу прокуратури для випадку неможливості слідчим суддею виконання у встановлені законом строки відповідних повноважень стосуються усіх кримінальних правопорушень, а не окремої категорії або переліку, на чому потрібно наголосити при оцінці ризиків [3, 4].

В умовах воєнного стану форматування зазнали і положення, які стосуються застосування тимчасового доступу до речей і документів, зокрема у суб'єктному аспекті. Слід зауважити, що необхідність надати тимчасовий доступ до певних речей і документів разом із клопотанням слідчого за погодженням з прокурором або особисто прокурора обґрунтовується витягом з Єдиного реєстру досудових розслідувань, тому що у ньому містяться короткі відомості про обставини кримінального правопорушення. Зважаючи на інформацію у витягу слідчий суддя має можливість з'ясувати, чи стосуються речі і документи, доступ до яких планується отримати, конкретного провадження. Крім цього, у витягу зазначено перелік процесуальних осіб, які є сторонами кримінального провадження, а тому наділені законом повноваженнями на отримання заявлених у клопотанні речей або документів. Виходячи із цього, слідчий суддя, вирішуючи питання про надання тимчасового доступу до речей і документів позитивно, повинен обов'язково зважати на критерій належності суб'єкта та чи дійсно фізична або юридична особа, вказана у клопотанні як володілець, насправді володіє цими речами і документами і має право за ухвалою надати слідчому до них доступ [3].

Під час дії надзвичайного або воєнного стану вищезазначені критерії повинен оцінювати прокурор і приймати відповідні рішення самостійно шляхом здійснення ґрунтовного аналізу ситуації. Так, в період дії воєнного стану прокурор уповноважений скласти постанову, погоджену із керівником органу прокуратури на отримання тимчасового доступу до речей і документів, визначених у п.п. 2, 5, 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК України (інформація, віднесена до банківської та лікарської таємниці; інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, зокрема отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; до персональних даних особи, що знаходиться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних). Підкреслимо, що ст. 162 КПК України визначає перелік охоронюваної законом таємниці, яка може міститись в речах і документах [3-5].

Також необхідно нагадати, що зміни до порядку застосування тимчасового доступу до речей і документів були запропоновані ще до розгортання повномасштабної агресії, тобто до 24 лютого 2022 року, адже 22 лютого депутати ухвалили за основу законопроект № 6454-д «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо дотримання розумних строків кримінального провадження)». У даному законопроекті окреслена необхідність розширення повноважень прокурора під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів [6].

Отже, введення воєнного стану на території України у зв'язку із розв'язанням агресивної війни російської федерації проти України стало рушієм значних змін у системі законодавства, зокрема кримінально-процесуальному. Деякі реформовані положення, якими регламентується

застосування тимчасового доступу до речей і документів. Так, у період воєнного стану частину повноважень слідчого судді з умовою неможливості їх реалізації передано керівнику органу прокуратури. Що стосується тимчасового доступу, то за окремими пунктами, названими нами вище, рішення про його здійснення може приймати прокурор у вигляді постанови, затвердженої керівником органу прокуратури. На нашу думку, в сучасних умовах дещо недоцільно категорично оцінювати дані зміни та можливі глобальні негативні наслідки. Втім оцінка ризиків має бути об'єктивною для того, щоб в подальшому відновити порушені права людини, спираючись на гіпотетичну можливість їх порушення.

Перелік використаних джерел

1. Гловюк І., Завтур В. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК України від 03.03.2022 р. та роз'яснення Верховного Суду. *Вища школа адвокатури НААУ*: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznaya-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu/>
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кравчук О. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану: зміни до КПК. *Судово-юридична газета. БЛОГ*: офіційний веб-сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/231730-kriminalne-provadhennya-v-umovakh-voyennogo-stanu-zmini-do-kpk>.
5. Моїсєєва А. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану та в особливий період. *GOLAW*: офіційний веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/osoblivosti-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voyennogo-nadzvichajnogo-stanu-ta-v-osoblivij-period/>
6. Баконіна О. Розширення повноважень прокурора під час здійснення тимчасового доступу до речей і документів: проєкт ухвалено за основу. *Liga Zakon*: офіційний веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/209594_rozshirennya-povnovazhen-prokurora-pd-chas-zdysnennya-timchasovogo-dostupu-do-rechey-dokumentv-prokt-ukhvaleno-za-osnovu.

Анна РУБАН,

курсант

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

*Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Слідчі (розшукові) дії є одним з найефективніших заходів під час досудового розслідування та спрямовані на отримання нових або перевірку вже отриманих доказів, що безпосередньо стосуються конкретного кримінального провадження. Так серед слідчих розшукових дій особливе місце займає обшук, який є ефективним та затребуваним в практичній діяльності слідчого, а також обмежує конституційні права та свободи особи.

Обшук відповідно до Кримінально процесуального кодексу – це слідча розшукова дія примусового характеру, яка спрямована на цілеспрямоване обстеження приміщень, будівель, та ділянок місцевості, що перебувають у власності тієї особи щодо якої застосовується така слідча дія, членів її родини з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результат вчинення такого правопорушення, а також місцезнаходження розшукуваних осіб.

Тому у зв'язку з веденням на території України воєнного стану задля виконання основних завдань кримінального процесу, а саме забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування, було прийнято відповідні зміни до кримінально процесуального кодексу, які безпосередньо стосуються порядку проведення обшуку в період воєнного стану.

До таких змін відповідно до п.1 ч.1 ст.615 КПК відносяться:

– під час воєнного стану на території України дозволяється проводити обшук у нічний час з 22 год до бгод ранку, що у звичайний мирний час категорично заборонено;

– обшук можна проводити без участі понятих, але за умови, якщо на це є об'єктивні обставини, а саме це неможливо або пов'язано з потенційною небезпекою для їх життя чи здоров'я. Проте законодавством регламентовано, що у звичайний правовий стан, обшук проводиться з обов'язковою участю не менше двох понятих;

– хід та результати обшуку обов'язково мають фіксуватися шляхом здійсненням безперервного відеозапису доступними технічними засоби [1].

Ці зміни пов'язані перш за все пов'язані зі збройною агресією росії проти України, та забезпеченням особистої безпеки осіб, які беруть участь у проведенні такої слідчої дії.

Також варто зазначити, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК у разі відсутності можливості складання процесуальних документів про хід та результати проведення слідчих дій безпосередньо і обшуку, фіксація здійснюється доступними технічними засобами, та повинен бути складений відповідний протокол про проведення такої слідчої дії не пізніше 72 годин з моменту завершення таких дій.

Отже підсумовуючи, дану тему варто зазначити, що зміни до КПК були внесені у зв'язку з збройною агресією росії проти України. Такі зміни були внесені задля дотримання основних засад кримінального провадження, а саме: законність, рівність перед законом та судом, та інші, що порушуються в період воєнного стану, таа також виконання його основних завдань. Зміни до порядку проведення слідчих дій зазначені в ст.615 КПК.

Щодо порядку здійснення обшуку, були внесені такі зміни: Під час воєнного стану на території України дозволяється проводити обшук у нічний час з 22 год до бгод ранку, слідчу дію дозволяється проводити без участі понятих, за умови, якщо на це є об'єктивні обставини, а саме це неможливо або пов'язано з потенційною небезпекою для їх життя чи здоров'я; хід та результати обшуку обов'язково мають фіксуватися шляхом здійсненням безперервного відеозапису доступними технічними засоби.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Софія Юріївна САМОЙЛОВА,

курсант

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,

професор кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до приписів статті 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України загальним завданням кримінального процесу, як і всіх інших галузей науково-кримінального циклу, є боротьба зі злочинністю [1]. Цей напрям соціального життя є особливо актуальним, оскільки сучасна політична ситуація створює підґрунтя для різкого збільшення кількості вчинення кримінальних правопорушень, настання відповідальності за які винними особами є метою проведення кримінальних проваджень.

Принципи законності, змагальності сторін, а також презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини під час кримінального провадження потребують виконання кропіткої роботи щодо збирання доказів винуватості або невинуватості з боку сторін. Процес доказування є ефективним способом сприйняття дійсності, оскільки чинні положення кримінального процесу не допускають прийняття будь-яких процесуальних рішень без належної обґрунтованості. Через чітко визначені законодавцем процесуальні порядки виявлення, збирання, відібрання та оцінки доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану інколи не вдається можливим дотримуватися такого порядку, оскільки можливості експертів та спеціалістів зачасти є обмеженими, особливо на територіях, що є тимчасово непідконтрольними Україні [2, с. 24].

Підняте питання набуло більшої актуальності ще з початком проведення антитерористичної операції на сході України у 2014 році, проте значно загострилось у 2022 році з початком повномасштабного агресивного вторгнення росії в Україну, оскільки деякі проблемні аспекти, першочергово пов'язані із збирання доказів багатьох видів злочинів російської армії проти українського народу, потребують ефективного вирішення.

Відповідно до частини 1 статті 237 КПК прокурор, слідчий має проводити огляд місцевості з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [1]. Ураховуючи специфіку вчинення

злочинів на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них, огляд місця події є одним із найважливіших слідчих дій, що має певну особливість – невідкладність проведення. На жаль, наразі проблемним аспектом залишається можливість збереження незмінності обставин вчинення злочину, оскільки активні воєнні дії стовідсотково змінюють положення речей, документів, інших деталей, що мають важливе значення у процесі доказування. Також ворожа армія умисно знищує численні сліди злочинів з метою уникнення покарання за свої протиправні діяння.

Іншим проблемним питанням виступає особиста безпека спеціалістів, експертів, працівників правоохоронних органів на українських територіях, що були нещодавно визволені від окупації російськими військами. Незліченні міни, вибухівки сприяють значному зниженню рівня безпечності проведення процесу фіксації та збирання доказів. У таких випадках є доречним застосування заходів індивідуальної безпеки для кожного учасника такої ситуації з боку процесуального керівництва, проте і це не надто надає впевненості у безпечності проведення та об'єктивності збору доказів вчинення кримінальних правопорушень.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, чітке дотримання процесуального порядку, а також конкретність характеристики законодавцем положень щодо визначення поняття доказів надає процесу доказування ознаку беззаперечності свого змісту. На час проведення воєнних дій на території країни та захист нашої Батьківщини від окупантів проблемні питання збирання доказів вчинення кримінальних правопорушень залишаються невирішеними, а, таким чином, потребують негайного їх аналізу спеціалістами знань у галузі права, воєнної політики та формулювання відповідних положень щодо їх вирішення.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. 31 с.

О. С. СМІРНОВ,

аспірант

Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ганна Костянтинівна ТЕТЕРЯТНИК,

завідувач кафедри кримінального процесу

Одеського державного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обшук є однією із найбільш правообмежуючих слідчих (розшукових) дій (далі – СРД). Процесуальний порядок проведення обшуку, забезпечення прав осіб під час цієї СРД, особливості використання інформації, отриманої під час нього завжди викликали дискусії серед науковців та практиків. З введенням в Україні воєнного стану законодавець вніс зміни до норм, які регламентують порядок проведення СРД, у тому числі, обшуку.

Відповідно до абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

Слід зауважити, що Г. Тетерятник у своїй монографії, присвяченій кримінальному провадженню в умовах надзвичайних правових режимів, вносила пропозиції щодо можливості проведення СРД в екстраординарних обставинах без понятих [2, с. 267-268].

Можливість проведення обшуку без участі понятих законодавець пов'язує із об'єктивною неможливістю чи потенційною небезпекою для їхнього життя та здоров'я. Відтак, оцінивши обстановку та обставини проведення СРД особа, яка проводитиме її має самостійно прийняти рішення про рівень загрози та її потенційність. Це може бути обумовлене необхідністю проведення обшуку у зоні бойових дій, після ракетних або інших обстрілів, на території, яка може бути піддана таким, у випадках часткового руйнування будівель тощо. Крім того, проведення обшуку в умовах воєнного стану пов'язане із можливістю проведення СРД у нічний час в умовах воєнного стану, що визначено ч. 4 ст. 223 КПК України, коли пошук та залучення понятих є об'єктивно неможливим.

На нашу думку, рішення про проведення обшуку без участі понятих не потребують оформлення окремою постановою. Відомості про те, що існує потенційна небезпека для життя чи здоров'я понятих мають бути внесені до протоколу обшуку з посиланням на абз. 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, а також озвучена на початку здійснення відео фіксації СРД.

Законодавець в якості гарантії забезпечення обшуку без участі понятих визначив обов'язок фіксування СРД доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису. Таким чином, такими технічними засобами можуть бути мобільні телефони з функцією відеозапису, камери, бодікамери та ін. технічні прилади, які можуть забезпечити цей процес. Водночас, слід зауважити, що відповідно до положень ч. 3 ст. 107 КПК України у матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо. При організації проведення обшуку необхідно враховувати зазначене положення, адже у разі використання мобільного телефону оригінальним примірником технічного носія інформації буде вважатися карта пам'яті з телефону.

Щодо безперервності фіксування обшуку у попередніх дослідженнях нами відстоювалася точка зору про те, що така СРД не може фіксуватися частково: «З урахуванням положень ч. 2 ст. 104 КПК України, згідно з якими дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні, відсутність безперервного запису може створити підстави для оскарження законності отриманих під час обшуку відомостей. Адже навіть відсутність відеозапису протягом певного часу може стати підставою для осіб, інтереси яких обмежувалися під час проведення обшуку, щоби оскаржувати законність дій сторони обвинувачення, які не фіксувалися» [3, с. 177-178]. Водночас, в умовах воєнного стану питання забезпечення безперервності залежить від багатьох об'єктивних факторів, які можуть вплинути на можливість реалізації такої вимоги. Наприклад, у випадку повітряної тривоги учасники СРД не повинні нехтувати правилами безпеки та мають пройти до укриття, а це обумовлює зупинення відеозапису. Під час проведення СРД в умовах воєнного стану можуть виникнути й інші обставини, які впливають на можливість проведення безперервного відеозапису. Відтак, зазначене має бути враховане законодавцем з наданням відповідних роз'яснень, як діяти у таких ситуаціях.

Крім, так званого «воєнного» розділу КПК України, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» від 15.03.2022 р. № 2137-ІХ були внесені зміни до низки норм КПК України. Зокрема, абз. 2 ч. 6 ст. 236 КПК України передбачено: «Якщо під час обшуку слідчий, прокурор виявив доступ чи можливість доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, для виявлення яких не надано дозвіл на проведення обшуку, але щодо яких є достатні підстави вважати, що інформація, що на них міститься, має значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, прокурор, слідчий має право здійснити пошук, виявлення та фіксацію комп'ютерних даних, що на них міститься, на місці проведення обшуку» [4]. Крім того,

у абз. 3 ч. 6 ст. 236 КПК України визначається: «Особи, які володіють інформацією про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, можуть повідомити про це слідчого, прокурора під час здійснення обшуку, відомості про що вносяться до протоколу обшуку» [4]. О. Кравчук, надаючи коментар щодо цієї норми, зазначає: «Йдеться, вочевидь, про те, що присутні особи можуть повідомити слідчому як пароль доступу до телефону або комп'ютера, так і вказати, де саме і які документи знаходяться на запам'ятовуючому пристрої (диску, карті пам'яті чи у внутрішній пам'яті телефона та в якій саме папці)» [5]. Таким чином, у протоколі проведення обшуку має бути визначено, які саме підстави, на думку слідчого, прокурора, стали достатніми при вирішенні питання для застосування вимог наведених норм у кожному конкретному випадку, яким чином подолана система логічного захисту, які особи та яку інформацію повідомили про зміст комп'ютерних даних та особливості функціонування комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку під час проведення обшуку.

З початком широкомасштабної збройної агресії російської федерації в кримінальному процесуальному законодавстві відбулося багато змін, у тому числі, які пов'язані із проведенням обшуку. Попри увагу законодавця до факторів, які впливають на специфіку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану залишається низка дискусійних питань щодо проведення та фіксування обшуку в умовах цього правового режиму, використання його результатів у процесі доказування, які потребують наукового осмислення та напрацювання відповідної правозастосовної слідчої і судової практики.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.
2. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
3. Смірнов О. С., Тетерятник Г. К. Організаційно-правові питання фіксування обшуку технічними засобами. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3, 2019. С. 176-179. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам: Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text>.
4. Кравчук О. «Обшук» мобільних телефонів і комп'ютерів та інші зміни до КПК. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/233154-obshuk-mobilnikh-telefoniv-i-kompyuteriv-ta-inshi-zminido-kpk?fbclid=IwAR03L6GVXLDL7FC8iUKy1a_zwtpLdXIVoRuBINPM6r1Y4g7x5NVBGHLYz5U.

Олена Анатоліївна СОЛДАТЕНКО,
*доцент кафедри кримінального процесу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вранці 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне агресивне захоплення території України. Того ж дня, Президентом України, Володимиром Зеленським, був підписаний Указ № 64/2022 «Про ведення воєнного стану в Україні» [1], така настанова зобов'язує розробити комплексну систему правових заходів захисту цивільного населення під час збройного конфлікту, максимально мінімізуючи негативні наслідки психологічного та фізичного насильства з боку агресора. Згідно міжнародного права наступаюча сторона повинна гарантувати та дозволити безпечне пересування й відповідне харчування, медичне забезпечення, а також безпечні зони для поранених, хворих, літніх людей, дітей, враховуючи жінок з дітьми та вагітних жінок, що на практиці окупанти не виконують.

Аналіз світового досвіду показує, що європейські країни вже раніше зазнавали подібні небезпеки. Таким прикладом можуть слугувати такі країни як Сербія, Албанія та інші, які стали жертвами збройного втручання. Проблему насильства над цивільним населенням під час збройного конфлікту можна вважати загальносвітовою і різні держави протягом тривалого часу розробляли шляхи її подолання й недопущення у майбутньому.

З великими проблемами розслідування кримінальних правопорушень зіткнулися правоохоронці, саме на окупованих під час вторгнення військ російської федерації, частинах нашої країни. Окупація частини українських територій в умовах війни ставить багато питань і проблем перед державою та її правоохоронними органами.

Легально (за міжнародним правом) окуповані території належать Україні, але на даний час, фактично, вони непідконтрольні українській владі, і тому українське законодавство на них не поширюється. Також варто нагадати, щов даний час на вказаних територіях як російськими окупантами, так і звичайними українськими громадянами, які відчули безкарність, вчиняються кримінальні правопорушення як проти української держави, так і проти наших громадян [2, с. 97].

Наша країна більш-менш знайома з такими діями, адже з боку рф подібна поведінка була присутньою і раніше, річ про окупацію в 2014 році Автономної Республіки Крим та частини Донецької і Луганської областей, де в останніх, бойові дії з того року йдуть дотепер.

Що стосується анексованої території Кримського півострова, то серед правопорушень, що мали місце або вчиняються, є наступні: примусова зміна громадянства України на громадянство російської федерації; обмеження вільного пересування осіб, які втратили документи на території Криму; переміщення полонених з Криму в різні регіони країни агресора та порушення права приватної власності тощо.

Випадки які мали місце на Сході України: порушення міжнародних норм гуманітарного права, принцип пропорційності застосування летальної зброї; непереведення засуджених до установ виконання покарань на лінії припинення вогню; порушення права на справедливий суд, судовий розгляд щодо осіб, відносно яких відкрито кримінальне провадження за «законом» самопроголошених «республік» тощо.

Одним з елементів доказування у кримінальних провадженнях є збирання доказів. Але відсутність можливості наших органів досудового розслідування проводити процесуальні дії на непідконтрольних територіях змушує шукати альтернативні шляхи вирішення проблеми документування (доказування) у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені на тих територіях [3, с. 83].

Одним із шляхів виходу з ситуації, що склалася, є співпраця з міжнародними організаціями, які завдяки своєму винятковому статусу мають доступ до місць вчинення кримінальних правопорушень, до постраждалих осіб та до осіб, які можуть свідчити про факти і події, що мали місце при вчиненні правопорушень. Зрештою наші органи правопорядку відповідно до підслідності зобов'язані вносити дані про відомі їм кримінальні правопорушення на непідконтрольних територіях в ЄРДР і проводити досудове розслідування, використовуючи наявні правові та організаційні засоби. Тому використання можливостей отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальних провадженнях, від міжнародних правозахисних організацій, що здійснюють моніторинг дотримання прав людини на територіях збройного конфлікту, та журналістських розслідувань з окремих фактів, важко переоцінити.

Роблячи висновки та беручи до уваги той досвід, який був добутий нами з 2014 року, кримінальні правопорушення, які вчинені на тимчасово окупованих територіях, можуть по можливості розслідувати слідчі в відділках поліції областей або ж міст, які максимально близько прилягають до окупованих територій, щоб максимально спростити здійснення процедури кримінального провадження та забезпечити покарання правопорушників навіть в воєнний час.

Перелік використаних джерел

1. Про ведення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Фесенко О. В. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих: мат-ли круглого столу (м. Київ, 26 липня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. 97 с.
3. Ківалов С. В., Міщенко С. М., Захарченко В. Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків: Одиссей, 2013. 83 с.

Дар'я Сергіївна СОРОКІНА,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЕКСТРЕНИХ СИТУАЦІЯХ

Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується потужними інтеграційними процесами, що охоплюють не тільки економічні, але й політичні сфери, що закономірно викликає поширення ділових та культурних контактів між країнами та народами. Безумовним імперативом інтеграційних процесів є вимога стандартизації та уніфікації соціально-економічних стандартів та політичних принципів управління. А це, у свою чергу, висуває на порядок денний питання про формування спільної, глобальної мови міжнародного спілкування (*lingua franca*). У сучасних умовах на роль такої мови найпереконливіше претендує саме англійська мова. Причому формування глобальної мови виступає об'єктивним процесом, що відкриває нові можливості для розвитку окремих громадян та держав загалом [2, с. 57].

Особливо це актуально сьогодні, коли віддалена онлайн робота на міжнародні компанії все більше входить в наше життя. Однак знання мови допомагає не тільки «в радості», а й в складних обставинах, які можуть виникнути за кордоном – особливо якщо немає часу та можливості користуватись словником.

Доцільним є використання методу *case study* – методу ситуаційного аналізу, який полягає у тому, що тим, хто навчається, пропонується осмислити реальну професійну ситуацію, опис якої водночас відображає не тільки якусь практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти для її розв'язання. Основне у викладеній проблемі те, що вона не має однозначних рішень.

Використання методу *case-study* дає змогу підвищити пізнавальний інтерес до навчальних дисциплін, сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних і творчих навичок. Помітною особливістю методу *case-study* є створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя. Застосування кейс методу на заняттях з англійської мови полягає в аналізі нестандартних та аварійних ситуацій, вивченні результатів розслідування пригод, застосуванні відео- та аудіозаписів, що демонструють нестандартні ситуації, аналізі автентичних інформаційних повідомлень щодо таких ситуацій.

За допомогою цього методу створюється комфортна атмосфера

співпраці, у якій викладач є організатором, а джерелом інформації є ситуація та самі учасники навчального процесу. Розуміння реалістичності заданої ситуації провокує більшу зацікавленість і тому, більшу ефективність засвоєння матеріалу. Робота з такими матеріалами має безперечну виховну функцію, змушує відчувати реальний ступінь професійної та особистої відповідальності, що може слугувати потужним мотиватором до самостійного поглиблення знань з різних дисциплін. Кейс також може стати поштовхом до рефлексії, виявлення прогалин та недоліків у власних знаннях, самостійного пошуку шляхів усунення таких недоліків. Механізм роботи з ситуацією можна окреслити таким чином:

- ознайомлення та дослідження запропонованої ситуації;
- збір недостатньої інформації та її аналіз;
- обговорення можливих варіантів рішення проблеми;
- «прийняття» найкращого варіанта рішення [3, с. 252].

Також слід відмітити, що одним із найважливіших принципів відбору змісту навчання при вивченні дисципліни «Морська англійська мова» вважаємо принцип наступності. Під наступністю розуміємо певний порядок та послідовність в опануванні знаннями та формуванні умінь.

Для реалізації цього принципу при укладанні робочих навчальних програм з дисципліни «Морська англійська мова» вважали за необхідне виокремити два підтипи: загальна морська англійська мова (General Maritime English) та специфічна морська англійська мова (Specialized Maritime English). Для реалізації цього принципу вивчення загальної морської мови (General Maritime English) запроваджується на всіх факультетах та напрямках підготовки (судноводіння, експлуатація суднових енергетичних установок, експлуатація судового електрообладнання і засобів автоматизації) протягом перших трьох семестрів навчання, оскільки на цьому етапі здійснюється підготовка молодшого рядового складу, який повинен виконувати обов'язки на допоміжному рівні відповідальності, а, отже, володіти загальними комунікативними вміннями та специфічною термінологією на позначення частин судна, типів суден та судового обладнання, рятувального обладнання та дій у випадку аварійних ситуацій, типів вантажів та їх характеристик тощо [1, с. 63].

Сучасний підхід до організації вищої освіти набуває прагматичності, тобто метою навчання є не набуття академічних знань, а досягнення певного рівня компетентності як головного чинника конкурентоспроможності та кар'єрного зростання. Такий підхід призводить до того, що при оцінці якості освіти найвагомішого значення набувають кінцеві результати навчання, що виражені певним набором компетентностей.

Перелік використаних джерел

1. Савенкова Л. О., Приходько В. М. Збірник міні-кейсів з дисципліни «Комунікативні процеси у навчанні». Київ: КНЕУ, 2009. 343 с.
2. Герлянд Т., Манько В., Лузан П. та ін. Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах євроінтеграції. Київ: ПТО НАПН України, 2012. 222 с.
3. Пашенко Т. М. Дидактичні аспекти впровадження кейс-технології у навчальний процес професійно-технічних закладів України. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного інституту*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ «СМІЛ», 2015. С. 251-253.

Ripsime SAROYAN,

*listener of Master's degree of
Educational and Scientific Institute of Law and
Training of Specialists for the National Police Units
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Scientific supervisor:

Viktor PLETENETS,

*professor of the Department of Criminology
and Pre-medical Training
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
doctor of law sciences*

SOME ASPECTS OF SCENE SURVEY

Review separately for a group of subsequent activities, the implementation of which plays a large role in the investigation of any Information obtained as a result of a final and correctly conducted review is the basis for putting forward a version and finding a further direction of the investigation. However, in practice, during inspections of crime scenes, investigators often make gross omissions and errors, which lead to wrong versions being put forward, as a result of which the crime remains unsolved, and in case of identification of the criminal, it complicates the proof of his guilt. At the same time, the review is the most «productive» in terms of the amount of materials related to all parts of the crime and the most complex, which requires the use of a complex of tactical techniques, means and research that create the possibility of organizing the search for a criminal on «hot» tracks. We consider the goals and tasks that the investigator must solve during the inspection, and the main problems and mistakes that are made during this investigative action.

The first problem faced by the scientist who made the decision to start the review is chitchen p Oh and bad. Incorrect interpretation of the following goals and review tasks may lead to the actual conduct of another investigative action (for example, to interrogation or search), which as a result of the requirements of Art. 84 and 89 of the Criminal Procedure Code of Ukraine will lead to recognition of the protocol as inadmissible [1].

The method of investigative examination is obtaining evidence that contributes to the detection and investigation of a crime. Sources of evidence are people (witnesses, victims, suspects, accused) and things (objects of the material world that have information about the crime under investigation).

Let's highlight the main tasks of any inspection of the scene of the event:

- understand the situation at the scene of the incident, find out how the events developed, the actions of the criminal;
- identify and remove traces of the committed crime;
- establish sources of obtaining other evidence;

- to obtain information for issuing investigative versions;
- solving the issue of joining the case of this or that item as physical evidence;
- check other sources of evidence in the case [2].

I exclude envious the first points, this task may be extended to anything. Similar confusion of tasks due to incorrect understanding of the essence of the investigative action, violation of the tactics of its conduct and, as a result, recognition of it as unreliable evidence. Therefore, speaking of the inspection of the place, the event, it is necessary to specify the essence of this investigative action, namely the direct perception by the investigator of the inspection of the situation of the event as a whole and its individual objects in order to fix the situation, identify, fix and remove traces and objects that may be of importance to cases [3].

The next problem when conducting an inspection of the scene of the incident is that the investigator has to face the description of various objects, the name, purpose and material, which are not obvious. Therefore, when drawing up the protocol, it is necessary to avoid the use of terms such as «gold», «blood», «drugs» and others, since it is impossible to confirm which objects are really such before the research. What was discovered during the inspection is described in the protocol in the form in which it was observed. This rule is specified in parts 5 to 7 Art. 237 of the Criminal Procedure Code of Ukraine [1], obliges the investigator to record in the report first of all those signs of the discovered objects, which were only observed during its discovery.

The next problem that arises when inspecting the scene is that objects cannot always be removed or rewritten from their location. In such a situation, only those information about the subject that may be related to the criminal case and that the investigator personally sees (and can not guess) are displayed in the protocol. Moreover, it is not enough that he alone saw these properties (signs) of an immovable object. Perhaps, so that these features can see the concept and other persons, they participate in the drawn traces.

In addition, in the process of inspecting the scene of the incident, it is unacceptable to record judgments about the time and manner of the crime, the actions of the criminal at the scene, the traces of the crime, the existence of a causal relationship between the actions of the criminal and the traces, as well as other aspects [3].

We also consider mistakes that are made when using criminal-legal equipment:

- 1) checking with the investigator and specialist the criminal-legal equipment necessary for the inspection of the given place of events;
- 2) release of skills in working with scientific and technical means found at disposal;
- 3) working with faulty forensic equipment;
- 4) non-application of scientific and technical resources, which are at the disposal of the minister, even though this is what the associate professor said.

The completeness and comprehensiveness of the inspections of the scene of the incident are directly dependent on the participation in the investigation by

specialists – first of all, in the field of forensic medicine and criminology. The participation of a specialist in joining the corpse is especially important. Moreover, according to Art. 238 of the Code of Civil Procedure, the examination of the corpse must be carried out with the participation of a forensic medical expert, and if his participation is impossible [1].

Special changes in the industry require participation. However, many of the subsequent messages provide the expert not only with a description of the characteristics in his professional field, but also with a description of the location of the corpse, its position, the clothes and shoes that are in its objects. Since this information is not included in the scope of special medical knowledge, the transfer of authority to the forensic medical expert based on their description is inadmissible. A separate problem of conducting an inspection of the scene of the incident is the relation to this investigative action of the investigators themselves.

Compliance with the requirements of the Criminal Code of Ukraine is an important means of ensuring the reliability and admissibility of evidence. Procedurally competent extraction and inclusion of discovered and seized tissues in the case materials is of great importance. Improper packaging of the object, which allows access to evidence without violating the integrity of the packaging, is a reason to doubt the authenticity of physical evidence. Therefore, if the investigator performs any actions without being reflected in the trial protocol and this will be established in the court process, then when the decision is made in the case, there are grounds for recognizing the collected evidence as inadmissible [3].

Therefore, the inspection of the scene allows to obtain information about the crime, to establish facts that explain the mechanism of the commission of the crime, as well as to characterize the person who committed it. Often, on the basis of data from the inspection of the scene of the incident, it is possible to draw conclusions about an imitation or a clear event, according to the crime, and successfully conduct a search on hot leads. But in order for the information about the crime to be complete, it is necessary to avoid the organizational and tactical errors of reviewing the scene of events, which were presented in this thesis.

References

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. Харків: Право, 2019. 328 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/502/3_Kriminalistika_pidruchnik_Tom_2_vnutri.pdf.
3. Кікінчук В. В., Бугайчук К. Л., Малярова В. О., Матюшкова Т. П. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації. Харків: ХНУВС, 2018. 101 с.

Максим Марович ТАУС,
*суддя Ленінського районного суду (м. Дніпро),
доктор філософії в галузі права*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ ЧАСТИНИ ШОСТОЇ СТАТТІ 615 КПК УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року збройна агресія російської федерації проти України, котра фактично триває з 2014 року, трансформувалася у повномасштабний військовий конфлікт, у зв'язку з чим усі сфери діяльності нашої держави, а також державні інституції були вимушені вживати негайних заходів для подолання нових викликів, нав'язаних війною. Не виключенням стала й сфера кримінальної процесуальної діяльності, яка також зіткнулася з проблемами вирішення завдань кримінального судочинства в умовах воєнного стану.

Однією з таких проблем є практична необхідність вирішення питання щодо запобіжних заходів в умовах неможливості належного функціонування органів досудового розслідування, прокуратури або суду.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [1] стаття 615 КПК України отримала нову редакцію, диспозиція частини шостої якої встановлює, що у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці [2].

Слід зазначити, що подальші зміни до ст. 615 КПК України, внесені Законом України № 2201-ІХ від 14.04.2022 року текстуально не змінили вказані кримінальні процесуальні норми [3].

Одночасно з набранням чинності новою редакцією ст. 615 КПК України виникла низка проблемних питань у практичному застосуванні положень частини шостої вказаної статті.

Перш за все слід зазначити, що аналіз диспозиції ч. 6 ст. 615 КПК України дозволяє стверджувати, що її дія поширюється на все судове провадження, тобто як на підготовче судове засідання так і на судовий розгляд кримінального провадження.

Однак, ключовим моментом у порядку застосування ч. 6 ст. 615 КПК України є те, що вказана норма застосовується у разі закінчення строку дії «ухвали суду про тримання під вартою». Тобто не ухвали слідчого судді, а саме ухвали суду, якою обраний або продовжений запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на стадії судового провадження.

Отже, робимо висновок, що для застосування ч. 6 ст. 615 КПК України передбачається ситуація, коли обвинувальний акт у кримінальному провадженні був прийнятий судом до розгляду та проведено принаймні одне підготовче судове засідання, на якому було розглянуто питання про обрання або продовження строку запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Тож, якщо прокурор не має можливості звернутися до відповідного суду з обвинувальним актом у зв'язку з тим, що суд припинив роботу у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя, питання про продовження строку тримання під вартою обвинуваченого має вирішуватися прокурором в порядку ч. 1 ст. 615 КПК України, шляхом винесення відповідної постанови [4].

Застосування ч. 6 ст. 615 КПК України не виключається у випадку, коли суд, який здійснює кримінальне провадження, припинив свою діяльність у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя під час воєнного чи надзвичайного стану, хоча у самій диспозиції вказаної норми цього прямо не зазначається. Однак, у такому випадку постає питання, хто має приймати рішення про застосування вказаних норм процесуального закону?

Відповідно до ч. 7 ст. 147 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [5], у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин, зокрема під час воєнного або надзвичайного стану, може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, що є підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

З одного боку, зміна територіальної підсудності є підставою для передачі усіх справ від суду, який припинив роботу, до суду, якому визначена відповідна підсудність. Але, зміна підсудності сама по собі не є підставою для розгляду новим судом клопотання про продовження строку тримання під вартою, якщо саме кримінальне провадження не передано.

У цьому контексті слід звернути увагу на дві важливі норми кримінального процесуального закону, що містяться у статтях 331 та 337 КПК України.

Так, ст. 331 КПК України встановлює, що обрання, зміна, скасування чи продовження дії запобіжного заходу здійснюється судом під час судового розгляду. Разом з цим, ч. 1 ст. 337 КПК України наголошує, що судовий розгляд проводиться лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта.

Таким чином, без передачі обвинувального акту з іншими матеріалами кримінального провадження від суду, який припинив роботу, до іншого суду, якому визначена підсудність, для розгляду будь-яких питань кримінального провадження, в тому числі й питання запобіжного заходу відсутні жодні правові підстави.

Отже, як слідує із диспозиції ч. 6 ст. 615 КПК України, у випадку, коли суд, який здійснює кримінальне провадження, припинив свою діяльність у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного чи надзвичайного стану, а інший суд, якому визначена підсудність того суду,

котрий припинив здійснення правосуддя, не отримав у своє провадження обвинувальний акт, обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом без прийняття жодних процесуальних рішень.

У зв'язку з цим постає питання, яким чином та у якому порядку уповноважена особа установи ув'язнення, де утримується обвинувачений має прийняти до виконання вказані положення процесуального закону.

По меншій мірі уповноваженій особі установи попереднього ув'язнення має бути доведено до відома офіційну інформацію про припинення роботи суду, який здійснює кримінальне провадження, а також те, що кримінальне провадження не передано на розгляд до іншого суду. Також залишається невирішеним питання, хто саме уповноважений здійснити таке повідомлення та визначити граничний строк на який вважається продовжний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою відносно обвинуваченого.

Частина 6 ст. 615 КПК України не містить норм, які б врегульовували означені проблемні питання.

Суд, якому визначено територіальну підсудність іншого суду, не має доступу до матеріалів судових справ, які перебували у провадженні його

«попередника». З цих причин видається недоцільним наділяти суд, який отримав додаткову підсудність від іншого суду, функцією контролю за продовженням дії заходів забезпечення кримінального провадження у тих кримінальних провадженнях, які фактично не були передані у його провадження.

В той же час, процесуальна фігура прокурора, який приймає участь у кримінальному провадженні та підтримує публічне обвинувачення є більш «гнучкою», адже, у разі неможливості подальшої участі у кримінальному провадженні певного працівника прокуратури, він може бути замінений будь-яким іншим прокурором за відповідним рішенням керівника прокуратури або керівника вищестоящої прокуратури і передати йому наглядове провадження у кримінальному провадженні без особливо складних бюрократичних перешкод. З огляду на це, видається виправданим у надзвичайних умовах покласти функцію процесуального контролю за забезпеченням дієвості кримінального провадження саме на прокурора, як особи, зацікавленої у результаті кримінального провадження від імені держави.

Тож, вважаємо, що саме на прокурора слід покласти обов'язок повідомлення установи попереднього ув'язнення про автоматичне продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Окремо слід зазначити, що ч. 6 ст. 615 КПК України містить норму, яка дозволяє вважати продовженим обраний запобіжний захід не більше, ніж на два місяці. Проте, формулювання «не більше ніж на два місяці» не корелюється з загальними нормами, які визначають спосіб обчислення строку тримання під вартою (ч. 1 ст. 197 КПК України), відповідно яких строк тримання під вартою обчислюється днями і не може перевищувати шістдесятиднів [2].

Обчислення строку тримання під вартою днями є більш зручним, адже дозволяє точніше визначити максимальний строк тримання під вартою, а у разі необхідності встановити конкретну дату його закінчення. Натомість обчислення строку тримання під вартою у місяцях може викликати неоднакові підходи у визначенні дня закінчення цього строку.

Разом з цим, ч. 6 ст. 615 КПК України не передбачає повторного вирішення питання автоматичного визнання продовженим строку тримання під вартою, у разі, коли попередньо визначений у порядку цієї норми строк тримання під вартою закінчився, а причини неможливості провести судові засідання продовжують тривати.

Перелік використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-IX, 1950-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20/ed20220308#n7>.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45>.
4. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чизаходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. 31 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Ts6JWQvHDxxSdqfzKmHCwDlyRy3OGWVu/view>.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Юлія Олегівна ТКАЧ,

*ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
майор поліції*

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

*доцент кафедри кримінального процесу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ РОЗВИТОК ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Перші згадки про трансплантацію виникли у III столітті святі Косма і Даміан, що проживали в Сирії, успішно пересадили ногу недавно померлого ефіопа своєму пацієнтові. Правда, їм асистували ангели. Чим закінчилася ця операція невідомо. Очевидно – невдачею. Однак імператор Діоклетіан засудив двох лікарів до відсікання голови за богонеугодну справу. На жаль, перші спроби проведення трансплантації зазнали невдачі [1, с. 5].

Слід згадати і таку видатну пам'ятку Устав князя Володимира Святославовича (X – XI ст.) та Руській Правді (IX – XI ст.), що передбачали розвиток трансплантології і закріплення перших норм, що регулювали лікарську діяльність та стали базисом для подальшого правового забезпечення трансплантаційної діяльності. Військовий (1716) та Морський (1720) устави Петра I, Уложення про покарання 1885 р. містили норми про покарання за неналежне лікування.

Наступний етап розвитку трансплантації починається у XX столітті та обумовлений відкриттям груп крові. Австрійський медик Е. Ульман у 1902 році провів першу пересадку нирки людині від свині.

У другій половині XX століття з'являються такі науки, як імунологія та генетика, активно розвиваються анестезіологія та хірургія, а трансплантологія отримує свій подальший розвиток. Французький біолог Ж. Доссе дійшов висновку, що переливання крові є різновидом трансплантації органів і тканин. Останній встановив наявність у крові людини антигену, за допомогою якого організм може відрізнити власні тканини від тканин іншого організму. Ж. Доссе та Ф. Снелл визначили групу антигенів, які відіграють основну роль у несумісності тканин при трансплантації. Ці дослідження мають колосальне значення для трансплантології. В США у 1967 році Ж. Коллінз представляє розчин для консервації органів.

У 1965 році в Москві Б. Петровським виконана перша успішна трансплантація нирки. В свою чергу в Україні, а саме в місті Києві у 1972 році професором В. Карпенком здійснена перша успішна трансплантація нирки в клінічних умовах.

Крім того, 3 грудня 1967 року професор Крістіан Барнард провів першу операцію з пересадки серця в Кейптауне (Південно-Африканська Республіка) серце смертельно пораненої 25-річної жінки трансплантовано 55-річному хворому [2].

На наш погляд окреслити історико – правовий розвиток трансплантації анатомічних матеріалів людини можна поділити на три етапи: до першого етапу можна віднести радянський період (з 1924 року по 1992 року), до другого етапу період незалежності країни (з 1992 року по 1999 року) і до третього період сучасного етапу (з 1999 року по теперішній час). До теперішнього часу серед науковців ведеться дискусія кожного із згаданих етапів правового розвитку трансплантації анатомічних матеріалів людини та розв'язання деяких правових питань, які залишились остаточно не розв'язаними й до сьогодні.

Однак згідно думки науковця В. Шульги, який зазначає, що необхідно виокремити періодику розвитку правового регулювання донорства і сформулювати періодизацію історичного розвитку іншим чином, поділивши її на п'ять періодів: I період – до 1937 р.; II період – 1937–1985 р. (прийняття 15 вересня 1937 р. першого нормативного акта, що безпосередньо регулював діяльність, пов'язану з трансплантацією, а саме постанови РНК СРСР «Про порядок проведення медичних операцій»); III період – 1985-1992 р. (характеризується введенням в дію у 1985 р. затвердженої МОЗ СРСР Тимчасової інструкції зі смерті, що дозволило виконувати трансплантації різних органів людського тіла); IV період – 1992-1999 р. (прийняття 19 листопада 1992 р. Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», в якому вперше з моменту отримання незалежності України прописано метод пересадки від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів на законодавчому рівні); V період – з 1999 р. до цього часу (критерієм виокремлення періоду стало прийняття спеціального закону, що регулює цю діяльність – Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині») [3, с. 158].

Необхідно звернути увагу, що в першому етапі наприкінці 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. в СРСР проблема пересадки органів була зосереджена на новому об'єкті – нирці. У м. Херсоні Ю. Вороний в 1933 році робить пересадку нирки людині від трупа, відмовившись взяти нирку у живої людини, мотивуючи це тим, що не можна робити здорову людину інвалідом для можливого, не гарантованого порятунку хворого, але ця операція не увінчалася успіхом [4].

В подальшому у 30 – 40-х рр. нормативні акти щодо діяльності у сфері трансплантації були засновані на постанові Ради Народних комісарів

СРСР від 15 вересня 1937 року «Про порядок проведення медичних операцій». 16 лютого 1954 року на підставі вищезгаданої постанови видано Наказ Міністра охорони здоров'я СРСР «Про широке впровадження в практику операцій з пересадки рогівки». Окрім цього одночасно з вказаним наказом СРСР була розроблена і прийнята інструкція Міністерства охорони здоров'я за участю відомого окуліста, професора В. Філатова «Про використання очей померлих людей для операцій з пересадки рогівки сліпим».

15 вересня 1937 року було закріплено принципи правового регулювання донорства крові на підставі постанови Ради Народних комісарів СРСР «Про практику проведення медичних операцій» також прийнято ряд інших нормативно правових актів, які регламентували порядок переливання та донорство крові, а саме: інструкція Міністерства охорони здоров'я СРСР від 3 травня 1956 року «Про медичний огляд, облік і порядок отримання крові від донорів», Положення про роботу органів охорони здоров'я і об'єднання Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця по комплектуванню донорів» затверджене Міністерством охорони здоров'я СРСР та виконавчим комітетом Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (ТЧХ і ЧП) 26 травня 1958 року. У цих нормативно – правових актах закріплювалось таке визначення як донора і хто може бути, щодо протипоказань до здачі крові, а також порядок взяття крові у чоловіків та жінок в залежності від відсотку гемоглобіну в їх крові та інше [4].

Окрім, цього тривалий час в СРСР трансплантаційні центри Радянського Союзу застосовували в практиці Наказ Міністерства охорони здоров'я СРСР № 255 від 23 березня 1977 р. «Про роботу Всесоюзного центру консервації і тіпірованія органів» та «Тимчасова інструкція для визначення біологічної смерті і умов, що допускають вилучення нирки для трансплантації», але інструкція мала тимчасовий характер і виникла необхідність в прийнятті відповідного законодавства, яке регулювало на законодавчому рівні застосування трансплантації як спеціального методу лікування хворих [2].

Необхідно відміти той факт, що у 1985 році прийнята відомча «Тимчасова інструкція про умови, що допускають відмову від реанімаційних заходів або їх припинення і порядок вилучення придатних для трансплантації органів у осіб, визнаних померлими. У 1987 році вказана інструкція стала постійною. Наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР від 04.04.1983 року відповідно до якого обов'язковий розтин усіх померлих в лікарні.

Так, до останніх нормативно-правових актів, що здійснювали правове регулювання у сфері трансплантації органів і тканин на території України до схвалення Закону України «Про трансплантацію органів і інших анатомічних матеріалів людині», в практиці виходили Наказ Міністерства охорони здоров'я Української РСР від 17.02.1987 р. № 236 «Про подальший розвиток клінічної трансплантації в республіці» та Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1993 р. № 107 «Про організацію трансплантації нирки в Україні на етапі реорганізації медичної служби» [2, 5].

Після розпаду Радянського союзу у галузі охорони здоров'я людини важливим кроком в країні стало прийняття Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ норми якого поширювались на застосування методу пересадки від донора до реципієнта органів та інших анатомічних матеріалів [6].

І до третього етапу розвитку можливо віднести період з 1999 року по сьогоднішній день. Так, 16.07.1999 року ВРУ було ухвалено основним фундаментом функціонування трансплантації Закон України «Про трансплантацію органів і інших анатомічних матеріалів людини» № 1007-ХІV. Цей Закон визначає умови і порядок застосування трансплантації як спеціального методу лікування, забезпечує додержання в Україні прав людини та захист людської гідності при застосуванні трансплантації та здійсненні іншої, пов'язаної з нею діяльності [7].

У Кримінальних кодексах (далі КК України) УСРР 1922, 1927, 1960 рр. була відсутня норма, яка б передбачала кримінальну відповідальність за незаконну трансплантацію органів і тканин людини [8]. Але всю чергу випадки злочинного порушення медичними працівниками встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людині кваліфікувалися як «Ненадання допомоги хворому особою медичного персоналу» (ст. 113 КК УСРР 1960 р.) за умови, що таке порушення могло спричинити тяжкі наслідки для хворого [11]. У разі якщо медичним працівником була заподіяна шкода здоров'ю або настала смерть хворого, то такі дії кваліфікували як умисне чи необережне заподіяння тілесних ушкоджень чи вбивство [9, с. 73-89].

Так із прийняттям чинного КК України перелік злочинів проти життя і здоров'я людини розширився. У Розділі II Особливої частини КК України передбачена така норма, покликана забезпечити кримінально-правову охорону життя і здоров'я людини від злочину за ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів та тканин людини» [8].

Значним кроком уперед стало прийняття 17 травня 2018 року Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2427-VIII, дія якого поширюється на трансплантацію анатомічних матеріалів людині, здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, отримання анатомічних матеріалів людини для виготовлення біоімплантатів, визначення умов застосування ксеноімплантатів. У зв'язку з тим, що 1 січня 2019 року Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 41, ст. 377; 2007 р., № 33, ст. 440; 2011 р., № 11, ст. 69; 2014 р., № 2-3, ст. 41; 2015 р., № 2-3, ст. 12) втратив чинність і до ст. 143 ККУ КК України внесені зміни, яку було викладено в редакції: «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини» [10].

Підсумовуючи всі перелічені обставини, на нашу думку слід врахувати, що історико-правовий розвиток трансплантації анатомічних матеріалів можна поділити на три етапи, але у кожного етапа є своя історія, яка має принципи та процесуальні положення, які регулювали виникнення нормативно-правових актів в сфері трансплантології.

Перелік використаних джерел

1. Кравченко С. П., Луценко Р. В., Шкурупій О. А. Трансплантологія: навч. посібник. Полтава: ВДНЗУ «УМСА», 2012. 260 с.
2. Міщук І. В. Дослідження історії розвитку законодавчого регулювання трансплантації органів і тканин людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 2 (2), 2012. С. 233-243. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2012_2/12mivitl.pdf.
3. Шульга В. М. Становлення та розвиток державного регулювання трансплантації в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. № 1, 2012. С. 153-160.
4. Балуєк Г. І., Ковальчук Т. Г., Козьяков І. М. та ін. Еколого-правові проблеми у сфері трансплантології: навч. посібник. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 296 с.
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.05.1993 р. № 107 «Про організацію трансплантації нирки в Україні на етапі реорганізації медичної служби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0107282-93#Text>.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12?ed=19921119&find=1&text=донор#w1_1
7. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України, від 16.07.1999 р. № 1007-ХІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14/ed19990716#Text>.
8. Балабко В. В. Злочини проти життя та здоров'я особи: кримінальна відповідальність медичних працівників: монографія. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2017. 288 с.
9. Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.12.1960 р. № 2001-05. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1961. № 2. Ст. 14.
10. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.

Тетяна ТРЕНЬ,

курсант

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Аліна Григорівна ГАРКУША,

доцент кафедри кримінального процесу

Навчально-наукового інституту права та

підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩОДО СКАСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні вперше з часів Другої світової війни вже незалежна Україна зіткнулася з повномасштабною війною, яку розпочала російська федерація. Здавалося, що людство зробило необхідні висновки, проте гіркий досвід показує, що історія нічому не навчила країну-агресора. Україна наразі перетворилася на поле битви, перемога в якій нашої Батьківщини є тільки питанням часу. Виклики сьогодення вимагають пошуку нових шляхів для їх вирішення, адже проблеми, з якими сьогодні зіткнувся наш народ, є новими для нас. Зокрема, російське вторгнення призвело до суттєвих змін в українському законодавстві, які, не виключаємо, будуть впроваджуватися і надалі. Вважаємо за необхідне проаналізувати зміни Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), які знайшли своє відображення в його статті під номером 616. Оскільки в Україні запроваджена загальна мобілізація, актуальним є питання мобілізації осіб, щодо яких прийнято рішення про застосування запобіжного заходу. Механізм реалізації норми, введеної статтею 616 КПК України і є темою нашого дослідження.

Перш за все треба зазначити, що стаття 616 КПК вказує на те, що у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, наділяється можливістю звернутися до прокурора з клопотанням про скасування вказаного запобіжного заходу з метою проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період [3]. Така процедура цілком обґрунтовано не може бути застосована до певних категорій злочинів, переважно злочинів проти основ національної безпеки України, а також переліку інших, прописаних у статті.

Цікавим є той факт, що згідно норми статі, що розглядається нами, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, що розглядає кримінальне провадження, з таким клопотанням [3]. Отож, хочемо звернути увагу на формулювання «має право». Тобто це не є обов'язком прокурора. Зазначене вказує на дискреційний характер цього повноваження, тобто не виключено, що прокурор може на власний розсуд прийняти рішення, давати хід такому клопотанню чи ні. Така правова регламентація прав підозрюваного, на наш погляд, може спричинити порушення принципу неупередженості при розгляді його заяви. Упередженість з боку прокуратури може призвести до необґрунтованого або вибіркового надання такої можливості. Це ставить під загрозу існування правової системи в цілому і, тим самим, являє собою небезпеку для принципу верховенства права. До того ж, важливе практичне значення, на наш погляд, матиме деталізація в Законі категорій осіб, які мають право звертатися з клопотанням, зважаючи на суспільну небезпечність вчинених діянь та розмір покарання, яке загрожує підозрюваному чи обвинуваченому.

Також хочемо окремо проаналізувати припис п. 1 абз. 3 ч. 1 ст. 616 КПК, згідно якому клопотання про скасування запобіжного заходу повинно містити висновок про придатність особи до несення військової служби в умовах воєнного стану [3]. З вказаного випливає, що придатність до військової служби має визначатися шляхом проведення військово-лікарської експертизи, на здійснення якої уповноважені військово-лікарські комісії. Очевидно, що якщо особа тримається під вартою, отримання висновку про її придатність до несення військової служби в умовах воєнного стану є досить ускладненим [2]. Тому лише практична реалізація цієї норми покаже, яким чином повинна визначатися придатність підозрюваного, обвинуваченого, що перебуває під вартою, та чи є необхідність залучати для вирішення цього питання військово-лікарські комісії [5].

Чи не найпершою думкою, яка виникає під час ознайомлення з текстом частини 1 статті 616 КПК України є така: чи не будуть особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, використовувати на свою користь можливість звільнення від такого заходу державного примусу ніби «зادля виконання громадського обов'язку» – проходження служби за призовом. Схиляємося до думки, що цілком можливим є спекулювання підозрюваним, обвинуваченим державними інтересами заради власних цілей, аби уникнути покарання. Незважаючи на те, що пункт 2 абзацу 3 частини 616 статті КПК містить вказівку на те, що клопотання повинно містити відомості про те, що є відсутнім ризик ухилення особи, щодо якої пропонується скасувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, ніхто не може на 100 % гарантувати відсутність такого наміру у підозрюваного.

Принагідно відзначити, що скасування запобіжного заходу з метою проходження військової служби, на нашу думку, може мати як наслідок прояви колаборціонізму з боку підозрюваного, обвинуваченого. Це може бути зумовлено особливостями індивідуального психічного складу особи, а

також внутрішніми переконаннями помститися державі, яка намагалася притягнути її до відповідальності. Така співпраця з загарбниками може мати масштабні негативні наслідки для України.

Достатньо дієвим видається нам закріплення в статті 616 КПК обов'язку особи, щодо якої скасовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, невідкладно, однак не пізніше 24 годин, прибути до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем реєстрації [КПК]. Слід сказати, що на дотримання цього строку може впливати не лише бажання самої особи, а й, наприклад, місце перебування під вартою, а також можливість дістатися до відповідного територіального центру комплектування та соціальної підтримки у визначений період [2]. Причини неприбуття чи невчасної явки можуть бути різними: відсутність транспорту, коштів на проїзд, надзвичайні ситуації. Контроль на виконання цієї вимоги покладається на прокурора. Переконані, що вищевказане має суттєве значення для запобігання порушенням з боку підозрюваного чи обвинуваченого.

Частина 5 статті 616 КПК передбачає можливість звернення застави на користь держави шляхом зміни запобіжного заходу у вигляді застави на особисте зобов'язання [2]. Та слід відзначити, що слідчий суддя, суд має взяти до уваги належність грошових коштів саме підозрюваному чи обвинуваченому. Також провідне значення для реалізації цієї норми має добровільність перерахування коштів на спеціальний рахунок ЗСУ. Позитивно оцінюємо той факт, що наразі існує можливість надати матеріальну допомогу ЗСУ грошовими коштами, які вносилися в якості застави. Вважаємо також, що доцільним буде більш чітке формулювання в Законі умов, на які повинен звертати увагу слідчий суддя, суд при розгляді питання про зміну запобіжного заходу.

Нововведенням також є те, що згідно листа Верховного Суду від 03 березня 2022 року № 1/0/2-22 встановлено, що у разі неможливості через об'єктивні причини бути присутнім на засіданні в режимі відеоконференцзв'язку за допомогою технічних засобів, які встановлені КПК України, як виняток можна допускати участь такого учасника в режимі відеоконференцзв'язку шляхом використання інших доступних йому засобів. Важливо, що в такому випадку треба особливу увагу звернути на інформування такого учасника щодо його процесуальних прав та обов'язків [1]. Це не спричинить жодних обмежень прав і свобод людини, а навпаки забезпечить оперативний і об'єктивний судовий контроль в умовах воєнного стану на виконання завдань кримінального провадження [4].

Отже, зміни, які були внесені останнім часом до Кримінально-процесуального кодексу України та знайшли своє відображення у статті 616 мають суттєве значення в умовах воєнного стану та потребують додаткових досліджень з метою розробки механізму їх практичної реалізації. Такі зміни вдосконалюють проблемні аспекти правового регулювання в кримінальному процесі, проте мають досить дискусійний характер.

Перелік використаних джерел

1. Гловюк І. В. Завтур В. А. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: зміни КПК України від 03.03.2022 р. та роз'яснення Верховного Суду. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadhennya-v-umovah-voennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznia-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Михайленко В. Розгляд клопотання про зміну запобіжного заходу та інших процесуальних звернень за відсутності учасників в умовах воєнного стану: чи це можливо? URL: <https://justtalk.com.ua/post/rozglyad-klopotannya-pro-zminu-zapobizhnogo-zahodu-ta-inshih-prot-sesualnih-zvernen-za-vidsutnosti-uchasnikiv-v-umovah-voennogo-stanu-chi-mozhlivo-tse>.
4. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затверджене наказом Міністерства оборони України від 14.08.2008 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1109-08>.

Володимир Михайлович ФЕДЧЕНКО,
професор кафедри кримінального процесу
Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ

В теорії кримінального процесу передбачено декілька форм обвинувачення, державне та приватне [1, с. 268].

Для першої форми обвинувачення характерним є те, що вона існує у кримінальному провадженні, яке розпочинається слідчим, дізнавачем, прокурором, не лише після надходження заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, але й після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Для приватної форми обвинувачення характерним є те, що вона існує у кримінальному провадженні, яке розпочинається слідчим, дізнавачем, прокурором, але лише за заявою потерпілої особи і по кримінальним провадженням, у випадках визначених статтею 477 КПК України [2].

Якщо потерпілий є неповнолітнім або особою, яка не здатна самостійно захищати свої інтереси, заяву про вчинене кримінальне правопорушення може подати його законний представник. Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також

представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний (ч. 2 ст. 44 КПК).

За загальними вимогами закон зобов'язує слідчого і прокурора невідкладно, але у будь-якому разі не пізніше 24 годин з моменту отримання ними заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, або ж у випадку самотійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Але, якщо в процесі досудового розслідування буде встановлено, що воно розпочато за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 477 КПК, а при цьому, в кримінальному провадженні відсутня заява потерпілого про вчинення щодо нього кримінального правопорушення. Як і вимога про притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення до кримінальної відповідальності, а потерпілий і не бажає подавати таку заяву, то відповідно до положень ч. 4 ст. 26 КПК кримінальне провадження закривається [2].

Кримінальними правопорушеннями, що здійснюються у формі приватного обвинувачення є ті, що передбачені: (44 статті КК України) 1) частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження без обтяжуючих обставин), статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження), частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, без обтяжуючих обставин), статтею 126¹ (домашнє насильство), частиною першою статті 129 (погроза вбивством без обтяжуючих обставин), статтею 132 (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби), частиною першою статті 133 (зараження венеричною хворобою без обтяжуючих обставин), статтею 134 (незаконний аборт або стерилізація), частиною першою статті 135 (залишення в небезпеці без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 142 (незаконне проведення дослідів над людиною без обтяжуючих обставин), статтею 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці), статтею 151² (примушування до шлюбу), частиною першою статті 152 (згвалтування без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 153 (сексуальне насильство), статтею 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок), частиною першою статті 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 162 (порушення недоторканності житла без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 163 (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної

чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 165 (ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 168 (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 176 (порушення авторського права і суміжних прав без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 177 (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію), статтею 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду), статтею 182 (порушення недоторканності приватного життя), частиною першою статті 194 (умисне знищення або пошкодження майна без обтяжуючих обставин), статтею 195 (погроза знищення майна), статтею 197 (порушення обов'язків щодо охорони майна), статтею 203⁻¹ (незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва), частиною першою статті 206 (протидія законній господарській діяльності без обтяжуючих обставин), статтею 219 (доведення до банкрутства – щодо дій, якими завдано шкоду кредиторам), статтею 229 (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару), статтею 231 (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю), статтею 232 (розголошення комерційної або банківської таємниці), статтею 232⁻¹ (незаконне використання інсайдерської інформації – щодо дій, якими заподіяно шкоду правам, свободам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб), статтею 232⁻² (приховування інформації про діяльність емітента), частиною першою статті 355 (примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань без обтяжуючих обставин), статтею 356 (самоправство – щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян або інтересам власника), частиною першою статті 361 (несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, без обтяжуючих обставин), частиною першою статті 362 (несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, без обтяжуючих обставин), статтею 364⁻¹ (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻¹ (перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), статтею 365⁻² (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги) Кримінального кодексу України.

Будь-які інші джерела інформації, крім особистої заяви потерпілого щодо вчинення вище вказаного кримінального правопорушення, не можуть бути підставою початку досудового розслідування у формі приватного обвинувачення.

За загальними вимогами *приватним, є обвинувачення*, яке існує у кримінальному провадженні, що може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором, але лише за заявою потерпілої особи і по кримінальним провадженням, у випадках визначених статтею 477 КПК України.

Але на нашу думку, окрім зазначеного, приватне обвинувачення також має місце у випадку, коли під час розгляду кримінального провадження в суді, прокурор відмовляється від подальшого підтримання обвинувачення у цьому провадженні. Саме з цього моменту обвинувачення державне, набуває приватної форми, оскільки право щодо подальшого підтримання обвинувачення переходить до потерпілого у цьому провадженні. І якщо потерпілий відмовляється від цього права, суд своєю ухвалою закриває таке провадження за підставою відмови потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, (ч. 4 ст. 26 та п.7 ч.1 ст. 284 КПК).

Таким чином, приватне обвинувачення згідно положень кримінального процесуального законодавства можна розглядати у двох формах, а саме: 1) перша форма існує у кримінальному провадженні, що може бути розпочате слідчим, дізнавачем, прокурором, але лише за заявою потерпілої особи і по кримінальним провадженням, у випадках визначених статтею 477 КПК України; 2) а друга форма існує у випадку, коли під час розгляду кримінального провадження, що може бути розпочате і без заяви потерпілої особи, у суді виникла правова ситуація, за якої прокурор відмовляється від подальшого підтримання державного обвинувачення у цьому провадженні, а потерпілий, після роз'яснення йому головуючим його права на підтримання обвинувачення, реалізуючи вказане право здійснює подальше підтримання обвинувачення особисто, саме з цього моменту обвинувачення державне, набуває приватної форми, оскільки право щодо подальшого підтримання обвинувачення переходить до потерпілого у цьому провадженні.

А з цього, можна дійти висновку, що як в першому, так і в другому випадках до особливостей здійснення в суді кримінального провадження у формі приватного обвинувачення слід віднести вимогу, за якою підтримання обвинувачення по таким категоріям проваджень здійснює потерпілий або йогопредставник.

Слід зазначити, що положеннями чинного КПК України для підозрюваного, обвинуваченого у справах приватного обвинувачення передбачена можливість здійснити відшкодування завданої ними шкоди потерпілому, шляхом укладання угоди про примирення, або без укладання такої угоди (ст. 479 КПК).

Приватному обвинуваченню притаманні як матеріальні так і процесуальні ознаки. До першої групи ознак можна віднести звернення особи до уповноваженого компетентного органу із заявою про вчинення щодо неї

кримінального правопорушення передбаченого ст. 477 КПК України, та з вимогою проведення розслідування і притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення до кримінальної відповідальності. А також, надання на підтвердження своєї заяви відомостей, предметів, речей, документів, які свідчать про факти, що підтверджують наявність вчинення зазначеного у заяві кримінального правопорушення.

До другої (процесуальної) групи ознак можна віднести: 1) наявність особливого виду ініціювання потерпілим початку досудового розслідування, та його здійснення уповноваженими органами у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень передбачених ст. 477 КПК України, та можливості вирішення вказаного провадження виходячи з позиції потерпілого про необхідність притягнення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення до кримінальної відповідальності, чи відсутності у потерпілого такого бажання; 2) після оголошення прокурором в суді своєї заяви про відмову від підтримання державного обвинувачення у кримінальному провадженні, яке може бути розпочате і без заяви потерпілого, останній після роз'яснення йому його права головуєчим, виявив бажання особисто підтримати подальше обвинувачення в суді у такому провадженні.

Перелік використаних джерел

1. Тітко І. А. Проблемні питання захисту інтересів потерпілих, стан яких унеможливає (ускладнює) самостійну ініціацію кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2 С. 267-271.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Анатолій Павлович ЧЕРНЕНКО,

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОЯСНЕННЯ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Досудове розслідування як стадія кримінального процесу тривалий час залишається в полі зору науковців. Така увага науковців не є випадковою, бо саме ця стадія кримінального провадження є найбільш проблемною серед інших стадій. Її проблемність пов'язана з проблемами майже всіх її інститутів чи складових. На наш погляд, саме ця обставина змушує науковців звертати увагу на цю стадію. Названа ситуація й вплинула на вибір теми організаторами даного круглого столу. Тему – «Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування», оцінюємо як актуальну.

Ми вже зазначали, що стадія досудового розслідування є найбільш проблемною серед інших стадій кримінального провадження, бо вона має проблемами майже всіх її інститутах чи складових. Звісно ми не ставимо за мету охопити всі проблеми даної стадії, а маємо бажання зосередити увагу наукової громадськості на проблемі, що стосуються пояснення. Спробуємо пояснити свій вибір.

Сам термін «пояснення», у різних відмінках, у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) вживається 49 разів [1], але у цьому нормативно-правовому акті не дається його визначення. Така ситуація спостерігалася доволі тривалий час й з іншими поняттями, які також доволі часто вживалися у КПК без викладення їх визначення. Зокрема така ситуація спостерігалася із поняттям слідчих дій, але у чинному КПК воно нарешті дістало законодавче визначення і закріплення у ст. 223 [1]. На наш погляд, такий підхід є позитивним і його слід застосувати й до визначення поняття «пояснення».

Дехто скаже, що термін «пояснення» доволі довго застосовується і має стале його розуміння чи тлумачення, тому перевантажувати КПК зайвими нормами чи поняттями немає потреби. З таким твердженням можна погодитися, але лише в частині недопущення зайвого перевантаження КПК. Проте, відповідаючи на питання: а чи є закріплення терміну «пояснення» у КПК зайвим? На наш погляд, слід твердо відповісти, що таке закріплення не є зайвим, бо у КПК пояснення вживається у декількох значеннях. Так, пояснення вживається: як джерело доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298-1 КПК); як право чи засіб захисту (ст. 20, 42 КПК тощо), як засіб збирання чи перевірки доказів у кримінальному провадженні (ст. 300 КПК) та у інших значеннях.

Не менш проблемним, поряд з терміном «пояснення», є й проблема невизначеності процедури отримання пояснення, включаючи й форму закріплення. На нашу думку, процедура або процесуальний порядок отримання чи відібрання пояснення включає в себе й форму його закріплення, проте думаємо, ці питання у даному контексті слід розмежувати.

У частині 1 ст. 20 КПК говориться, що «Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом» [1]. Як бачимо з наведеної цитати КПК передбачає право певної особи надати усні або письмові пояснення, але при цьому той же КПК не визначає шляхів реалізації цього права, бо не містить норми, яка встановлювала б процедуру надання таких пояснень та форми їх закріплення. Така невизначеність по суті не дає відповіді на питання, як же повинні бути закріплені усні пояснення особи? Це повинен бути протокол пояснення чи просто документ із назвою «Пояснення»?

Виходячи з норм ч. 1 ст. 104 КПК: «У випадках, передбачених цим Кодексом, хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі», тоді пояснення як процесуальна дія підлягає фіксуванню у протоколі.

Думаємо що й у випадку, про який йдеться у ч. 1 ст. 300 КПК, відповідно до якої «Для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені цим Кодексом, та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені частиною другою статті 264 та статтею 268 цього Кодексу, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку...», було б доречно скласти протокол. У інших випадках також повинно бути складено протокол, крім випадків вказаних у КПК. Ми маємо на увазі випадки, коли певний учасник кримінального процесу дає пояснення у судовому засіданні, які фіксуються у журналі судового засідання тощо.

Щодо форми та змісту протоколу пояснення, то це питання, на наш погляд, заслуговує на окрему увагу, але за основу пропонуємо взяти ту форму, яка пропонувалася нами (А. Шияном та А. Черненком) у відповідному посібнику [2].

Окремої уваги заслуговують питання пояснення як процесуального джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298-1 КПК). Певна річ, ці питання потребують окремого дослідження, тут лише хочемо звернути увагу, що пояснення як процесуальне джерело доказів повинно бути надійним засобом фіксації фактичних даних, але у зв'язку з цим виникають ряд питань. Зокрема: чи повинна особа попереджатися про давання правдивих показань? Звісно коли мова йде про доказування, а точніше закріплення пояснень певної особи, то всі учасники судочинства повинні бути переконані й очікують, що така особа дає правдиві пояснення, а раз так, тоді бажано попередити таку особу про давання правдивих пояснень. Але Кримінальний кодекс України (далі – КК України), не передбачає кримінальної відповідальності за давання завідомо неправдивих пояснень. Стаття 384 КК України «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу» передбачає кримінальну відповідальність лише свідка, потерпілого, експерта та спеціаліста і лише у разі давання ними завідомо неправдивих показань, завідомо неправдивий висновок експерта, спеціаліста, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у певних випадках, а за завідомо неправдиве пояснення відповідальності не передбачено [3]. Логічним був б крок внести відповідні зміни до ст. 384 КК України та передбачити відповідальність і за завідомо неправдиве пояснення, але у цьому разі зникає відмінність пояснення від давання показань. Тут слід навести приклад Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), де законодавець не робить відмінності між поясненнями та показаннями. Так, у ст. 93 КАСУ, яка має назву «Пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників» законодавець вказує, що «Сторони, треті особи та їхні представники за їх згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено цим Кодексом, можуть бути

допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи» [4]. Як бачимо у наведеній цитаті законодавець називає статтю «Пояснення», а у самому її змісті говорить про допит свідків. Тобто законодавець не робить відмінності між поясненнями та показаннями. На наш погляд, це цілком виправдано, бо людина не залежно від форми подання інформації, завжди повинна говорити виключно правду, особливо коли спілкується з правоохоронцями або із судом чи суддею.

У підсумку слід сказати, що пояснення для досудового розслідування та й для всього кримінального провадження відіграє важливу роль, у зв'язку з чим його кримінальна процесуальна регламентація повинна бути досконалою, а форма їх закріплення повинна бути належною. На нашу думку, пояснення як процесуальна дія підлягає фіксуванню у протоколі.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-13, ст. 88). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru#Stru>.
2. Шиян А. Г., Черненко А. П. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів в кримінальному судочинстві України. Навчально-практичний посібник (2-ге вид., перер. і доп.). Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України. 2002. 172 с.
3. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2739>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-37, ст. 446). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%8F%D1%81%D0%BD#w1_66.

Максим Сергійович ЧЕРНИШОВ,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тетяна Василівна ПАКУЛОВА,

доцент кафедри українознавства та іноземних мов

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Для працівників поліції дуже важливо володіти англійською мовою, адже при роботі з іноземцями згідно Кримінально-Процесуального кодексу, слідчий повинен роз'яснити суб'єкту кримінального провадження його права та обов'язки, коли суб'єкт є підозрюваним чи затриманим. Оскільки постійно мати перекладача з собою неможливо, працівники правоохоронних органів забор'язані володіти англійською мовою.

Англійську мову можна назвати світовою. Британська імперія за всю історію людства була найбільшою країною, саме англійцям належала одна п'ята частина суходолу планети. Це дало змогу англійській культурі проникнути до Північної Америки, Індії, Китаю, Австралії, Африки, а разом із нею і мові [1].

Здобувачі вищої освіти також обов'язково повинні оволодіти англійською. Люди, які знають іноземну мову, відкривають для себе безліч можливостей. Вона допомагає знайти нові знайомства, подолати бар'єри при спілкуванні з людьми інших народів, отримати престижну професію. Окрім цього, англійська мова надає доступ до величезних об'ємів інформації тому що більшість інновацій та розробок презентуються англійською мовою [2].

До престижних професій відносять: програмістів, тестувальників, журналістів, менеджерів великих компаній, інженерів різної спеціалізації, бухгалтерів, маркетологів, економістів, директорів компаній, веб-дизайнерів, юристів, перекладачів, копірайтерів – усі ці професії вимагають обов'язкового володіння англійською мовою [3].

Знання іноземних мов – це ключ до успіху в сучасному світі. Як казав німецький письменник і філософ Йоганн Вольфганг фон Гете: «Скільки мов тизнаєш, стільки раз ти людина». Не можна не погодитися з цим, адже кожна мова відкриває двері до чогось нового. Наприклад, англійська мова – це мова міжнародного бізнесу та торгівлі, науки, техніки, мистецтв та Інтернету. Німецька мова – це мова техніки і фінансів. Французька мова є головною у різноманітних спільнотах та організаціях.

Переваги знання іноземних мов:

1. Отримання перспективної, високооплачуваної роботи;
2. Комфортність міжнародних подорожей;
3. Підвищення рівня професіоналізму;
4. Тренування пам'яті, а тим самим укріплення здоров'я;
5. Дізнаватися будь-яку інформацію з першоджерела, а не чекати перекладу декілька днів або місяців [4].

Підсумовуючи, можу сказати, що володіння іноземними мовами відкриває перед людиною багато можливостей, робить багатшим її світогляд. Знання іноземної мови дає шанс бути конкурентноспроможним на отримання високооплачуваної роботи, бо, як відомо, роботодавці надають перевагу кандидату на посаду, що володіє іноземною мовою.

Перелік використаних джерел:

1. Могутня Британська імперія: найважливіші віхи в її історії – коротко. URL: <https://tut-cikavo.com/kultura/istoriia/940-britanska-imperiya-kоротко-pro-golovne>.
2. Іноземна мова – це важливо. URL: <https://udpu.edu.ua/news/inomezna-mova-tse-vazhlyvo>.
3. 13 престижних професій, в яких не обійтися без знання англійської. URL: <https://www.04141.com.ua/news/1792142/13-prestiznih-profesij-v-akih-ne-obijtisa-bez-znanna-anglijskoi>.
4. Топ 5 причин, чому необхідно вивчати іноземні мови. URL: <http://www.zhytomyr.travel/top-5-prichin-chomu-neobxidno-vivchati-inomezni-movi/>

Наталія Петрівна ЧЕРНЯК,

викладач

Запорізького центру первинної професійної підготовки

«Академія поліції» (м. Запоріжжя)

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

В умовах сьогодення актуальність даної теми зумовлена низкою ключових проблем, насамперед відповідність українського законодавства під Європейські стандарти з іншого боку через політико-економічну нестабільність в Україні відсутнє належне фінансове забезпечення відповідних державних органів, котрі здійснюють досудове розслідування, що в свою чергу призводить до низки інших проблемних питань.

Вивчення проблем здійснення досудового слідства займались такі вчені: Ю. Аленін, І. Басиста, Р. Благута, В. Василичук, А. Вознюк, Б. Павлишин, О. Пунда, Г. Рибінкова, І. Стасів, Л. Удалова, В. Черней, С. Чернявський, Д. Ягунов.

В науковій літературі досудове розслідування трактується як діяльність органів, що здійснюють досудове розслідування за для забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, яке розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та закінчується в рамках однієї з передбачених Кримінальним процесуальним кодексом форм завершення досудового розслідування.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань відповідно до п. 5 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України вносять наступні відомості: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; ініціали чи найменування потерпілого; інше джерело з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; короткий виклад обставин; попередня правова кваліфікація про вчинення кримінального правопорушення; відомості про особу, що вносила відомості до реєстру; інші обставини, що можна занести до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1].

До органів, які здійснюють досудове розслідування, можна віднести: слідчих Національної поліції; слідчих органів безпеки; слідчих, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; слідчих органів Державного бюро розслідувань; детективів Національного антикорупційного бюро; слідчих органів Державно кримінально-виконавчої служби України.

Зазначу, що В. Коваленко акцентує увагу на тому, що під час досудового розслідування використовують наступні форми: досудове слідство та дізнання. Особливістю досудового слідства є те, що воно обмежене в часі і його строк не може перевищувати 2 місяці з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Інша форма досудового розслідування це дізнання, строк не повинен перевищувати 1 місяць з дня повідомлення особі про підозру [2, с. 58].

Але нажаль існує низка проблем під час здійснення досудового слідства. Так, на думку М. Грібова, серед таких проблем є організаційні проблеми, які включають в себе не правові аспекти під час організації та діяльності тих чи інших органів, що впливає на повноту та широту неупередженості здійснення досудового розслідування [3, с. 27].

В сьогоденних реаліях О. Космін вважає, органи досудових розслідувань мають неналежне фінансування та відсутність кваліфікованих кадрів, недоопрацьоване інформаційне забезпечення, та низький рівень матеріально-технічної бази [4, с. 34].

Заробітна платня в ієрархічній структурі органів досудового розслідування є невиправданою адже порівнюючи досвід європейських країн на які ми рівняємось у нас простежується чіткий та систематичний брак фінансового забезпечення, котрий би мотивував працівників та впливав на постійні кадрові зміни.

Але разом з тим через недостатнє фінансове забезпечення виникають корупційні схеми, які не оминають і досудове розслідування. Це може проявлятися через неправомірне відкриття кримінального провадження на основі сфабрикованих доказів, або навпаки щоб провадження не розслідувати або не проводити неналежні слідчі (розшукові) дії, затягнути їх проведення. Досить часто відбувається приховування певних фактів під час досудового розслідування, що вказують на невинуватість чи навпаки сфабриковану винуватість особи.

Можна сказати і про те, що існують також певні недоліки проведення реформ в Україні. Так, наприклад, через реформування судової системи, прокуратури та поліції відбулась нехватка кадрів. Через брак кваліфікованого персоналу затягується і досудове розслідування, залишаються не розкритими багато кримінальних проваджень. Або, за таких обставин, провадження розкриті не завжди об'єктивно.

Разом з тим під час досудового розслідування не рідко відбувається перевищення службових повноважень. Так, О. Татаров наголошує, що у більшості випадків це проявляється через недотримання норм Кримінального процесуального кодексу України чи інших нормативно-правових актів. Але існує також й інша причина такого поведіння це нахабна поведінка стосовно інших осіб досудового розслідування [5, с. 48].

Через брак кваліфікованого персоналу в осіб досудового розслідування досить часто зустрічаються ознаки некомпетентності. Такі особи діють не об'єктивно адже вони здебільшого не знають чинні норми закону або як вони застосовуються на практиці. Здебільшого така проблема виникає через постійне вдосконалення законодавства в нашій країні та проведенням реформ.

На початкових етапах досудового розслідування можуть виникати проблеми у послідовності дій прокурором, проблема під час об'єднання матеріалів, зі строками котрі встановлені для проведення досудового розслідування. Не рідко відбуваються неправомірні дії прокурора чи навіть бездіяльність, серед таких дій є неповернення тимчасово вилученого майна, не здійснення обов'язкових процесуальних дій.

На етапі проведення слідчих (розшукових) дій досудового розслідування виникають спірні питання під час проведення допиту, пред'явлення речей для впізнання, обшук, огляд, слідчий експеримент. Так, наприклад, проведення допиту по відео фіксації є нагальною потребою, адже допомагає пришвидшити цей процес, але програмне забезпечення в деяких областях України досить матеріально затратне, це в той час коли наша країна переживає кризовий стан. Більшість науковців наголошують на належному вивченні вчинення злочину, через те, що під час експерименту в процесі досудового розслідування можуть виникнути непередбачувані обставини на які слідчий повинен швидко відреагувати. Мінусом є те, що судова експертиза є недосконалою через відсутність технічних засобів, реагентів.

Серед шляхів вирішення проблем досудового розслідування, на нашу думку, є зміни в нормативно-правових актах, в свою чергу це б прило усуненню неточності та колізії.

Таким чином, на сьогоднішньому етапі під час досудового розслідування існує низка проблем серед яких є корупція, подолання її можливо тільки через належне матеріальне забезпечення всієї ієрархічної структури правоохоронних органів та належна заробітна плата до європейського рівня, але не менш важливим в цьому процесі є встановлення більш тяжкої міри покарання за такий злочин. Через проблему низького рівня кваліфікованих кадрів є висока вірогідність необ'єктивності введення розслідування, тому слід погодитись з думкою багатьох науковців, які вважають, що потрібно впроваджувати більш високі конкурсні вимоги на посаду слідчого, прокурора, судді. Потрібно оновити технічне забезпечення, збільшити фінансування даної галузі. Разом з тим потрібно удосконалити законодавство, за для уникнення колізій, запозичення європейського досвіду на практиці. Перераховані вище дії допоможуть зменшити рівень злочинності та збільшити довіру українців до правоохоронних органів.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Коваленко В. В., Удалова Л. Д., Письменний Д. П. Кримінальний процес: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
3. Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 липня 2015 р.). Київ: НАВС, 2015. 360 с.
4. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (Харків, 26 жовтня 2018 р.). Харків: Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.). 306 с.
5. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико правові та організаційні засади (за матеріалами МВС), монографія. Донецьк: ТОВ «ВПІ «ПРОМІНЬ», 2012. 639 с.

Анна Сергіївна ЧУРІЛОВА,

курсант

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,

викладач кафедри кримінального процесу

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

СПІЛЬНІ СЛІДЧІ ГРУПИ: ДІЯЛЬНІСТЬ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Створення та діяльність Спільної слідчої групи (далі – ССГ) є важливою формою міжнародної правової допомоги у кримінальному судочинстві. У сучасних умовах ці питання набувають актуальності в контексті необхідності забезпечення співпраці з Міжнародним кримінальним судом та іноземними партнерами України у переслідуванні міжнародних злочинів, у тому числі військових, скоєних в Україні.

Створення ССГ відбувається в рамках міжнародної правової допомоги, яка, згідно п. 1 ч. 1 ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), передбачає необхідні процесуальні дії компетентними органами однієї країни для досудового розслідування, судового розгляду чи виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [4].

Питання створення та діяльності ССГ регламентуються: на міжнародному рівні – ст. 20 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 р. [1] та ст. 13 Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 12 липня 2000 р. [2], а на рівні національного законодавства України – ст. 571 КПК України.

Чинне законодавство України не містить визначення ССГ. У науково-правовій літературі спільна слідча група визначається як міжнародний орган, створений за взаємною згодою між компетентними органами двох чи більше країн для проведення кримінальних розслідувань в одній чи кількох країнах, з певною метою та на певний період часу [3, с. 131].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 571 КПК України, метою ССГ є проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на території декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав. Відповідно до положень міжнародних документів, ССГ можуть бути створені у випадках, коли: а) розслідування злочинів Стороною вимагає проведення складних та комплексних слідчих заходів, пов'язаних з іншими Сторонами; б) кілька Сторін проводять розслідування злочинів, обставини яких вимагають ужиття скоординованих, погоджених дій на території відповідних Сторін.

Таким чином, спільні слідчі групи можна визначити як міжнародну групу, до складу якої входять представники компетентних органів кримінальної юстиції кількох країн, які взаємно домовилися проводити скоординовані досудові розслідування кримінальних ситуацій за участю цих країн.

Відповідно до положень міжнародних договорів, ініціатором створення ССГ може бути будь-яка сторона. При цьому вона створюється саме в тій державі, на території якої буде проводитися розслідування. Відповідно, суб'єкти, які беруть участь у створенні ССГ, визначаються національним законодавством. Згідно із ч. 2 ст. 571 КПК України, Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав [4].

Підхід до визначення Офісу Генерального прокурора як уповноваженого суб'єкта, що приймає рішення про створення ССГ, є цілком логічним, оскільки він визначений як уповноважений центральний орган України з питань, що стосуються досудового розслідування. Це впливає з ч. 1 ст. 545 КПК України, згідно з якою Офіс Генерального прокурора звертається із запитами про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України [4].

При цьому ініціаторами створення ССГ, згідно із ч. 2 ст. 571 КПК України, є слідчий органу досудового розслідування України, прокурор України та компетентні органи іноземних держав [4]. При цьому законодавець не конкретизує, чи є достатнім приводом до цього запит якогось одного з цих органів, чи всіх їх відразу.

Слід також пам'ятати, що створення ССГ може бути ініційовано як українськими, так і іноземними сторонами, тому його тематика має бути диференційована. Очевидно, якщо українська сторона зацікавлена у створенні ССГ, ініціатива може виходити від слідчих чи прокурорів, а в разі іноземного інтересу – від уповноважених органів останніх.

Слід звернути увагу на те, що на розгляді Верховної Ради України знаходиться законопроект № 7330 від 29.04.2022 «Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення діяльності спільних слідчих груп» [5], яким передбачається змінити коло суб'єктів ініціювання та створення ССГ. Так, проектом передбачено, що Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки) розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом керівника органу досудового розслідування, керівника обласної прокуратури та уповноважених осіб компетентних органів іноземних держав. Таким чином, замість Офісу Генерального прокурора як уповноваженого центрального органу влади, повноваження розглядати і вирішувати питання про створення ССГ надане Генеральному прокурору, а національні суб'єкти його ініціювання звужені до керівника органу досудового розслідування та керівника обласної прокуратури.

Іншим недоліком цього проекту є занадто громіздка конструкція утворення ССГ, яка, окрім відповідного запиту та його розгляду Генеральним прокурором, передбачає надання останнім доручення керівнику органу досудового розслідування про створення ССГ, прийняття керівником органу досудового розслідування рішення про створення спільної слідчої групи та визначення її складу, у тому числі старшого слідчого спільної слідчої групи, а також погодження відповідної постанови Генеральним прокурором (особою, яка виконує його обов'язки). Видається, що закріплений у чинній редакції ст. 571 КПК України механізм є простішим та оперативнішим з точки зору практичної реалізації, а також більше відповідає компетенції ОГП як уповноваженого центрального органу. Зокрема, не є виправданим надання повноважень щодо визначення складу та старшого ССГ керівнику органу досудового розслідування.

Крім того, є проблеми з розширенням проекту юрисдикції ССГ для забезпечення всеохоплюваності та цілісності судового процесу, що порушує міжнародне право, а спільні слідчі групи створено спеціально для досудових розслідувань.

Підсумовуючи, необхідно визнати необхідність удосконалення процедури ініціювання та створення слідчих спільних груп на рівні національного законодавства України, що має здійснюватися з урахуванням міжнародного права та зарубіжного досвіду з цих питань.

Перелік використаних джерел

1. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518.
2. Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу від 12.07.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_238.
3. Красноборова М. П. Кадрове забезпечення спільних слідчих груп, створених у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. Т. 2. С. 130-134.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Про внесення зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення діяльності спільних слідчих груп: проект Закону України № 7330 від 29.04.2022 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74163.

Ірина Сергіївна ШАПОВАЛОВА,
суддя Павлоградського міськрайонного суду
Дніпропетровської області,
доктор філософії в галузі права

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ПОСТАНОВЛЕННЯ УХВАЛИ В ПОРЯДКУ Ч. 5, Ч. 6 СТ. 615 КПК УКРАЇНИ

Безпрецедентні події, які розпочалися на території України в лютому 2022 року та тривають дотепер зумовили в тому числі і консолідацію зусиль науковців та практиків щодо напрацювання найкращої моделі роботи в сфері кримінального процесуального судочинства в умовах воєнного стану та адаптації законодавства України до реальних потреб судової практики.

Відповідно до п. 1 Указу Президента України від 24 лютого 2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 № 2102-ІХ «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», воєнний стан в Україні введено із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб та на сьогоднішній день він пролонгований та продовжує діяти.

Однак, незважаючи на той факт, що за період з 24 лютого 2022 року до КПК України зміни, з метою удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану, внесено 8 разів (щодо початку досудового розслідування, фіксування процесуальних дій, повноважень слідчого судді та керівника органу прокуратури, строків досудового розслідування, застосування запобіжних заходів, порядку закінчення досудового розслідування, можливості відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану, тощо) [2], поза увагою законодавця залишилось питання співставлення вимог ст. 615 КПК України та ст.369 КПК України, що зумовлює наукову та практичну дискусію щодо якості та належності здійснення судового контролю, в тому числі шляхом ухвалення судового рішення, у випадку застосування судом положень ч.5, ч.6 ст. 615 КПК України.

Безпосередньо в ч. 5 ст. 615 КПК України прямо не зазначено, яке процесуальне рішення має прийняти суд у випадку неможливості проведення підготовчого судового засідання за наявності при цьому клопотання прокурора про продовження запобіжний заходу у вигляді тримання під вартою.

Аналогічно, ч. 6 ст. 615 КПК України взагалі не визначає порядок розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою у разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою у встановленому КПК України порядку.

Ці законодавчі прогалини обумовили наявність думки про те, що у випадку застосування положень ч. 5 та ч. 6 ст. 615 КПК України, участь суду у формі ухвалення процесуального рішення не передбачається.

Також за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, вбачається, що в судовій практиці також зустрічається зазначена вище позиція [3, 4].

Науковий і практичний підхід щодо відсутності необхідності постановлення процесуального рішення судом (в формі ухвали) у випадках застосування ч. 5, ч. 6 ст. 615 КПК України може призвести до порушень прав, гарантованих ст. 6 ЄКПЛ, а також призвести до формування такої судової практики, яка буде предметом перевірки ЄСПЛ, оскільки відсутність у законодавстві певних кримінально-процесуальних правил може становити загрозу для рівності сторін, оскільки їхня мета – захистити обвинуваченого від будь-яких зловживань представників державної влади, і від недоліків або недостатньої чіткості таких правил найбільше ризикує постраждати саме сторона захисту [5].

Окрім цього, гарантоване ст. 6 ЄКПЛ право на доступ до суду включає в себе й обов'язок національних судових органів щодо ухвалення рішення [6], а також встановлює вимогу щодо того, що судові рішення повинно повно відображати мотиви, на яких воно ґрунтується [7].

Метою будь-якого судового рішення, у тому числі ухвали суду, є досягнення юридичної визначеності у спірних правовідносинах, яке переконує сторони та суспільство у справедливості суду, утвердженні ним прав людини та запобігає стану невизначеності в аналогічних ситуаціях [8].

Також варто звернути увагу на рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії» (*Hirvisaari v. Finland*) № 49684/99 від 27 вересня 2001 року, п. 30, яким констатовано, що лише за умови винесення обґрунтованого рішення може забезпечуватись публічний контроль здійснення правосуддя [9].

Ми вважаємо, що, незважаючи на те, що ст. 615 КПК України прямо не вказує на обов'язок суду щодо постановлення процесуального рішення у випадку застосування правил ч. 5 та ч. 6 ст. 615 КПК України, необхідність постановлення ухвали регламентована ч. 2 ст. 369 КПК України [2].

Виходячи з положень ч. 2 ст. 369, 372 КПК України, вбачається, що ухвала суду є видом судового рішення щодо здійснення певних процесуальних дій (або відмова у їх проведенні) в тому числі пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод осіб.

Враховуючи викладене, ми вважаємо обґрунтованим висновок про необхідність ухвалення судом процесуального рішення, яким буде встановлено низку факторів, які дозволяють дійти висновку про необхідність застосування положень ч. 5 ст. 615 КПК України.

Такий самий алгоритм для прийняття судом процесуального рішення в формі ухвали слід застосовувати і під час вирішення процесуальних питань в порядку ч. 6 ст. 615 КПК України.

При цьому, факторами, які дозволяють дійти висновку про необхідність застосування положень ч. 5 або ч. 6 ст. 615 КПК України зокрема, є: 1) неможливість проведення (підготовчого) судового засідання; 2) наявність обраного під час досудового розслідування (або раніше під час судового

розгляду) запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 3) вплив строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 4) об'єктивна неможливість участі обвинуваченого у розгляді клопотання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [10].

Після встановлення вказаних вище обставин, доцільним і логічним вбачається мотивування ухвали суду висновком про необхідність запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважати продовженим до вирішення відповідного питання у підготовчому судовому засіданні (під час судового розгляду).

Повністю поділяючи позицію щодо того що «автоматичне» продовження строку застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не узгоджується з національними та міжнародними стандартами обмеження права на свободу та особисту недоторканність [11], вважаємо доцільним вказати як обов'язкові елементи ухвали, постановленої у випадку застосування судом положень ч.5, ч.6 ст.615 КПК України такі: 1) встановлення строку на який запобіжний захід вважається продовженим та який не може перевищувати двох місяців від дати постановлення такої ухвали, строк і порядок оскарження ухвали (за правилами ст.395 КПК України).

Враховуючи достатньо чітку регламентацію в КПК України вимог до ухвали суду як до виду процесуального рішення, істотне порушення вимог кримінального процесуального закону становить саме відсутність ухвали суду, у випадках продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в порядку, передбаченому ч. 5, ч. 6 ст. 615 КПК України, що може зумовити в тому числі неможливість оскарження такого рішення в апеляційному та касаційному порядку, а також може становити суттєве порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 ЄКПЛ.

Перелік використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13.04.2022 р. № 212/1817/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103959190>.
4. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 19.04.2022 р. № 766/8702/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/104055675>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі Коєме та інші проти Бельгії (Coë me and Others v. Belgium) № 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96, 33210/96 від 18.10.2000 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-59194>.
6. Рішення ЄСПЛ у справі Балацький проти України (Balatskyu v. Ukraine) № 34786/03 від 25.10.2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-171869>.
7. Рішення ЄСПЛ у справі Морейра Ферейра проти Португалії (№ 2) (Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)) № 19867/12 від 11.07.2017 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-175646>.
8. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. Київ: «Дрім Арт», 2013. 224 с.
9. Рішення ЄСПЛ у справі Гірвісаарі проти Фінляндії (Hirvisaari v. Finland) № 49684/99 від 27.09.2001 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-59682>.

10. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: наук.-практ. коментар Розділу IX-І Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. 58 с.
11. Фоміна Т., Рогальська В. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. *Закон і бізнес*. 19.05.2022. URL: https://zib.com.ua/ua/151472-zapobizhni_zahodi_v_umovah_voennogo_stanu_scho_zminilos.html.

Уляна Романівна ШЕМЕТ,
здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Анатолій Григорович ШИЯН,
старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Зміни в державній кримінально-правовій політиці вже незалежної України окреслили низку проблемних питань, вирішення яких вимагало перегляду традиційних концептуальних положень як кримінального права, так і кримінального процесу та криміналістики. До того ж, окрім переосмислення низки теоретичних положень, зосередженої уваги потребували шляхи та особливості практичної реалізації законодавчих змін.

Зважаючи на євроінтеграційні інтереси держави на сучасному історичному етапі розвитку, проблеми дотримання європейських стандартів забезпечення прав людини на досудових стадіях вітчизняного кримінального процесу стали новим викликом і вимагають осмислення, оскільки мають важливе значення як для теорії права, так і для правозастосовної діяльності.

На наше переконання, міжнародні стандарти здійснення ефективного досудового розслідування спрямовані не лише на створення належних умов для забезпечення прав та інтересів будь-якої особи, а суттєво впливають на якість кримінальної процесуальної діяльності. Цілком слушною є думка А. Черненка та А. Шияна, що питання реформування кримінальної процесуальної

діяльності, удосконалення та здійснення ефективного досудового розслідування сьогодні набувають особливої актуальності не лише для кримінального процесу, але й для забезпечення всієї держави від злочинних посягань [1, с. 332, 334].

Мінімальні стандарти ефективності вимагають законного, ретельного, незалежного, публічного, прозорого розслідування, метою якого завжди має бути досягнення завдань кримінального провадження. Під вимогою оперативності й розумної швидкості досудового розслідування розуміється здійснення своєчасних процесуальних дій і відсутність необґрунтованого зупинення кримінального провадження. Усебічність і повнота застосування розумних і доступних заходів спрямована на забезпечення послідовного, логічного збирання доказів, які мають бути детально вивчені, а висновки – обґрунтовані. З метою оптимізації досудового розслідування рекомендовано диференціацію його форм. «Невипадковий характер та яскраво виражену тенденцію» питання диференціації процесуальної форми Г. Федотова пов'язує з приведенням кримінального і кримінального процесуального законодавства до міжнародно-правових стандартів та проведенням заходів щодо його гуманізації [2, с. 313].

Задля досягнення цієї мети, а також підвищення ефективності досудового розслідування та судового розгляду більшої частини кримінальних правопорушень з 2012 р. Кримінальним процесуальним кодексом України введено новий термін «кримінальні проступки» та передбачено особливу процедуру проведення досудового розслідування щодо них (дізнання для кримінальних проступків, досудове слідство – для злочинів).

Співставлення положень вітчизняного кримінального законодавства доводить наступне: якщо раніше існував єдиний для всіх кримінальних правопорушень порядок розслідування у формі досудового слідства, то зараз для кримінальних проступків встановлено спрощену процедуру – у формі дізнання, тривалість якого, зазвичай, не може перевищувати одного місяця з дня повідомлення особі про підозру. Тобто, враховуючи те, що диференціація практично завжди здійснюється у бік або ускладнення, або спрощення, то виокремлення для кримінальних проступків такої спеціальної форми досудового розслідування як дізнання вважається диференціацією кримінальної процесуальної форми в напрямі спрощення.

На нашу думку, це суттєво впливає на сучасне визначення поняття «дізнання» та вказує на головну його відмінність від досудового слідства: якщо досудове слідство – це форма досудового розслідування щодо злочинів, то дізнання визначається як форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. Тобто, різними є предмет розслідування. Варта уваги думка М. Романова щодо того, що для тлумачення поняття дізнання важливим є наявність скороченої процедури розслідування кримінальних проступків, адже сутнісним критерієм, що вирізняє дізнання як організаційний процес від досудового слідства, є саме часовий проміжок, за який дізнавач зобов'язаний здійснити всі процесуальні дії [3, с. 103].

Таким чином, дізнання є диференційованою формою досудового розслідування кримінальних проступків, виокремлення яких здійснено в межах концепції реформування кримінальної юстиції України, спрямованої на послаблення кримінально-правової репресії держави, а також досягнення європейських стандартів у сфері прав і свобод громадян у рамках кримінального досудового і судового слідства.

Перелік використаних джерел

1. Черненко А., Шиян А. Ефективне досудове розслідування як складова національної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 332-334.
2. Федотова Г. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків. *Наука і правоохорона*. 2018. Вип. 1 (39). С. 313-319.
3. Романов М. Поняття, сутність і значення діяльності підрозділів дізнання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2 (119). С. 102-106.

Уляна Романівна ШЕМЕТ,

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Анатолій Григорович ШИЯН,

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права

та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ВТІЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Запровадження новацій, пов'язаних із новітнім інститутом кримінальних проступків, продовжує здійснюватися на тлі невгаваючих дискусій науковців і практиків щодо проблеми забезпечення юридичної визначеності досліджуваного інституту та процесуальної форми дізнання. Висвітлення цієї проблематики має особливе доктринальне значення, оскільки потребує осмислення у відповідності до засад верховенства права та окреслення подальших шляхів удосконалення й підвищення ефективності застосування.

Застосування принципу правової визначеності є вкрай важливим і необхідним в різних видах юридичної діяльності: як в правотворчому, так і в правозастосовчому процесах, в тлумаченні тощо. І в кожному з них цей принцип набуває свого певного значення.

Національною правовою доктриною принцип правової визначеності в узагальненому значенні сприймається як сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування [1, с. 1].

Попри відсутність прямого закріплення принципу правової визначеності в Конституції України чи в поточному вітчизняному законодавстві, його прояви простежуються в окремих статтях Основного Закону. Крім того, окремі аспекти правової визначеності розкриваються в практиці Конституційного Суду України, – його акти є тим правовим засобом, за допомогою якого забезпечується визначеність законодавства та стабільність правового регулювання.

Надійним правовим орієнтиром для удосконалення національного законодавства та вітчизняних процесів правотворчості та правозастосування може слугувати практика ЄСПЛ, в якій цей принцип отримав свого найширшого трактування.

Вітчизняні науковці наголошують на необхідності чіткої правової визначеності вживаних концептів і процедур в процесі формування інституту кримінальних проступків та їх спрощеної процедури розслідування [2, с. 130]. Встановлення відповідності досліджуваних дефініцій позиціям правової визначеності виявило термінологічну неузгодженість, що простежується відносно впровадження поняття «кримінальні проступки». Попри відсутність єдиних критеріїв розмежування адміністративного проступку і кримінального проступку, пропозиції щодо виокремлення кримінальних проступків з кримінального закону та переведення їх в адміністративно карані діяння не підтримано.

Формальним критерієм поділу кримінальних правопорушень на злочини і кримінальні проступки є юридичні наслідки (вид і міра покарання), що передбачені за вчинення даного кримінально-протиправного діяння (за кримінальний проступок передбачено покарання, яке не пов'язане з позбавленням волі, водночас розмір штрафу не може перевищувати три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян). В основу нової класифікації кримінальних правопорушень покладено єдиний науково обґрунтований критерій, яким підставно визнано ступінь тяжкості кримінального правопорушення, що визначається характером і ступенем суспільної небезпечності кримінального правопорушення. Втім, питання правової природи поняття «кримінальний проступок» та необхідності його достатньої визначеності на рівні як праворозуміння, так і правотворення та правозастосування, досі потребують уваги.

При цьому слід зазначити, що в даний час окремі питання забезпечення правової визначеності та верховенства права отримали своє вирішення під час провадження дізнання щодо кримінальних проступків. Так, можна говорити

про те, що усунуто неузгодженість запроваджуваної процедури дізнання з доктриною та законодавчими приписами існуючого доказового права. Крім цього, системне тлумачення кримінального процесуального законодавства вказує на загальною якісне визначення поняття дізнавача та його повноважень [3, с. 12]. Хоча, за спостереженнями дослідників та практиків, залишаються деякі технічні проблеми процесуального характеру. Зокрема, звертається увага на те, що поряд із слідчим, прокурором дізнавача не віднесено до суб'єктів звернення з клопотанням про арешт майна (в ситуаціях необхідності накладення арешту на тимчасово вилучене майно під час затримання особи) та про проведення обшуку (така слідча процедура є поширеною у справах про кримінальні проступки) [3, с. 25-26].

З огляду на важливість проголошеної наукової позиції стосовно того, що ознайомлення учасників з матеріалами кримінального провадження є найдієвішим засобом охорони їх інтересів та забезпечення принципу змагальності під час закінчення досудового розслідування [4, с. 278], окремої уваги потребує застосування особливого порядку відкриття матеріалів дізнання (отримання до них доступу).

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що вивчення як позитивних тенденцій, так і прогалин запровадження інституту кримінальних проступків і дізнання ще триватиме, оскільки говорити про будь-які результати та оцінювати дієвість норм кримінального та кримінального процесуального законодавства можна лише з позицій практичного досвіду. Втім, ми переконані, що забезпечення чіткої юридичної визначеності відповідних норм, їх узгодженість з конституційними принципами правосуддя, з принципом верховенства права матиме вагомий вплив на ефективність нововведення, завдасть превентивного удару можливим зловживанням відповідальних осіб, покращить якість усіх стадій кримінального процесу.

Перелік використаних джерел

1. Богачова Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства*. Вип. 2, 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_74.
2. Сачко О. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса: Гельветика, 2018. Вип. 81. С. 127-133.
3. Крапивін Є. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні. Київ, 2021. 58 с.
4. Воробей А. Відкриття матеріалів дізнання за Кримінальним процесуальним кодексом України: проблеми та шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 2. С. 277-280.

Юлія Володимирівна ШЕНДРИК,
*викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, назавжди змінила життя кожного громадянина нашої держави. Водночас, в період повномасштабного воєнного вторгнення, проявилися всі недоліки та протиріччя, які існували у національному законодавстві, і зокрема у КПК України.

На момент початку війни у КПК України існувала фактично лише одна стаття, а саме ст. 615 КПК України, яка регламентувала особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях [1].

В зв'язку із ситуацією, яка склалася, протягом березня-квітня 2022 року до КПК України було внесено численні зміни, які вже є предметом багатьох дискусій серед науковців. В цій статті проаналізуємо деякі нововведення, які, на наш погляд, можуть бути застосовані і після скасування воєнного стану.

Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану» від 03.03.2022 № 2111-XI, було змінено ст. 615 КПК України та надано слідчому, прокурору повноваження у разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) приймати рішення про початок досудового розслідування шляхом винесення відповідної постанови [2].

Надалі положення цієї статті було конкретизовано Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 № 2201-IX, відповідно до яких у ч. 1 ст. 615 КПК України було вказано на необхідність зазначення у постанові про початок досудового розслідування відомостей, передбачених ч. 5 ст. 214 КПК України, та про можливість проведення огляду місця події у невідкладних випадках до винесення відповідної постанови [3].

Слід зазначити, що питання відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань виникають і в мирний час, тому, на нашу думку, було б доцільно внести відповідні зміни до ст. 214 КПК України, надавши можливість слідчому, прокурору розпочинати досудове розслідування шляхом винесення постанови про його початок та проводити необхідні слідчі (розшукові) дії до внесення відомостей у ЄРДР.

Також Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14.04.2022 р. № 2201- IX ч. 1 ст. 615 доповнено наступним положенням: «При проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису» [3].

Взагалі, що стосується інституту понятих, то дискусії з цього приводу серед науковців та практичних співробітників відбуваються давно. КПК України, зокрема ч. 7 ст. 223, зобов'язує слідчого, прокурора запросити не менше двох незаінтересованих осіб для проведення певних слідчих дій, при цьому участь понятих при проведенні обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи є обов'язковою незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії [1]. При цьому у жодному нормативному документі не зазначено, де ж саме знайти цих незаінтересованих осіб. Залучення понятих і в мирний час є досить непростою справою, оскільки важко знайти людину, яка готова не тільки витратити свій особистий час на участь у проведенні слідчої дії, але й в подальшому, можливо, давати показання в якості свідка слідчому та суду. Тому насправді знайти двох незаінтересованих осіб досить часто є «об'єктивно неможливим», питання щодо особи понятих та їх незаінтересованості постає чи не кожен раз під час проведення обшуку/огляду та викликає численні скарги з боку осіб, у житлі чи іншому володінні яких проводилися відповідні слідчі дії.

Таким чином, встановлення обов'язку фіксувати хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису, на нашу думку, є цілком виправданим. Практика застосування цієї норми потребує подальшого вивчення і аналізу її ефективності, та, можливо, взагалі дозволить відмовитись від залучення понятих для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій та вирішити пов'язані із цим проблемні питання.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 01.05.2022 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів у складних умовах воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2111-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>.
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n2>.

Владислава Євгенівна ШКОТОВА,
здобувач вищої освіти
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Володимир Миколайович КІЯНИЦЯ,
викладач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ

Доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі КПК України) порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Початкові та похідні докази. Поняття процесу формування доказу дає можливість з'ясувати різницю між початковими і похідними доказами, визначити значення похідних доказів. Доказ, що виробляється – це факт, що полягає в відтворення змісту первісного доказу.

При утворенні похідного доказу відбувається відповідне збільшення ланок процесу формування без якісної зміни самого змісту доказу (наприклад, в особистих доказах – подвоєння, потроєння тощо явищ) сприйняття, збереження та відтворення). Відповідно до цим у процесуальній літературі іноді використовують поняття «ступеня похідного доказу».

Похідний доказ характеризується двома моментами:

- 1) він може з'явитися за умови існування початкового докази;
- 2) похідне підтвердження відтворює зміст первісного. У зв'язку з цим воно має властивість заміненість, яка має важливе практичне значення. Похідний доказ може бути замінений іншим похідним доказом чи первісним, якщо такі не зникли або не стали недоступними для дослідження з яких-то причин [1].

Не можна визнати правильним поширений у літературі погляд, що заміненість – це нібито властивість письмових доказів, що відрізняє їх від речових. Письмовий доказ замінний не тому, що він письмовий, а тому, щовін, як правило, є похідним підтвердженням.

У тих випадках, коли письмове доказ служить початковим доказом (наприклад, заповіт), він незамінний. Навпаки, речовий доказ незамінний лише тому, що він у здебільшого використовується як початковий доказ. У тихже випадках, коли речовий доказ є похідним, наприклад, гіпсовий зліпок

слідку, воно замінене. Тому правильно роблять ті процесуалісти, які починають відмовлятися від традиційного погляду на незамінність речових доказів [1].

У процесі формування таких похідних доказів певним чином бере участь слідчий, або суд. Закон для цих випадків встановлює певні гарантії того, щоб створений похідний доказ найбільш точно і правильно передавав зміст первісного доказу, наприклад, підпис протоколу особами, що брали участь в огляді, участь понятих під час обшуку та інших, але з більше. Закон не забороняє суду (дознавачу, слідчому, прокурору) у випадках брати участь у формуванні похідних доказів.

Більше того, суд певним чином бере участь не тільки в формуванні похідних доказів, але навіть таких початкових, як свідчення учасників справи, свідків, експертів. І це участь суду, яке здійснюється шляхом допиту зазначених осіб, може істотно позначитися на правильності формування цих доказів (наприклад, при постановці питань, що наводять). У зв'язку з цим слідча та судова практика виробила ряд правил методики допиту, дотримання яких є обов'язковим для забезпечення достовірності зазначених особистих доказів [2].

Недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК України) докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Недопустимими є також докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень [2].

Показання (процесуальне джерело доказів) – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи [3].

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Доказ – це факт, що у певному зв'язку з шуканим фактом, завдяки чому і є засобом встановлення об'єктивної істинності шуканого факту. Але ж наявність у зв'язку з цим у всіх випадках встановлюється судом лише після остаточної оцінки доказів. Радянське процесуальне право не знає формальних доказів, що виключають можливість оцінки їхньої доказової сили судом з внутрішнього переконання. Отже, як докази спочатку та в ході процесу суду надаються факти, зв'язок яких з шуканим фактом є лише передбачуваною. Остаточна оцінка доказів може виявити відсутність зв'язку у факту, наданого як доказ, з шуканим фактом, внаслідок чого такий факт має бути відкинтий як доказ.

Перелік використаних джерел

1. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
2. Кудінов С. С. Загальноправова характеристика та визначальні процесуальні основи проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.
3. Бараненко Б. І., Бочковий О. В., Гусєва К. А. та ін. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навч.-практ. посібник. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. С. 40-87.
4. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ: Алерта, 2020. 768 с.

Maryna IRCHYSHYNA,

senior lecturer of the

Department of Ukrainian Studies and Foreign Languages

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

FOREIGN LANGUAGE STUDYING AT LAW UNIVERSITIES

Since Ukraine's declaration as an independent country, many changes have taken place, but the country's policy towards the EU and NATO has remained unchanged. Every day, step by step, the citizens of Ukraine are learning something new not only for self-improvement, but also to be in demand at the labour market. It is clear that the issue of learning a foreign language at universities is necessary, especially for students who are planning to work as lawyers, as such knowledge will help to reach heights in the professional sphere.

Today, learning a foreign language at law universities is a priority so the purpose of this work is to determine the need for the introduction of a foreign language at law universities, as well as the analysis of the features of its study.

Nowadays, knowledge of a foreign language is necessary for comfortable living, constant development and stable income. At the moment, everyone comes up with the idea to learn another language. According to a national survey, 86.9 % of Ukrainians believe that knowing a foreign language gives a career advantage. A broad understanding of the problem of mastering the English language shows that it should be mastered not only by lawyers, but in general by all those who plan to constantly climb the career ladder.

Peculiarities of learning a foreign language and its role in the professional activity of a lawyer form specific requirements for knowledge and skills. Every qualified legal professional has met and communicated with a person who speaks another language at least once. Of course, to conduct such a dialogue confidently and correctly, you need not only to know and use foreign language vocabulary, express your opinion competently, but also have some knowledge of how to communicate with foreigners in different situations, understand and apply strategies if difficulties arise etc.

Observing the work of lawyers today, we can see that their development must take place constantly, because they help others in many matters, and of course, must be able to present facts, persuade, guide and so on. In general, fluency in English is a requirement without which a lawyer will not be able to build a successful career [2].

The combination of subjects related to the future profession and a foreign language in law universities is carried out in order not only to study common vocabulary, but also the one which is specific to the legal field. First of all, while mastering the English language for professional use the student compares the legal systems of countries, learns new terminology and becomes more open-minded [1, p. 232].

Another feature of teaching English is the focus on active mental work in order to develop students' analytical skills. The peculiarity of teaching and learning English for future lawyers is to study the culture of native speakers, their customs, traditions, norms of behavior and etiquette, because real professionals should be easy to talk and understand issues related to another country in which he speaks. Therefore, the future graduate must be prepared for practical activities and adapt to different situations. It is impossible to study another language without knowing the culture of a foreign country. In addition, intercultural approach fosters tolerance in law students, the ability to establish cooperation and ensure comfortable movement in other countries [2]. This approach is necessary because it allows future lawyers to understand the differences and similarities of mentalities.

In general, the above features are one of the most necessary for use at universities with a legal degree, because they are the formation of specialists. Thus, the approaches used to study a foreign language by law students help not only to form a strong and developed personality, but also have a positive impact on their future careers.

The introduction of foreign languages studies at law universities was a very good decision on the part of the state, because in this case there will be more specialists who will not only solve problems within the country, but will be able to work for foreign companies, consulates, etc. In general, the introduction of English for future professionals is the key to the formation of an educated, cultural, professional, competitive and successful person.

References

1. Савка І. В., Яремко Т. І. Особливості викладання іноземної мови за професійним спрямуванням для майбутніх фахівців у галузі права. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_3/23.pdf.
2. Яковлева М. Упровадження інтерактивних методів навчання при вивченні іноземної мови у вищому юридичному навчальному закладі. *Наукові записки. Серія: «Педігогічні науки»*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. № 132, С. 231-234.

Олександр Олександрович ВОЛКОВ,
*начальник сектору Головного слідчого управління
Національної поліції України*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ В СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ МАШИН

Питання визначення особи злочинця в системі криміналістичної методики здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень перш за все розглядається крізь призму ефективізації основних процесів у відповідних аспектах. Водночас, наразі в наукових колах не достатньо дослідженими є питання надання характеристики особі злочинця в сфері використання електронно-обчислювальних машин, що й зумовлює актуальність відповідного напрямку в наукових дослідженнях.

Закон про кримінальну відповідальність України (далі – КК України) визначає особу, яка вчиняє злочин, в тому числі й комп'ютерний, поняттям суб'єкт злочину. Суб'єкт злочину – це один з чотирьох обов'язкових структурних елементів, що утворюють склад злочину. Суб'єктом злочину визнається фізична, осудна особа, яка до вчинення злочину досягла віку кримінальної відповідальності [1, с. 74]. Ці положення знайшли своє закріплення у частиною першою статті 18 КК України [2, с. 9]. Відповідно до наукового вчення про такий елемент складу злочину як суб'єкт злочину, останній характеризується такими ознаками: 1) суб'єктом злочину можуть бути тільки фізичні особи; 2) особа, що вчинила злочин, повинна осудною; 3) кримінальна відповідальність настає при досягненні визначеного законом віку. Частиною другою статті 18 КК України визначається поняття спеціального суб'єкта злочину, яким визнається особа, яка окрім ознак загального суб'єкта має ще й інші, притаманні лише їй, ознаки, що безпосередньо вказані у диспозиції статті.

Аналіз суб'єктивних ознак злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку демонструє, що більшість таких кримінальних правопорушень передбачають вчинення їх загальним суб'єктом, тобто фізичною, осудною особою, яка досягла 16-річного віку і лише злочини, передбачені статтями 362 та 363 КК України містять у собі дані, що вказують на спеціального суб'єкта.

В першому випадку це особа, яка має право доступу до інформації, що є предметом злочину, у зв'язку з виконанням нею трудових, службових обов'язків, або наданого власником інформації дозволу і зловживає цим правом, використовуючи надані їй можливості для вчинення заборонених дій.

У другому – особа, яка відповідає за експлуатацію електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Спираючись на кримінально-правову теорію, кримінологією було розроблено поняття особи злочинця.

Особа злочинця – це сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характеру суспільної небезпечності, а винній у ньому особі – властивості суспільної небезпечності, у зв'язку з чим вона і притягається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [3, с. 37].

Тобто, така кримінологічна категорія, як особа злочинця також включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей. Назвемо декілька з них: 1) соціально-демографічні ознаки; 2) особистісно-рольові властивості; 3) соціально-психологічні якості; 4) риси правової і моральної свідомості; 5) кримінально-правові ознаки особи злочинця.

З їх числа нас буде цікавити лице перша з наведених ознак – соціально-демографічна, оскільки включає до себе такі показники особистості, як стать, вік, освіта, соціальний стан, рід занять, фахова приналежність, сімейний стан, рівень матеріальної забезпеченості, тощо

Специфіка комп'ютерної злочинності на сучасному етапі розвитку інформаційно-технічного прогресу все більше засвідчує «фаховість» злочинців, котрі вчиняють подібні злочини. Це, передусім, пояснюється з однієї сторони загальною доступністю до мереж комп'ютерної інформації, зокрема до програмного забезпечення, а з іншої – наявністю необхідних професійних знань і навичок, які дозволяють користуватися програмним забезпеченням, його розроблювати і змінювати. Саме тому «фаховість» злочинності у комп'ютерній сфері ускладнює процеси розслідування подібних злочинів, протидії їм та профілактики комп'ютерної злочинності.

У літературі таких спеціалістів стали назвати хакерами (злочинці, серед яких існує спеціалізація). Хакери, які займаються крадіжкою інформації з комп'ютерів, комп'ютерних мереж, називаються крєкерами, а особи, які незаконно використовують зі злочинною метою мережі телефонних компаній – фрикерами. Хакерів, які спеціалізуються на крадіжці грошових коштів з використанням комп'ютерних операцій, називають кіберзлочодіями, а осіб, що спеціалізуються на збиранні та торгівлі піратськими програмними засобами – торгашами або піратами [4, с. 14].

Відомо, що особа злочинця досліджується різними науками. Кримінологічні дослідження обмежуються головним чином тими особливостями людини, які необхідні для використання з метою кримінальної профілактики, попередження злочинів. Характеризуючи особу комп'ютерного злочинця, необхідно відмітити основну ознаку, а саме: в електронну злочинність втягнуто широке коло осіб, від висококваліфікованих фахівців до дилетантів. Правопорушники приходять з усіх сфер життя і мають різний рівень підготовки [5].

Таким чином, наведені криміналістичні та кримінально-правові особливості та категорії дають підстави сформулювати уявлення про те, що вчення про особу злочинця, перш за все в контексті здійснення досудового розслідування указаної категорії кримінальних правопорушень є надзвичайно

важливою та корелюється з іншими елементами криміналістичної характеристики, перебуває з ними в тісному зв'язку та слугує фактором при формуванні плану досудового розслідування відповідних кримінальних правопорушень та потребує додаткового дослідження на більш високому науковому рівні.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальне право України. Практикум: навч. посібник. Київ: КНТ, 2006. с. 431.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Даньшин І. М., Голіна В. В., Валуйська М. Ю. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник (2-ге вид. перероб. і доп.). Харків: Право, 2009. с. 288.
4. Салтевський М. В. Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ: навч. посібник. Харків: Національна юридична академія України, 2000. 35 с.
5. Біленчук П. Д. Питання соціальної та криміналістичної характеристики комп'ютерного злочинця. URL: <http://www.crime-research.org/library/Bilen3.html>.

Для нотаток

Навчальне видання

**Захарко Андрій Володимирович
Гаркуша Аліна Григорівна
Федченко Володимир Михайлович**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару

Редактори, оригінал-макет – *Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга*

Підп. до друку 20.12.2022. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний, цифровий.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 12,83. Обл.-вид. арк. 13,75.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua